

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER
TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ
VE DENETİM MEKANİZMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Umut BELEK ERŞEN

Ankara – 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER
TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ
VE DENETİM MEKANİZMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Umut BELEK ERŞEN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gökçen ALPKAYA

Ankara – 2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER
TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ
VE DENETİM MEKANİZMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökçen ALPKAYA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç.Dr. Gökçen ALPKAYA

Yrd.Doç.Dr.Funda KESKİN

Yrd.Doç.Dr.Alev ÖZKAZANÇ

Tez Sınavı Tarihi:12/02/2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR:.....	iii
GİRİŞ	1
I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ.....	5
A. CEDAW'ın Tarihsel Süreci	5
1. Cinsiyet Temelli Uluslararası Sözleşmelerin Sınıflandırılması.....	6
2. Cinsiyet Temelli Sözleşmelerin Konuları	7
3. Birleşmiş Milletler'de Kadın Hakları	9
4. CEDAW'ın Kabul Edilmesi.....	11
B. CEDAW'ın Özellikleri.....	14
C. Sözleşmenin Getirdiği Yükümlülükler.....	17
1. Giriş Bölümü.....	18
2. Sözleşme Hükümleri	19
3. Çekinceler.....	36
D. Uluslararası Konferanslar ve Eylem Planları	38
1. Birleşmiş Milletler I. Dünya Kadın Konferansı (Meksika 1975).....	40
2. Birleşmiş Milletler II. Dünya Kadın Konferansı (Kopenhag, 1980).....	41
3. Birleşmiş Milletler III. Dünya Kadın Konferansı (Nairobi, 1985).....	42
4. Birleşmiş Milletler II. Dünya İnsan Hakları Konferansı (Viyana, 1993).....	44
5. Birleşmiş Milletler IV. Dünya Kadın Konferansı (Pekin, 1995).....	45
II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ.....	55
A. Komite Özellikleri ve Yapısı	55
1. Komite Gerekliliği	55
2. Üyeler	56
3. Denetleme Metotları.....	57
4. Ülke Raporları.....	58
5. Çalışma Grupları.....	62
6. Komite Dökümanları.....	62
6.1. Nihai Yorumlar - Gözlemler.....	62
6.2. Tavsiye Kararları.....	63
7. Sivil Toplum Kuruluşları.....	64
8. Çekinceler.....	65
9. Medya.....	66
10. Başvuru Prosedürü	66
11. Toplantı Yeri ve Süresi.....	68
12. Dil.....	68
B. Komitenin Çalışma Prosedürü	69
1. Üyelerin Seçimi.....	69
2. Toplantı Süreleri	71
3. Raporlar	71
4. Yapıcı Diyalog (Constructive Dialog)	73
5. Toplantılar.....	74

6. Tavsiye Kararları – Nihai Yorumlar	76
7. Sivil Toplum Kuruluşları	78
8. BM Kurumları	81
9. Komitenin Karşılaştığı Sorunlar	83
C. İhtiyari Protokol	86
1. İhtiyari Protokol’ün Özellikleri	88
2. İhtiyari Protokol Maddeleri	89
3. İP Prosedür Kuralları	95
III. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ DENETİM SÜRECİ	100
A. Tavsiye Kararları	100
B. Ülke Raporları	122
1. Raporların Genel Özellikleri	122
C. İki Ülke Raporu: Gine ve Nepal	125
1. Gine	125
2. Nepal	129
D. İhtiyari Protokol Çerçevesinde Alınan Kararlar	133
1. Almanya	133
2. Macaristan	134
3. Türkiye	137
4. Meksika	138
SONUÇ	143
KAYNAKÇA	147
ÖZET	153

KISALTMALAR:

- BM:** Birleşmiş Milletler
- CAT:** (*Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment\The Committee Against Torture*) İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani Veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi \ Komitesi
- CEDAW:** (*The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women\The United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women*) Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi \ Komitesi
- CERD:** (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination\Committee on the Elimination of Racial Discrimination) Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme \ Komitesi
- CESCR:** (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- CRC:** (*Convention on the Rights of the Child\Committee on the Rights of the Child*) Çocuk Hakları Sözleşmesi \ Komitesi
- CSW:** (*The Commission on the Status of Women*) Kadının Statüsü Komisyonu
- DAW:** (*The Commission on the Status of Women*) Birleşmiş Milletler Kadının Geliştirilmesi Bölümü
- FAO:** (*The Food and Agriculture Organization of the United Nations*) Gıda ve Tarım Örgütü

- HRC:** (*Human Rights Committee*) İnsan Hakları Komitesi
- CCPR:** (*International Covenant on Civil and Political Rights*) Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
- ILO:** (*International Labour Organization*) Uluslararası Çalışma Örgütü
- INSTRAW:** (*International Research and Training Institute for the Advancement of Women*) Kadının İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
- IWRAW:** (*The International Women's Rights Action Watch*) Uluslararası Kadın Hakları İzleme Örgütü
- İHEB:** İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- İP:** İhtiyari Protokol
- STK:** Sivil Toplum Kuruluşu
- UNDP:** (*The United Nations Development Programme*) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
- UNFPA:** (*The United Nations Population Fund*) Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
- UNHCR:** (*The United Nations Refugee Agency*) Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü
- UNIFEM:** (*The United Nations Development Fund for Women*) Birleşmiş Milletler Kadın İçin Kalkınma Fonu

GİRİŞ

Herkesin doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri ifade eden insan hakları kavramını korumayı amaçlayan uluslararası insan hakları belgelerinde, tüm insanların onur ve haklar bakımından eşit ve özgür doğdukları, herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklere hiçbir ayırım gözetilmeksizin fırsat eşitliği çerçevesinde sahip olduğu ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın kabul edilmezliği ilkeleri benimsenmiştir.

Ancak tarihsel süreç içinde bakıldığında, hakların varlığıyla kullanımı arasında her zaman kadınlar aleyhine belirgin bir ayırım olduğu görülmekte ve bu ayrımcılık günümüzde de değişik alanlarda ve boyutlarda devam etmektedir. Aslında bir ülkede eğitimde, sağlıkta, ekonomide, sosyal, kültürel veya siyasal yaşamda var olan sorunlar, o ülkede kadın-erkek herkesi etkilemektedir. Ama kadınların bu sorunlardan daha yüksek oranlarda olumsuz etkilendiği görülmektedir. Günümüzde en gelişmiş toplumlarda bile bazı alanlarda kadınların eşitsiz konumu sürmektedir. Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılık zamanla giderek toplumsal farklılığa dönüştürülüp, cinslerarası eşitsizliğin meşru gerekçesi yapılmış ve böylece erkeğin kadına nazaran üstün konumda olduğu düşüncesi egemen olmuştur.

Ataerkil anlayış, hukuk kuralları, din, gelenek, örf ve adetle daha da yerleşerek kadın hakları kavramının ve eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkesinin uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Bu da kadın haklarını, gerek içerik gerekse hakların denetiminin gerçekleştirilmesi açısından farklı bir yere koymaktadır. Bu farklı yapısı itibarıyla kadın hakları kavramının uygulanabilmesi, geliştirilebilmesi için yalnızca kadınların kanunlar karşısında eşitliğinin sağlanması yetmemektedir.

Aynı zamanda siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamda erkeklerle eşit konumda olmaları ilkesinin benimsenmesi, devletlerin bu amaçları hızla gerçekleştirmek için ek önlemler almaya yöneltilmesi ve kadınlarla erkekleri ayrımcı kalıp yargılarla tanımlayan geleneksel ve kültürel davranış kalıplarını ve tutumları dönüştürmek için önlem almaya zorlanması gerekmektedir. Bunların gerçekleştirilmesi için uluslararası işbirliği ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), kadınlara karşı yapılan her türlü cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadın haklarını korumak amacıyla yönelik yasal standartları bir araya getiren ve taraf devletler üzerinde bağlayıcı niteliği olan tek uluslararası hukuk aracıdır. Bu belge, taraf devletlerde kadınların kanun karşısında eşitliğinin sağlanmasının ötesine geçerek, kadınların siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamda erkeklerle eşit konumda olmaları ilkesini benimsemekte, devletleri bu amaçları gerçekleştirmek için özel, geçici önlemler almaya yöneltmekte ve kadınlarla erkekleri, ayrımcı toplumsal rollerle tanımlayan geleneksel ve kültürel davranış kalıplarını ve tutumları dönüştürmek için önlem almaya zorlamaktadır.

Taraf devletlerin bu önlemleri almalarını ve Sözleşme'nin gerektirdiği yasal düzenlemeleri ve toplumsal değişimi sağlamalarını denetlemek üzere Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) oluşturulmuştur. Komite, çeşitli denetim mekanizmaları ile taraf devletlerin, Sözleşme'nin getirdiği yükümlülükleri yerine getirmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde CEDAW'ın kabul ediliş süreci incelenecek, kadın haklarını konu alan bir sözleşme gerekliliğinin ortaya çıkması ve bu Sözleşme'den önce kadın haklarıyla ilgili maddeler taşıyan diğer uluslararası belgelere

yer verilecektir. CEDAW'ı diğer uluslararası sözleşmelerden farklı kılan özellikleri belirtilerek, Sözleşme maddeleri içerdikleri yükümlülükler ve getirdikleri yaklaşım açısından incelenecektir. Kadın hakları kavramının uluslararası platforma taşınması, bu konuda çalışmalar yapan kadın örgütlerini, akademisyenleri biraraya getirerek ortak bir “dil” ve “kültür”ün oluşturulmasına ve CEDAW'ın daha geniş kitlelerce tanınması ve onaylanmasına büyük katkıda bulunan Uluslararası Kadın Konferansları ve bunların sonucunda kabul edilen Eylem Planları ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

İkinci bölümde, CEDAW'ın komite özellikleri, diğer Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmeleri olan Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (CERD), İşkence ve Diğer Zalimane Gayrinsani Veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CAT) ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (CRC) komite özellikleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınacak, denetim mekanizması olarak Komite'nin BM sistemi içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır. Komite'nin çalışma prosedürü ayrıntılı olarak ele alınacak, bu süreçte kullandığı yöntemler incelenerek Sözleşme'ye uyumun sağlanmasındaki yeterliliği tartışılacaktır. Yeni bir denetim mekanizması olan ve denetim sürecinin etkisini arttırmaya amaçlayan İhtiyari Protokol'e (İP) başvuru ve bu başvuruların sonuçlandırılması incelenecek, bu çerçevede İP hükümleri ve bu hükümlerin uygulanabilirliğini kolaylaştırmayı amaçlayan prosedür kuralları ele alınacaktır.

Son bölümde Komite'nin, denetim sürecinde oluşturduğu ve bu süreçte yararlandığı belgeler incelenecektir. Tavsiye Kararları ilgili oldukları Sözleşme hükümleri çerçevesinde değerlendirilecek, Komite'nin taraf devletlerin çalışmalarını değerlendirmede yararlandığı ülke raporlarının içermesi gereken hususlar belirtilerek, bu yöntemin işlevi iki taraf devlet raporu örneği üzerinde tartışılacaktır. Son olarak

Komite'nin, İP çerçevesinde aldığı kararlar incelenerek, bu yeni denetim prosedürünün, CEDAW'ın uygulanmasında etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada kullanılan cinsiyet (*gender*) kavramı biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen “cinsiyet konumu” ya da “cins kimliği”dir. Toplumsal cinsiyet yalnızca cinsiyet farklılığını belirtmekle kalmaz, aynı zamanda cinslerarasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir.¹ Cinsiyet, biyolojik olarak dişi ya da erkek olma haliyle, *gender* kavramı ise toplumsal rollerle ilintilidir.² *Gender spesifik* kavramı, kadınların toplumsal rollerden kaynaklanan sorunlarını esas alan sözleşmeleri nitelendirmek için kullanılmıştır. *Gender Neutral* kavramı ise her iki cinse de uygun giyim, davranış, düşünce, duygu ve ilişkileri ifade eder.³

¹ Fatmagül Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, 1995, s. 16

² Caroline Taborga and Beryl Leach, **IPS Gender and Development Glossary**, Çeviri : Ertuğrul Kürkçü, IPS İletişim Vakfı Yayınları, Haziran 2000, s. 12

³ Caroline Taborga and Beryl Leach, **a.g.e.**, s. 14

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ

A. CEDAW'ın Tarihsel Süreci

Kadınların 1789 Fransız Devrimiyle başlayan erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelesi ancak 20. yy'da sonuç vermeye başlamıştır. Kadın sorunlarıyla ilgili 20. yy'ın ilk yarısında kabul edilen anlaşmalar belirli sosyal problemleri tanımlamak için - insan ticaretini önlemek veya kadınların iş yaşamına katılımlarını sağlamak gibi- oluşturulmuştur. 2. Dünya Savaşı'ndan beri, toplum yaşamında ve özel hayatta kadınlara karşı ayrımcılığı tanımlayan ve kadınların temel insan haklarından ve özgürlüklerinden yararlanmalarını sağlamaya yönelik sözleşmeler kabul edilmiştir.⁴

Yıllar boyunca kabul edilen cinsiyet temelli (*gender specific*) uluslararası sözleşmeler kadının toplumdaki rolü ve sosyal yaşamın tüm alanlarına katılabilme yetisiyle ilgili görüşlerdeki çeşitlilikleri yansıtmaktadır. Zaman ve görüşler değiştiğinde bu değişim yeni sözleşmelerin kabulüne yol açmış, eskileri ya tamamen terk edilmiş veya yeniden ele alınarak değiştirilmiştir. Bununla beraber uluslararası kural koyma aktivitesi yavaş bir süreç olduğundan zamanının görüşlerini yansıtan eski sözleşmelerle daha modern bir bakış açısı taşıyan sözleşmeler bir arada varılmaya devam etmişlerdir. Bu arada uluslararası kural koyucuların kadınların rolü hakkında aynı görüşü paylaşmamaları da bu süreci yavaşlatan bir diğer unsur olmuştur. Uluslararası sözleşmelerin kabul edilmesinin ve yenilenmesinin yavaş işleyen bir prosedüre sahip olmasından dolayı eski gelenekçi fikirler baskın çıkmış,

⁴ Nazan Moroğlu, "Kadınların İnsan Hakları Bildirisi ve Ek İhtiyari Protokol," **Prof.Dr. Erdoğan Moroğlu'na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 718, 2002, s. 881

tüm bu unsurlara, yüzyıllarca kadın rolünün ikincil planda olduğu görüşünün de köklülüğü ve konunun hassasiyeti eklenince, kadın haklarını düzenleyen kuralların oluşumu son derece yavaş ve çok kademeli olarak gerçekleşmiştir.⁵

1. Cinsiyet Temelli Uluslararası Sözleşmelerin Sınıflandırılması

Cinsiyete dayalı sorunları ele alan uluslararası sözleşmeler üç gruba ayrılabilir: Koruyucu sözleşmeler, ayrımcılığa karşı sözleşmeler, düzeltici sözleşmeler. (tabii ki bazı sözleşmeler bu kategorilerden birine veya ikisine ait özellikler taşıyabilir)⁶

Koruyucu sözleşmeler, kadınları bazı faaliyetleri gerçekleştiremeyen ya da gerçekleştirmemesi gereken bir grup olarak gören toplumsal anlayışı yansıtır. Koruma, kadınların yapmasının yasak olduğu aktiviteleri belirten hükümlerle sağlanır. Kadının gece çalışmasını veya yeraltında (*underground*) çalışmasını yasaklayan sözleşmeler bu kategoriye örnek olarak verilebilir. Bu alanlarda çalışmasının yasaklanmasına gerekçe olarak kadınların doğurganlık yetenekleri gösterilmektedir.⁷

Düzeltilici sözleşmeler kadınları, özel muamele gerektiren ayrı bir grup olarak tanımlar fakat düzeltici hükümler korumacı hükümlerden son derece farklıdır. Yasaklayıcı hükümler kadınların bir alana girmelerini tamamen yasaklarken düzeltici hükümlerin amacı kadınlara farklı muamele biçimleri oluşturmaktır. Bu tür

⁵ Andrew Brynes, **Human Rihts Instruments Relating Specifically to Women with Particular Emphasis on the CEDAW**, Advancing the Human Rights of Women: Using International Human Rights Standards in Domestic Litigation -Papers and Statements from the Asia\South Pacific Regional Judicial Colloquium, Hong Kong, 1996, s. 40

⁶ Natalie Kaufman Hevener, **International Law and the Status of Women**, Boulder, Co Westview, 1983, s. 3

⁷ Natalie Kaufman Hevener, **a.g.e.**, s. 4

sözleşmelere kadın ticaretini yasaklayan sözleşmeler, kadınların evlenmesiyle uyrukluğunun değişmesi sonucu karşılaştığı sorunların çözülmesini amaçlayan sözleşmeler ve kadının kendi özgür ve tam iradesiyle evlenmesini sağlamaya yönelik sözleşmeler örnek olarak verilebilir.⁸

Ayrımcılığa karşı sözleşmeler kadınların ayrı bir grup olarak değerlendirilmesine karşı çıkar ve kadınların ve erkeklerin eşit muameleye tabi tutulmasını savunur. Bu sözleşmelerdeki hükümler kadınlara erkeklere davranıldığı gibi davranılmasını sağlamaya yöneliktir. Kadınlar özel bir sınıf olarak ele alındığında bu sadece var olan bir ayrımcılığı veya farklı bir muameleyi önlemeye yöneliktir. BM Şartı, İHEB (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi) ve ILO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) kadın ve erkek işçilere eşit iş ve eşit ücret sağlamaya yönelik hükümleri örnek olarak verilebilir.⁹

CEDAW (Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) bu üç yaklaşımdan da unsurlar taşıyan ama büyük ölçüde ayrımcılığa karşı sözleşme modelidir.¹⁰

2. Cinsiyet Temelli Sözleşmelerin Konuları

Geçen yüz yıl boyunca kabul edilen cinsiyet temelli (*gender specific*) uluslararası sözleşmelerin içerdiği temel konular şunlardır:

- İnsan Ticaretini Konu Alan Sözleşmeler: Bu sözleşmeler beyaz köle ticaretini ele almıştır. Bununla beraber daha önceki kölelik karşıtı sözleşmelerde kurban olan kadınların hak ihlallerine yer verilmiştir. 19. yy. sözleşmelerinden itibaren fahişeliğin istismarı ve diğer istismar biçimlerini de

⁸ Natalie Kaufman Hevener, **a.g.e.**, s. 9

⁹ Natalie Kaufman Hevener, **a.g.e.**, s. 12

¹⁰ Natalie Kaufman Hevener, **a.g.e.**, s. 28

içeren kadın ticaretinin çeşitli yönlerini ele alan, yasaklayan düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

- Uluslararası Çalışma Sözleşmeleri: Bu sözleşmeler ILO çerçevesinde kabul edilmiştir ve kadın işçileri ayrı bir grup olarak ele alarak çalışma koşullarını düzenlemeye çalışır. Kadınların gece çalışmalarını, yeraltında çalışmalarını, anneliğin korunmasını, eşit ücretlendirmeyi ve istihdamda ayrımcılık yapılmaması konularını içerir.
- Kişisel ve siyasi haklarla ilgili sözleşmeler: Bu sözleşmeler 2. Dünya Savaşı'ndan sonra BM Kadın Statüsü Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. Ulusal ayrımcı yasalar sebebiyle kadınları karşılaştığı sorunları ve kadınların erkeklerle eşit pozisyona getirilebilmesi için alınması gereken düzeltici tedbirleri içerir. Evli kadının uyrukluğu, kadınların siyasal hakları ve evlilik için minimum yaş ve evliliğin tescili konularını içerir.
- Kapsamlı cinsiyet ayrımcılığı belgeleri: Bu belgeler devletleri, hem kişisel ve siyasal hakları hem de ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içeren tüm alanlarda kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılmasına davet eder. 1967 Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi ve 1979 CEDAW buna örnek olarak verilebilir.
- Kadınlara karşı şiddetle ilgili belgeler: Bu sözleşmeler uluslararası düzeyde kadınlara karşı şiddet konusuna yönelik artan ilgiyi yansıtır. 1993 Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi ve 1994 Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi Amerikan Devletleri Sözleşmesi buna örnek olarak verilebilir. 1979'da kabul edilen CEDAW cinsiyet eşitliği konularını içeren en kapsamlı uluslararası sözleşmedir ve yukarıda belirtilen konuların çoğunu

içermektedir.¹¹

3. Birleşmiş Milletler'de Kadın Hakları

II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda görülen değişim sonucu her türlü eşitsizliğe karşı olma, uluslararası barışı savunma, topyekün kalkınma gibi evrensel değerler önem kazanmıştır. Bu değerlerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla kurulan uluslararası örgütlerin en geniş kapsamlısı 1945 yılında kurulan BM Örgütü'dür.¹²

Kadınlar için hakların eşitliği BM'nin temel bir prensibidir. BM Şartının girişinde örgütün temel amaçlarını saptarken “insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların hak eşitliğine olan inancı” yeniden ilan edilmektedir.

1. maddede BM'nin amaçlarından birinin, ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetilmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak olduğu belirtilmektedir. BM Şartı özellikle insan haklarına ve kadınla erkeğin eşit haklarına atıfta bulunan ilk uluslararası dökümandır. Kadınlarla erkeklerin eşitliği amacını içeren kadın haklarının statüsü aşama kaydetmiş, bir etik konusu olarak tüm hükümetler ve BM için bağlayıcı bir yükümlülük haline gelmiştir.¹³

1948'de İHEB'nin kabul edilmesiyle uluslararası toplum, kadının erkeklerle eşitliğini bütün toplumların etik bir sorumluluğu olarak tanımakla kalmamış aynı zamanda bu presip uluslararası hukukta ve çeşitli BM dökümanlarında yer edinmeye

¹¹ Andrew Brynes, **a.g.e.**, ss. 41-42

¹² Nazan Moroğlu, **a.g.m.**, s. 884

¹³ Li Weiwei, **Equality and Non-Discrimination Under International Human Rights Law** , Research Notes, Norwegian Centre for Human Rights University of Oslo, 2004, s. 5

başlamıştır. BM Şartı, örgütü eşitliği sağlamak ve her türlü ayrımcılığı kaldırmak ile sorumlu kılmıştır. Bu, İHEB ve temel insan hakları sözleşmelerinde – CESCRC (Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi) ve CCPR (Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi) (1966) gibi - yeniden vurgulanmıştır. Ayrımcılığın önlenmesi ilkesi kabul edilen çeşitli sözleşmelerle yerleştirilmeye çalışılmıştır.¹⁴

İHEB, kadınların yüzyıllar boyu uğradıkları haksızlıklar gözönünde tutularak cinsiyete dayalı eşitsizliğe karşı bilincin oluşmasında önemli bir yer tutmuş ve kadın haklarına yönelik çalışmaların hareket noktasını oluşturmuştur.¹⁵

BM Şartı ve 1948 İHEB'den önce hiçbir uluslararası yasal döküman özel olarak tüm insanların eşitliği konusuna odaklanmamıştır. İnsan hakları norm olarak erkeklerin deneyimlerine göre şekillendirilmekteydi ve insan haklarını bu deneyimlere göre temellendirmek kadın haklarının tam olarak ele alınmasını ve kurallaştırılmasını önlemekteydi. Dünya çapında kadınları etkileyen sorunları ele alınabilmesi, bu sorunların tartışılabilmesi ve yapıcı çözümler yaratılabilmesi için kadın haklarının, net bir şekilde bu konuya odaklanmış belgelerle ortaya konması, cinsiyet (*gender*) kavramına dayalı bir uluslararası ortamın oluşturulması gerekmektedir. Kadın hakları savunucuları ulusal sınırların ötesinde kadınların sorunlarını dile getirebilecekleri için ortak bir dil oluşturmayı amaçlıyorlardı. Bu ortak dil ve ortam BM çerçevesinde sağlandı. Kadın hakları BM çerçevesinde ele alınmaya başladıktan sonra çalışma grupları ve komiteler kadın haklarını geliştirmek için çalışmaya başladılar.¹⁶

BM'in kuruluşunu takiben ana organlardan biri olan Ekonomik ve Sosyal

¹⁴ Feride Acar, "Gender Equality in the World: International Commitments and National Action, Where Do We Stand?," Conference Notes, **Policy Dialogue on Gender Equality**, Tokyo, 2003, s. 5

¹⁵ Nazan Moroğlu, **a.g.m.**, s. 884

¹⁶ Rachel Kiriakos, **Status of Women**, Colorado State University, 2003, s. 2

Konsej'e bağı olarak 1946 yılında kurulan Kadının Statüsü Komisyonu kadın erkek eşitliğinin sağlanması yolunda kararlı çalışmalar yapmış ve yapmakta olup kadınların toplumdaki statüsünün yükseltilmesine katkılarda bulunmuştur. Siyasal, kişisel, ekonomik, eğitim ve sosyal alanlardaki kadın haklarıyla ilgili konulara Konsey'in dikkatini çekmek, kadınların yaşamın her alanında kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan eşit pay almasını sağlamak ve üye devletlere bu yolda önerilerde bulunmak, kadın hakları açısından acil çözüm bekleyen sorunlar konusunda tavsiye kararlar çıkarmak Kadının Statüsü Komisyonu'nun başlıca görevleridir. Komisyonun BM tarafından 1948 yılında üye ülkelerin onayına sunulan İHEB'nin cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kaleme alınmasında önemli rolü olmuştur.¹⁷

BM Kadının Geliştirilmesi Bölümü (DAW) 1946'da, dünya çapında kadının statüsünü geliştirmek ve erkeklerle eşit düzeye gelmelerini sağlamak için kuruldu. Aynı zamanda Kadının Geliştirilmesi Bölümü'nün görevi güçlendirilebilir gelişme, barış, güvenlik, yönetim ve insan haklarına kadınların eşit katılımını ve yararlanmalarını sağlamaktır. Bir başka amacı ise cinsiyet (*gender*) perspektifinin dünya çapında kabul edilebilmesini ve tanınmasını sağlamaktır.¹⁸

4. CEDAW'ın Kabul Edilmesi

Özel olarak kadını konu alan sözleşmelerin gerçekleştirilmesi gerekliliğinin anlaşılması kadınların genellemelerin dışında farklı bir ayrımcılığa maruz kaldıklarının farkedilmesiyle gerçekleşmiştir. Kadınlar için gerçek bir eşitliğin sağlanmasının yalnızca ayrımcılığın yasaklanmasıyla ya da düzenlemelerin

¹⁷ Nazan Moroğlu, **a.g.m.**, s. 884

¹⁸ Rachel Kiriakos, **a.g.e.**, s. 3

gerçekleştirilmesinde cins yansız (*gender-neutral*) bir dil kullanılmasıyla gerçekleştirilemeyeceği gerçeği, kadınlar için yasal standartların getirilmesi, özel yasal ve politik tedbirlerin alınması zorunluluğunu getirmiştir.¹⁹

Kadın haklarını koruma yolunu açan 1948 İHEB dışında iki sözleşme önemlidir: 1966'da imzalanan ve 1976'da yürürlüğe giren CCPR ve CESCR. Her iki Sözleşme'nin 2. maddesinde sözleşmede belirtilen hakların diğer unsurlar yanında (ırk, renk vb) cinsiyet ayrımcılığı yapılmadan uygulanması gerektiğinden bahsedilmektedir. İki Sözleşme'nin de 3. maddesinde “Sözleşmede belirtilen hakların uygulanmasında kadınla erkeğe eşit haklar sağlanır” denilmektedir. CESCR'nin 7. maddesi ile eşit işe eşit ücret hakkı getirilmekte, 10. Maddesinde çocuğun doğumundan önce ve sonra anneye korunma sağlanması gerekliliği belirtilmektedir. CCPR'nin 23. maddesinde evlilik süresince ve evliliğin sona ermesinde de eşlere eşit haklar sağlanması, 26. maddesinde diğer unsurlar yanında (ırk, renk vb) cinsiyete karşı ayrımcılığa karşı eşit ve etkili yasal koruma sağlanması gerekliliği yer almaktadır.

Uluslararası korumanının yetersiz olduğu ve kadın haklarını güvence altına alan bir sözleşmenin oluşturulmasının gerekliliği üzerine tartışmalar sürerken İnsan Hakları Komisyonu bir taslak hazırlamış ve BM Genel Kurulu 1967'de Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bu döküman BM'in ilk defa cinsiyete dayanan ayrımcılığı, daha geniş ve kapsamlı bir yaklaşım gerektiren bir problem olarak görmesini temsil etmekte, kadınların ayrımcılıktan korunması

¹⁹ Sonja Wölte, **The International Human Rights of Women, An Overview of the Most Significant International Conventions and the Instruments for their Implementation**, Sector Project Strengthening Women's Rights, Ministry of Economic Cooperation and Development, Germany, 2003, s. 7

için gerekli tedbirlerin alınmasına dikkat çekmektedir.²⁰

Bu bildirge sözleşme olmadığından, manevi ve siyasal güce sahip olsa da devletler açısından bağlayıcı bir yükümlülük getirmemiştir. 1972'de Kadının Statüsü Komisyonu Bildirge'ye bağlayıcı bir güç kazandıracak sözleşme hazırlama olasılığını değerlendirmeye başlamıştır. Böyle bir sözleşme hazırlanması fikri, BM'nin Mexico City'de 1975'te düzenlediği 1. Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Meksika Bildirgesi ve Eylem Planı ile desteklenmiş, kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması için bir sözleşme oluşturulması çağrısında bulunulmuştur. Bu, Genel Kurul tarafından da desteklenmiş, ayrımcılığın giderilmesi ve böylece kadın ile erkek arasında eşit haklara sahip olma ilkesinin yaşama geçirilmesi amacıyla dünya kadınlarının çalışmalar yapmasını sağlamak üzere 1975-1985 arası "Kadın Onyılı" olarak ilan edilmiştir. Mexico City'de yapılan çağrı üzerine Kadının Statüsü Komisyonu tarafından BM'ye üye ülkelerde kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla hareket noktası "her türlü ayrımcılığın kaldırılması" olan CEDAW hazırlanmaya başlamıştır.²¹

1973'te Kadının Statüsü Komisyonu üye devletleri kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan bir uluslararası sözleşme fikriyle ilgili görüşlerini ve önerilerini sunmaya davet etmiştir. Bundan sonraki altı yılda taslaklar hazırlanmış, raporlar oluşturulmuş, değişiklikler tartışılmış, bu şekilde bir sözleşme oluşturulmaya çalışılmıştır.²²

Bu süreçte, bazı örgütler ve delegeler kadınların haklarını koruyan sözleşmelerin zaten var olduğunu ve yasal olarak bağlayıcı böyle bir sözleşmeye gerek olmadığını ileri sürmüşlerdir. Sözleşme'nin oluşturulması her madde üzerinde,

²⁰ Laura A. Donner, "Gender Bias Drafting International Discrimination Conventions," **California Western International Law Journal**, Vol. 241, 2003, s. 3

²¹ United Nations (UN) Division for the Advancement of Women (DAW) Department of Economic and Social Affairs, **Assessing the Status of Women A Guide to Reporting Under the Cedaw**, 2000, s. 4

²² Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 3

hem Genel Kurulda hem de Kadının Statüsü Komisyonu'nda yapılan uzun tartışmalar sebebiyle çok uzun sürmüştür. Genel Kurul sözleşmenin oluşturulması için acele etmemiş, yıllarca komitelerde ve çalışma gruplarında sözleşmenin yasal bağlayıcılığına gerek olup olmadığı tartışılmış, Sözleşme'nin oluşturulması sürecinde kalmıştır. 1970'lerin sonu yaklaştığında kadın sözleşmesi taslağının BM Kadın On Yılı çerçevesinde Temmuz 1980'de Kopenhag'da gerçekleştirilecek 2. Dünya Kadın Konferansı'na yetiştirilmesi için çalışmalar hızlandırılmıştır.²³

BM Genel Kurulunda 18 Aralık 1979 tarih ve 34/180 sayılı kararla kabul edilen sözleşme 1 Mart 1980 tarihinde üye devletlerin imzasına açılmış ve 27. maddesinde yer alan “İşbu sözleşme 20. onaylama veya katılım belgesinin BM Genel Sekreterliğine verilmesini izleyen 30. gün yürürlüğe girer” hükmü gereğince 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁴

B.CEDAW'ın Özellikleri

Kadınların Uluslararası Haklar Bildirgesi (*Bill of Rights*) olarak adlandırılan CEDAW, kadın haklarını siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal ve aile yaşantısı çerçevesinde tüm yönleriyle kapsamlı olarak ele alan tek sözleşmedir.²⁵

CEDAW, 1950'lerden 1970'lere kadının statüsü konusunda gelişen fikirleri yansıtır ve ayrımcılığın önlenmesi ve yasal eşitlik prensiplerini vurgular; 1950'ler ve 60'ların eşit haklar yönelimine, 1970'lerin politik ve ekonomik gelişmeyle ilgili endişeleri eklenmiştir.²⁶

²³ Laura A.Donner, **a.g.m.**, s. 4

²⁴ The Working Group on Ratification of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, **Human Rights For All**, 2001, s. 8

²⁵ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 4

²⁶ Sally Engle Merry, **Constructing a Global Law-Violence Against Women and the Human**

Kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi ve kadın haklarının güvence altına alınması konularında hem yeni yükümlülükler getirmiş hem de var olan insan hakları sözleşmelerinin ilgili hükümlerini bünyesinde toplamıştır.²⁷ İHEB, CCPR, CESCRC ve ILO Sözleşmelerinin hükümlerinden yararlanmış, Kadının Siyasi Hakları Sözleşmesi ve Evli Kadınların Vatandaşlığı Sözleşmesi temellerinin üzerine kurulmuştur. CCPR ve CESCRC sözleşmelerindeki hükümlere, kadınlara karşı ayrımcılığın alanlarını tanımlayan hükümler eklenmiştir.²⁸

CEDAW, tüm belgelerin içerisinde kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığın çeşitli biçimlerini en kapsamlı içeren belgedir. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinden kişiler tarafından gerçekleştirilen ayrımcılığın yasaklanmasını açıkça dile getirmesiyle farklılık gösterir.²⁹

CEDAW, ayrımcılığa karşı bakış açısı ve yaklaşım getirmiştir. Kadınlara karşı şiddet, eşitliğe cinsiyet yansız yaklaşımın (*gender neutral approach*) sınırlamalarıyla çözülemeyecek ve yasal eşitlikten ziyade - sığınma evleri gibi - özel uygulamalara ihtiyaç duyan bir sorundur. Sözleşmeyi yorumlamaya yönelik olarak komitenin sağlık ve kadınlara karşı şiddet gibi konularda aldığı tavsiye kararları ayrımcılık çerçevesinin ötesinde sosyal ve ekonomik gelişmeye odaklanmıştır.³⁰

CEDAW sadece geniş bir çerçevede hakları içermez aynı zamanda kadınlara karşı ayrımcılığın sistematik yapısını da ortaya koyar. CEDAW'ın uygulanması sadece tek bir alanla sınırlı değildir, ayrımcılığın tüm alanlarını ve çeşitlerini kapsar. Bu alanlara sadece kamusal alan değil özellikle aile hayatını da içeren özel kişisel

Rights System, Paper prepared for the conference Violence Between Intimates, Globalization and the State, Wellesley College, 2001, s. 951

²⁷ Andrew Brynes, **a.g.e.**, s. 43

²⁸ Elizabeth Evatt, "Eliminating Discrimination Against Women: The Impact of the UN Convention," **Melbourne University Law Review**, No. 435, 2003, s. 1

²⁹ Sonja Wölte, **a.g.e.**, s. 15

³⁰ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 951

alanlar da dahildir.³¹ Evrensel sözleşmelerin aksine CEDAW kadınların günlük yaşamlarının gerçekliği içerisinde karşılaştıkları ayrımcılık biçimlerini içermektedir.³²

CEDAW kadın hakları çerçevesinde ayrımcılığa karşı standartlar getiren tek uluslararası bağlayıcı belgedir. Bu uluslararası sözleşme kadınlara karşı ayrımcılıkta evrensel bir başvuru kaynağı oluşturmakta ve böylece toplumlarda cinsiyet eşitliği kavramının yerleştirilmesini sağlamaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde kadınlara karşı ayrımcılığın evrensel standartlarını gerçekleştirebilmek için devletlerin eylemler ve politikalar tespit etmesini, hayata geçirmesini ve cinsiyet eşitliğinin kavranmasının yaygınlaştırılmasını sağlamasına çalışmasını zorunlu kılan en kapsamlı sözleşmedir.³³

CEDAW'ın farklılığı ve önemi sadece yasal değil aynı zamanda bu gerçek anlamda yararlanılabilir eşitliğin sağlanmasını öngörmesidir. Ayrımcılığın toplumsal olarak yerleştiğini ve yasaların politikaların ve uygulamaların da ayrımcılığın sürmesinde etkili olduğunu kabul etmektedir. Sözleşme çerçevesinde nötr olmak meşru değildir, kadınların haklarının gelişimi ve korunması için taraf devletlerin pozitif eylemlerde bulunmaları gerekir. Kadın hakları için pozitif yasal çerçevenin varlığı kadınlara otomatik olarak bu hakların verildiğini göstermez, aynı zamanda haklardan yararlanılmasının sağlanması gerekir. CEDAW, kadınların hak taleplerini meşrulaştırmakta ve kadınların hakları konusunda pasif yararlanıcılardan aktif hak sahiplerine dönüşümünü sağlamaktadır.³⁴

CEDAW cinsiyet eşitliğini soyut bir kavram olarak ele almaz, bunun yerine kadınların yasalarla tanımlanan eşitlikten fiili olarak yararlanmalarının sağlanmasını

³¹ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 6

³² Sonja Wölte, **a.g.e.**, s. 14

³³ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 4

³⁴ Ilana Lansberg-Lewis, **Bringing Equality Home Implementing CEDAW**, UNIFEM, 1998, s. 8

öngörür. Taraf devletler, kadınlara karşı ayrımcılığı tüm alanlarını ve formlarını tanımlamak, bunlara karşı önlemler geliştirmek yanında mağdurlara yardım etmek, şiddeti gerçekleştirenleri cezalandırmak yükümlülüğü altına girmektedirler³⁵

CEDAW bir kadın hakları dilinin yaratılmasını sağlamıştır.³⁶ Sözleşme, tüm dünyadaki kadınların sorunlarını ifade etmek için referans gösterecekleri bir kaynak, hak arayışlarında kullanabilecekleri, sahip olmaları ve yararlanmaları gereken haklar konusunda bilinçlenmelerine ön ayak olan bir klavuz olmuştur. Varılması hedeflenen idealleri tüm ayrıntılarıyla tanımlayan sözleşme bu yönüyle kadınları aynı hedef etrafında toplamıştır.

Kadın hakları kavramının yerleştirilebilmesi amacıyla eşitlik hakkına engelleri tanımlamak, ihtiyaçlarını tespit etmek, amaçları belirlemek, önlemleri tanımlamak için bir çerçeve oluşturmuştur. Bu çerçeve prensipleri, kuralları, ulaşılmak istenen hedefleri, dünya konferansları gibi birçok uluslararası katılımıyla oluşan organizasyonları içermektedir.³⁷

C.Sözleşmenin Getirdiği Yükümlülükler

CEDAW'a taraf devletler ilk olarak yaşamın tüm alanlarında kadınlara karşı ayrımcılığın tüm biçimlerini ortadan kaldırmak, ikinci olarak kadınların, erkeklerle aynı ölçüde insan haklarından ve temel özgürlüklerini kullanabilmeleri için gelişimini ve ilerlemesini sağlamak yükümlülüğü altına girmektedirler. Üçüncü olarak bir taraf devlet düzenli aralıklarla rapor sunarak sözleşmeyi uygulamadaki

³⁵ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 6

³⁶ The Working Group on Ratification of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, **a.g.e.**, s. 9

³⁷ Shanthi Dairiam, "The Relevance of the Links Between Human Rights, The Beijing Platform For Action and the Millennium Development Goals," **UN Division for the Advancement of Women Expert Group Meeting**, Baku, 2005, s. 6

çabalarını değerlendirmesi için CEDAW komitesine yetki vermektedir.³⁸

Sözleşmenin önsözünü taraf devletlere onaylamalarıyla belirli yükümlülükler yükleyen 30 madde izlemektedir. CEDAW'ın 30 maddesi siyasi katılım, eğitim, istihdam, sağlık ve kırsal alanda yaşayan kadınların karşılaştığı zorluklar gibi sosyal sorunları geniş bir çerçevede ele almaktadır.³⁹

1. Giriş Bölümü

Sözleşme diğer uluslararası sözleşmelerde olduğu gibi giriş bölümüyle başlamaktadır. Uluslararası bir sözleşme girişinde gerçekleştirmeye çalıştığı amaçlarını ve prensiplerini belirtir. Açık ve kısa bir önsöz bir uluslararası sözleşmenin yorumlanması ve kabul edilmesinde bir ilk adım oluşturması açısından çok önemlidir. Bir başka ayrımcılığa karşı sözleşme olan CERD (Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme)'in girişinde ırkçılığa karşı ayrımcılığın sona erdirilmesi talebi açık bir şekilde vurgulu olarak belirtilmiştir. Bu yaklaşım ırksal ayrımcılığın kaldırılmasına dikkatlerin yoğunlaşmasını sağlamıştır.⁴⁰

Bu odaklanmış yaklaşımın aksine CEDAW'ın girişi kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi ana amacından öte herhangi bir uluslararası insan hakları sözleşmesinin girişini andırmaktadır. Giriş, sadece kadınlar ve erkekler için eşit haklar çağrısında bulunmamakta, eşitsizliğin mevcut durumunun direkt ve dolaylı sebeplerinin bir listesini yapmaktadır. Bu faktörler yeni bir uluslararası ekonomik

³⁸ Elizabeth Evatt, **a.g.m.**, s. 2

³⁹ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 951

⁴⁰ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 4

düzenin oluşturulması, yabancı devletlerin diğer ülkelerin içişlerine karışması, uluslararası gerilimin azaltılması, silahsızlanma, ve gelişmeyi içerir. Sözleşme, dilinin uluslararası bir sözleşmeden ziyade siyasi bir bildirgeye daha yakın olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.⁴¹

Cinsiyet ayrımcılığının bu uzak nedenlerinin dahil edilmesi Kadın On Yılı'nda resmi olarak kabul edilen temanın bir yansıması olarak düşünülebilir:Eşitlik, gelişme ve barış. Bu tema BM çerçevesinde barış, gelişme ve kadın sorunları arasında yakın ilişki kurmaktadır.⁴²

CEDAW'ın giriş bölümü, kadınlara karşı ayrımcılıkla ilgili bir sözleşme içerisine insanlığın bu geniş kapsamlı hedeflerinin dahil edilmesinin sözleşmenin asıl hedeflerine odaklanmasını önlediği, dünyanın problemlerinin sona erdirilmesi çağrısının kadınlar için eşitlik ve adalet asıl amaçlarından sapmaya neden olduğu sebepleriyle eleştirilmiştir. Bu bölümün daha dar, direkt ve açık hedefleri belirten olmasının etkisini arttırabileceği ileri sürülmektedir.⁴³

2. Sözleşme Hükümleri

Madde 1: Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tanımı

Ayrımcılığın direkt ve dolaylı kasıtlı veya kasıtlı olmayan tüm formlarını içeren geniş kapsamlı bir tanım sunulmaktadır.⁴⁴ Bu tanımlamadaki “kadınlar” genç/yaşlı, evli/bekar, yerli/göçmen vs. tüm kadınları kapsamaktadır. CEDAW hem de-jure hem de de-facto eşitliği, hayatın tüm alanlarında -kamusal veya kişisel-, tüm

⁴¹ Laura A.Donner, **a.g.m.**, s. 4

⁴² Bu sebeplerin yer almasının uygunsuzluğu fark edilmemiş değildir. İngiltere bu kadar geniş kapsamlı referansın yasal bir sözleşme için uygunsuz olduğunu dile getirmiştir. Delegelerin kalamı İngiltere ile aynı fikirde olmamış kadın on yılı esnasında gerçekleştirilenlerin tanınmasının sağlanması için bu referansların belirtilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

⁴³ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 5

⁴⁴ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 7

aktörler tarafından -devlet veya kişiler- gerçekleştirilen direkt ve dolaylı ayrımcılığı içermektedir. Sözleşme aynı zamanda ayrımcı cinsiyet kalıplarına dayalı gelenek ve adetlerin kaldırılmasını öngörmektedir.⁴⁵

CEDAW'daki eşitlik kavramı sadece yasal bir eşitlik sağlanmasının ötesinde bu eşitlikten yararlanılmasını sağlamaya yöneliktir, yani asıl önemli olan fiili (*de facto*) eşitliğin yaratılmasıdır. Sözleşmeye göre yasal bir çerçevenin sağlanması, erkeklerle eşit muamelenin garanti edilmesi yeterli değildir. Kadınların eşit şartlardan yararlanmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekir. Herhangi bir yapısal değişim gerçekleştirilmeden, sadece yasalara eşitlik hükümleri koyarak, ulusal bir politika oluşturarak kadınların eşitliği sağlanamamaktadır. Kadınlara karşı olan ayrımcı faktörlerin tespit edilmesi ve kadınların haklarını kullanabilme imkanlarının geliştirilmesi gerekir. Bunları yapacak çerçeveyi CEDAW sağlar.⁴⁶

CEDAW, cinsiyet ayrımcılığını tanımlarken CERD'i model olarak almıştır. Bununla beraber CEDAW'da tanım yapılırken bir önemli husus atlanmıştır. CERD'de ırk ayrımcılığı “siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik, ırk, renk, soy ya da ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷

CEDAW'da, Sözleşme'nin yasakladığı ayrımcılık davranışları sıralanırken “tercih” kelimesi atılmıştır. Bu kelimenin atılmasının, ayrımcılığın tanımını daha sınırlı bir hale getirdiği ileri sürülmektedir. “Tercih” kelimesinin atılması işverenlere

⁴⁵ Heisoo Shin, **CEDAW and Women's Human Rights: Achievements and Obstacles**, The Castan Center for Human Rights Law's Annual Conference Human Rights 2004: The Year in Review, 2004, s. 2

⁴⁶ Shanthi Dairiam, **a.g.m.**, s. 3

⁴⁷ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 5

tüm şartların eşit olduğu bir durumda seçme hakkı vermekte, işe almada erkek kadına “tercih” edilebilmektedir. Bunun aksine ırka dayalı böyle bir “tercih” CERD çerçevesinde ayrımcılık tanımı içerisinde değerlendirilmektedir. Bu farklılık, metinde çok ufak bir farklılık yaratmakla beraber “tercih” kelimesinin atılması kadınların eşitlik hakkını sınırlamaktadır.⁴⁸

Madde 2: Ayrımcılığı Kaldırma Yükümlülükleri

Bu madde, taraf devletlere kadınlara karşı şiddeti kınama ve yasal, anayasal ve diğer uygun yollarla ortadan kaldırma yükümlülüğü getirir. Taraf devletlerin 2. madde çerçevesinde kadınlara karşı ayrımcılığı önleme yükümlülükleri kamu otoriteleri ve kurumlarından kişiler, örgütler ve teşebbüslere kadar uzanır. Taraf devletler, kamusal ve özel hayatta kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesini ve bundan kaçınılmasını sağlama yükümlülüğüne sahiptir. Madde 2'nin temel gereği anayasada veya diğer uygun yasalarda, kadın erkek eşitliği ilkesinin yer almasıdır. Devletler ayrıca var olan medeni, ceza ve iş kanunlarını yeniden gözden geçirerek ayrımcılığın yasal temellerini ortadan kaldırmak zorundadırlar. Madde 2'de belirtilen yükümlülükler, hukuk reformunun ötesinde taraf devletlerden yasal ve diğer uygun yöntemler vasıtasıyla kadınların eşitliği prensibinin uygulamada gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.⁴⁹

Devletler, Sözleşme'ye sadece devlet kimliğiyle değil aynı zamanda bireyler, organizasyonlar olarak da taraftır. Devlet, kanunları, politikaları ve denetleme mekanizmaları ile ayrımcılığın olmayacağına ve yapanları cezalandıracağını taahhüt etmektedir. Bir çok ülkede kadınlara karşı ayrımcılığın çoğu devlet kontrolünde

⁴⁸ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 5

⁴⁹ UN DAW, **a.g.e.**, s. 13

olmayan özel alanlarda ve devlet memuru olmayan bireylerce gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden devletin sözleşmeyi uygulayabilmesi için anlaşma sınırlarını ülkesindeki her kişiyi ve olayı kapsayacak şekilde çizmesi gerekir.⁵⁰

Madde 3: Kadının Gelişimi ve İlerlemesi

Bu madde taraf devletlere, Madde 2'de belirtilen politikaların gerçekleştirilmesi için yasa yapmayı da içeren tüm alanlarda tüm uygun önlemleri alma yükümlülüğü getirir. Bu yükümlülük, kadınların gelişimini ve ilerlemeyi sağlamak kadar temel insan haklarının ve özgürlüklerinin erkeklerle eşitlik ilkesiyle garanti altına alınmasını amaçlar.

Madde 4: Kadın-Erkek Eşitliğinin Sağlanmasının Hızlandırılması

4/1. madde sözleşmenin radikal bir yönünü göstermektedir. Devletlerin eşitliği fiilen sağlamak için geçici özel önlemler almasının Sözleşme'de belirtilen cinsten bir ayrımcılık olarak düşünülmemeyeceğini belirten bu maddede, eşitliğin sağlanmasının hızlandırılması için destekleyici politikalara ihtiyaç olduğu fakat bunların kalıcı uygulamalara dönüşmesine izin verilmeyeceği belirtilmektedir.⁵¹

Burada belirtilen eşitlik kavramı, kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıkların sonuçlarını, sosyal olarak rollerde ve görevlerde yaratılan farklılıkları içerir. Eşitlik kavramı kadınlara, erkeklere kıyasla aynı şekilde olmayan muameleye hem koruma -annelik fonksiyonlarından dolayı-, hem de düzeltme amacıyla -fiili eşitliğin sağlanabilmesinin hızlandırılabilmesi için-müsade etmektedir. Bu tür uygulamalar bu maddeye göre ayrımcılık değildir. Eşitliğin sağlanabilmesi için

⁵⁰ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 8

⁵¹ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 7

kadınlara sadece yasal eşitlik olanakları yetmez, ayrıca eşit bir başlangıç sağlanması, buna ek olarak eşitlikten yararlanabildikleri elverişli bir ortamın gerekmektedir.⁵²

Çeşitli ekonomik gelişme düzeyinde olan ve farklı kültürel yapıya sahip toplumlarda geçici özel önlemlerin -teşvik ve kotalar gibi- alınması, kadınların politika ve karar mekanizmalarına, ekonomiye katılmalarında etkili olacaktır. Geçici özel önlemlerin tüm dünyada kadınların güçlendirilmesine ve eşitliğin sağlanmasına olumlu katkıları olduğuna dair güçlü kanıtlar bulunmakla beraber bu kavram taraf devletlerce en az anlaşılan ve uygulanan taahhüt olmaya devam etmektedir.⁵³

Madde 5: Cinsiyet Roller ve Kalıpları

Sözleşme, kadınların dezavantajlarının, kültürel ve dini uygulamalarla desteklenen sistematik ve yapısal ayrımcılığa dayandığını belirtmekte, sadece kadınların eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik değil aynı zamanda “her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargılar”a dayanan davranış kalıplarını değiştirmeye yönelik de yükümlülükler getirmekte, eşitlik için gerçekten bir ilerlemenin sağlanabilmesinin temel sosyal ve kültürel değişimi gerektirdiği görüşünü yansıtmaktadır.⁵⁴

Bu madde kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesinin yasal normlarda olduğu kadar sosyal normlar, kültürel uygulamalar, gelenekler, din ve ayrımcılığın olası tüm alanlarında gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Taraf devletler Sözleşme’yi onaylayarak, kendilerini ayrımcı gelenekler ve kültürel normların, uygulamaların

⁵² Hanna Beate Schöpp-Schilling, **The Role of the CEDAW and its Monitoring Procedures for Achieving Gender Equality in Political Representation**, A paper presented at the International Institute for Democracy and Electoral Assistance\Network for Gender Issues Conference, Budapest, 2004 s. 3

⁵³ Hanna Beate Schöpp-Schilling, **a.g.e.**, s. 2

⁵⁴ Ursula A.O'Hare, “Ending the Ghettoisation: The Right of Individual Petition to the Women's Convention,” **Journal of Current Legal Issues**, No.21, Blackstone Press Ltd, 1997, s. 2

değiştirilmesi, kadınlara karşı ayrımcı davranış kalıplarının kaldırılması yükümlülüğü altına girmektedirler.⁵⁵

5/b. madde cinsiyet kalıp rollerinin en fazla aile hayatında görüldüğü düşüncesiyle taraf devletlerden, sosyal bir görev olarak anneliğin önemini altını çizerek aile eğitiminin ve çocuk yetiştirmede kadınlarla erkeklerin sorumluluğu paylaşmalarının sağlanmasını talep etmektedir.⁵⁶

Ayrımcılığa karşı devletlerce alınacak yasal tedbirlerin ötesinde ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi bu konudaki halk düzeyinde yerleşmiş olan yargıların değişmesi ve bunu için de eğitimin sağlanmasıyla mümkündür. Bu bakımdan sözleşmenin en önemli maddelerinden biri olan 5. maddedeki bu yaklaşım benzer bir şekilde bir başka ayrımcılığa karşı sözleşme olan CERD'in 7. maddesinde görülebilir. 7. maddede “Taraf Devletler özellikle eğitim, öğretim, kültür ve enformasyon alanlarında, ırk ayrımcılığına götüren önyargılara karşı mücadele etmek ve uluslara ve etnik veya ırksal gruplar arasında anlayışı, hoşgörüyü desteklemek için ivedi ve etkin tedbirler almayı” taahhüt etmektedirler. Bu madde devletlerin gerçekleştireceği uygulamaların amacını ve hedefini olduğu kadar bu amacı gerçekleştirmek için alınacak tedbirlerin türünü belirlemektedir.

CEDAW 'daki bu maddede “uygun önlemleri alır” denmekte, alınması gereken tedbirleri veya hangi davranışların ne şekilde değişmesi gerektiğini tanımlamamaktadır. Bu, Sözleşme'nin tüm maddelerinin ortak sorunudur. Madde, devletlerin davranışlarda ve tutumlarda aktif olarak çalışarak değişiklikler yapmasını öngörmekte ama bu çabaların ne şekilde gerçekleşeceği üzerine bir yol göstermemektedir.

⁵⁵ Feride Acar, **a.g.m.**, s. 7

⁵⁶ UN DAW, **a.g.e.**, s. 18

CERD, toplumun davranışlarının değiştirebilmesi için yükümlölük getirmesine ek olarak taraf devletlerin ırkçı örgütleri yasaklaması ve bunların teşvik edilmesini önlemesi için alması gereken tedbirlerin altını çizen kapsamlı hükümler getirmektedir. Sözleşmenin 4. maddesinde devletlerin alması gereken tedbirler ayrıntılı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre devletler her türlü ırkçı üstünlüğe dayalı fikir ve eylemleri, ırk ayrımcılığını destekleyen örgütleri, propaganda faaliyetlerini ve bunlara katılımı yasayla cezalandırılacak bir suç olarak ilan edecek, yerel veya ulusal kamu kurum ve yetkililerinin ırk ayrımcılığını desteklemesine izin vermeyeceklerdir.

CERD'in propagandayı da içeren hükümlerinin genişliğine karşın CEDAW cinsiyet ayrımcı demeçleri ve örgütleri yasaklayan herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu tür bir hükümün yer almaması bu konuda yasaklanacak örgütün tanımının yapılmasının çok zor olmasından kaynaklanmakla birlikte yine de bu konuyla ilgili ifadenin bulunmaması bir eksiklik olarak eleştirilmektedir.⁵⁷

Madde 6: Kadınların İstismarı

Bu madde fahişeliğin istismarını belirtmekte ama taraf devletlerden fahişeliği seçen kadınların cezalandırılmasını talep etmemektedir. CEDAW, var olan uluslararası düzenlemelerin ötesine geçerek taraf devletlerden sadece uygun yasaları oluşturup uygulamalarını değil aynı zamanda fahişeliğin ve kadın ticaretinin istismarının temel nedenlerini belirlemelerini istemektedir.⁵⁸

Madde 7: Siyasal ve Kamusal Hayat

⁵⁷ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 8

⁵⁸ UN DAW, **a.g.e.**, s. 20

7(a) maddesi, 1953 Kadınların Siyasi Hakları ve 1966 CCPR sözleşmelerinde belirtilen, kadınların bütün seçimlerde oy kullanma ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilme hakkını yeniden teyit etmektedir. Daha önceki sözleşmelerde belirtilen haklara ek olarak bu madde açık bir şekilde referandumlarda oy kullanma hakkını da içermektedir.

7(b) maddesi uluslararası hukukta var olan standartları yansıtmaktadır. Taraf devletlerin katılma hakkını sağlamalarını öngörürken hükümetlere kadınların katılımının sağlanması için gerekli koşulları yaratma yükümlülüğü getirmektedir. Bu yükümlülük, örneğin geçici özel önlemler, kotalar, belirli görevler için cinsiyet kısıtlamalarının kaldırılması, yönetim adaylıkları için kadın listelerinin hazırlanması gibi yollarla yerine getirilebilir.

7(c) maddesi sözleşmenin sivil toplum örgütlerine atıfta bulunduğu tek maddedir. Bu madde kadınların, kamusal ve siyasal hayatla ilgili sivil toplum örgütleri ve derneklere katılma hakkını belirtir ve devletlere bu hakkın erkeklerle eşit kullanımının sağlanması yükümlülüğünü getirir.⁵⁹

CEDAW, içerdiği hükümleri ayrıntılı olarak açıklamamakta, yapılmasını öngördüğü her eylemin ayrıntılarını içermemektedir. Bunlar dünya konferanslarının dökümanları gibi çeşitli kaynaklardan edinilecektir. Örneğin bu maddede (7. madde) “siyasi sosyal hayata eşit katılım için devlet gerekli önlemleri alır” ifadesini kullanmakta fakat bu önlemlerin ne olduğunu belirtmemektedir. Bu önlemlerin ayrıntılarını taraf devletlere bırakmaktadır. Alınacak tedbirler, devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığı kaldırmak ve eşitliği geliştirmek yönündeki istekleri, kararlılıkları doğrultusunda şekillenecektir.⁶⁰

⁵⁹ UN DAW, **a.g.e.**, s. 21

⁶⁰ Shanthi Dairiam, **a.g.m.**, s. 7

Madde 8: Uluslararası Temsil ve Katılım

Bu maddede Sözleşme taraf devletlerden, kadınlara, erkeklerle eşit şartlarda hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmek ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılmak fırsatını sağlamaları için gerekli tedbirleri sağlamalarını istemektedir.

7. ve 8. maddeler, açık bir şekilde devletin kamusal ve siyasal alanlarında kadınlara karşı ayımcılığı önleyen, erkeklerle eşit olarak kullanacakları hakları içermektedir: Oy hakkı, halk tarafından seçilen organlara seçilebilme hakkı, hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılma hakkı, kamu görevinde bulunabilmek ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek hakkı, ülkenin kamu ve politik hayatı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara ve derneklere iştirak etme hakkı, hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmek ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılma hakkı.

7. ve 8. maddeleri tam olarak anlayabilmek için bu maddeleri sözleşmenin çerçeve maddeleri olarak tanımlanan 1-5 ve 24. maddelerle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu hükümler kadını güçlendirmek ve kültürel değişimi sağlamak için taraf devletlerin gerçekleştirmesi gereken eylemlerini (yasama, politika ve programlar) içermektedir.⁶¹

Madde 9: Vatandaşlık

9. madde vatandaşlığın kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında ve çocukların vatandaşlığı konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlamaktadır. 9. madde, yasalar önünde kadınların eşitliği ile ilgili 15. ve aile içi eşitlikle ilgili 16.

⁶¹ Hanna Beate Schöpp-Schilling, **a.g.e.**, s. 2

madde ile birlikte değerlendirilmelidir. Bir kadının vatandaşlığı oy hakkını, ikametgah seçimini ve kamu hizmetlerinden yararlanabilmesini etkilemektedir. 9. madde, 1957'de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Evli Kadının Vatandaşlığı Sözleşmesi'nde belirtilen standartları geliştirmiştir. CEDAW'a göre ne evlilik ne boşanma ne de kocanın vatandaşlığını değiştirmesi kadının vatandaşlığını otomatik olarak değiştiremeyecektir.

Bu madde vatandaşlığını korumak isteyen veya dezavantajlarına rağmen vatandaşlığını değiştirmek isteyen kadınlara karşı zorlayıcı olarak değerlendirilmemelidir.

9. madde çocukların vatandaşlığı bakımından kadınlarla erkeklere eşit haklar getirmektedir. Bununla beraber vatandaşlık hukukunda çocukların annelerinin değil otomatik olarak babalarının vatandaşlığını kazanmaları bu maddeye tezattır.⁶²

Madde 10: Eğitim

Bu madde, İHEB ve CESCRC'de belirtilen hakları yinelemekte, ülkelerinde hayata tam olarak katılımlarının sağlanması amacıyla kadınlara eğitimde eşit haklar tanınması için gerekli bütün önlemlerin alınmasını öngörmektedir.

Eğitimde kadın ve erkeğin eşitliğinin sağlanması için 10(a). madde, meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve diploma almada okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde ve her çeşit mesleki eğitimde eşit şartların sağlanmasını öngörmektedir.

10(b). madde kadınlara erkeklerle aynı ders programlarından yararlanma, aynı sınavlara katılma, aynı seviyedeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul

⁶² UN DAW, a.g.e., s. 24

bina ve malzemesine sahip olma hakkını getirmektedir.

10(c). madde kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şekliinden ve kademesinden kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşılması için eğitim birliğinin ve diğer eğitim şekillerinin teşvik edilmesi, özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim ve metotlarının bu amaca göre düzenlenmesi gerekmektedir. Cinsiyet kalıplarının temelinden yok edilmesi için eğitim kurumlarında çalışan kadınlar ve erkekler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi önemli bir husustur.

10(d). madde burs ve diğer eğitimin yardımlarından faydalanmaları için kadınlara erkeklerle eşit fırsatların tanınmasını güvence altına almaktadır. 10(e). madde kadınlara okuma-yazma öğretim programları dahil, sürekli eğitim programlarına katılabilmeleri için erkeklerle eşit fırsatların verilmesini öngörmektedir. Sürekli eğitim programlarına katılım özellikle yeni teknolojik alanlarda kadınla erkek arasında oransızlığın giderilebilmesi için önemlidir. Daha dezavantajlı durumda bulunan, özellikle genellikle görmezden gelinen göçmen kadınların yaşamlarını geliştirebilmeleri için yetişkin eğitime özellikle ihtiyaçları vardır.

Sıklıkla erkek öğrencilerden daha fazla sayıda kız öğrenci okulu erkenden bırakmaktadır, bu yüzden hükümetler 10(f). madde çerçevesinde kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürmek için çalışmalı ve okuldan erken ayrılan kız ve kadınlar için eğitim programları düzenlemelidirler. Bununla, eğitimlerini tamamlayamayan genç hamile öğrenciler ve genç annelere dikkat çekilmektedir. Programlar aynı zamanda bu kadınları ücretli işgücüne katılmaları veya yeniden katılmaları için desteklemelidirler.

10(g). madde spor ve beden eğitimi faaliyetlerine faal olarak katılmaları için

erkeklerle eşit fırsatlar tanınmasını öngörmektedir. Taraf devletlerden 10(h). madde, kadınların ailelerin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dahil özel eğitici bilgiyi temin etmelerini sağlamalarını istemektedir. Bu hüküm kadınların doğurganlığını kontrol edebilmesini, çocuklarının sayısına kendisinin karar vermesini sağlayacak aile planlaması konusunda bilgilendirme hakkını sağlamaktadır. Bu tür bilgilendirmenin sağlanması yükümlülüğü kadınlara aile hayatı ile ilgili konularda eşit karar verebilme yetisi sağlamaktadır.⁶³

Madde 11: İstihdam

Bu madde istihdamda ayrımcılık ve eşitlikle ilgilidir, açıkça cinsel tacizi içermez. Bununla beraber tavsiye kararında taraf devletlerden kadınlara karşı şiddetin bir türü olarak işyerinde tacizi raporlarına dahil etmelerini istemektedir.⁶⁴

Bu madde kadınların erkeklerle eşit istihdam hakkına, fırsatlarına, seçeneklerine ve faydalarına sahip olabilmelerini güvence altına alır.

BM sözleşmelerinde ve ILO Sözleşmesinde belirtildiği gibi, 11. madde uluslararası hukuktaki çalışma hakkının varlığını yeniden teyit eder ve kadınların bu hakkını tam ve etkili olarak kullanabilmelerinin sağlanması için taraf devletlerin yükümlülüklerini ayrıntılı olarak belirtir. Devletler, ayrımcı iş yasalarını ve uygulamalarını ortadan kaldırarak, erkeklerle kadınlara eşit fiili fırsatları sağlayarak, mesleki hayatları için eğitim sağlayarak kadınların erkeklerle eşit istihdam hak ve fırsatlarını garanti altına almak zorundadırlar. İşe almada, başvuran kadın ve erkekler için eşit kıstaslar uygulanmalıdır.

Kadınlar meslek ve işyerini seçmede özgür olmalı ve geleneksel olarak

⁶³ UN DAW, **a.g.e.**, s. 25

⁶⁴ Elizabeth Evatt, **a.g.m.**, s. 5

kadınlara uygun görülen işlerle kendini sınırlamamalıdır. Kadınlar terfi, iş güvenliği, hizmetin tüm şartları ve avantajlarından faydalanma, her türlü mesleki eğitim görme haklarından eşit olarak yararlanmalıdırlar. Eşit işe eşit ücret sağlanmalıdır. Kadınlar, emeklilik, işsizlik, hastalık, sakatlık ve yaşlılık ve diğer çalışamama hallerinde sosyal güvenlik hakkından, sağlıklı ve emniyetli şartlarda çalışma ve ücretli izin hakkından yararlanmalıdırlar. İşin niteliğinin değerlendirilmesinde eşit muamele sağlanmalıdır.

Hamilelik ve annelik durumuyla ilgili ayrımcılığı yasaklayan özel hükümler getirilmiştir. Hamilelik ve analık izni sebebiyle veya evliliğe bağlı olarak işten çıkarma ayırımını yasaklanmıştır ve bu ayırımı yapmak cezaya tabidir. Önceki iş, kıdem ve sosyal haklar kaybedilmeksizin ücretli analık izni, bakımevlerinin geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini, görev sorumlulukları ve kamu hayatına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanması da bu maddenin yükümlülükleri arasındadır. Kadınların doğurganlık fonksiyonuna bağlı olarak yapılan ayrımcılığın yasaklanmasıyla birlikte bu madde aynı zamanda hamilelik süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlamak yükümlülüğü getirmektedir. Kadınların doğurganlık fonksiyonları her zaman istihdamdaki ayrımcı uygulamaların gerekçesi olarak sunulmaktadır. 11(3). madde, taraf devletlere düzenli olarak bu maddede yer alan konulara ilişkin koruyucu yasaların yeniden gözden geçirilmesini öngörmektedir.⁶⁵

Madde 12: Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmada Eşitlik

Devletlerin sağlık bakım hizmetlerinden kadınların eşit olarak yararlanması için gerekli tedbirleri almasını öngörmektedir. Kadınlara karşı şiddet kadınların sağlıklarını ve yaşamlarını riske sokmaktadır. 12. madde bu açıdan yaralanmış

⁶⁵ UN DAW, a.g.e., s. 29

kadınlara bakımın sağlanabilmesi için uygun alanlar sağlamayı öngören bir madde olarak değerlendirilebilir.

Kadının eşit olmayan statüsünün sağlık hizmetlerinden eşit olarak yararlanmasını engellediğini kabul etmekte kadınların sağlık hizmetlerinden erkeklerle eşit olarak yararlanmasının sağlanmasını öngörmektedir. Taraf devletlerden -bu hizmetlerden yararlanmaları yoksulluk, cehalet veya yaşadıkları yer gibi faktörlerle engellenen kadınlar da dahil- tüm kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmasını engelleyecek tüm yasal ve sosyal engelleri kaldırmaları istenmektedir.

CEDAW'ın 12. maddesi ile aile planlamasından yararlanılmasını ayrıntılı olarak açıklaması önemli bir husustur.Devletler, kadınların aile planlaması hizmetlerinden erkeklerle eşit olarak yararlanmalarını sağlamak zorundadırlar. Bu hizmetlerden yararlanma sadece hizmetlerin mevcudiyetin değil aynı zamanda bu hizmetlerle ilgili bilgiyi ve eğitimi de gerektirir. Bu sebepten devletler aile planlaması ile ilgili bilgi ve eğitimin hem kadınlar hem erkekler için ulaşılabilir olmasını sağlamak zorundadırlar. Kadının aile planlamasından yararlanmasını engelleyecek herhangi bir yasa veya uygulama -örneğin kocanın veya yakın erkek akrabanın izninin alınması veya herhangi bir sağlık sektöründe bu tarz bir iznin aranması- bu maddeye aykırı olarak değerlendirilecektir.

12. maddenin 2. paragrafı kadınların hamilelik sırasında, loğusalıkta ve doğum sonrası periyotta özel ihtiyaçları olduğunu kabul etmektedir. Taraf devletler kadına hamilelik, lohusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlayacaklar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme ile birlikte, gerektiğinde ücretsiz hizmet vereceklerdir.⁶⁶

⁶⁶ UN DAW, **a.g.e.**, s. 32

Madde13: Sosyal ve Ekonomik Faydalardan Yararlanma

Bu madde devletlerden, kadınlara karşı ekonomik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını ve kadınların kültürel ve eğlence hayatına erkeklerle eşit katılım hakkının sağlanmasını talep etmektedir. Devletlerden sadece hükümetleri aracılığıyla ayrımcılığı ortadan kaldırılmasını değil aynı zamanda işveren veya finansal kurum gibi hiçbir kişinin bu ayrımcılığı gerçekleştirmemesinin sağlanmasını ve kadınların katılımını engelleyen yasal veya sosyal engelleri kaldırılması için gereken tedbirleri almalarını talep etmektedir. Ayrıca burslar, destekleme fonları ve diğer yardım biçimleriyle fırsat eşitliğini sağlamalıdır.⁶⁷

Kadınlar aileye tahsis edilen faydalardan eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Bunlar, aile ödenekleri, sigorta ödemeleri, hükümet yardımları, krediler gibi sosyal, ekonomik ve mali faydalardır. Banka kredileri, mortgage ve diğer kredi biçimlerinde eşit haklara sahiptirler. Kadınlara farklı kredi standartları uygulanamaz veya kredi için kocasının veya başka bir erkek akrabanın iznini almak zorunda değildir.

Madde 14: Kırsal Kesimde Kadın

Kırsal kesimde kadınlar ailelerinin ve toplumlarının ekonomik yaşamlarını sürdüremelerinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Bununla beraber çoğu zaman kırsal kesimdeki kadın çabalarının karşılığını alamamakta veya çok az almakta ve işgücünün gelişim sürecine katkıları görmezden gelinmektedir. 14. madde taraf devletlere kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması ve çalışmalarının karşılığını almalarının, kırsal kalkınmaya katılmalarının ve bundan

⁶⁷ UN DAW, a.g.e., s. 35

faydalanmalarının sağlanması yükümlülüğü getirmektedir.

14. madde devletlere kırsal kesimdeki kadınların kalkınma planlarının hazırlanmasına katılımları sağlanmalı, bu planlar kadınların kendi özel gelişimleri için ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamalıdır. Kırsal kesimdeki kadınlar, aile planlaması eğitimi dahil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerinden ve sosyal güvenlik programlarından yararlanabilmeyebilirler. Eğitim ve öğretimin her türünden yararlanmalarının altı çizilmekte; tarımla ilgili olarak her türlü ekonomik fırsatlardan eşit olarak yararlanma hakkına sahip olmalıdırlar. Bunların yanında kırsal kesimdeki kadınların tarımla ilgili eşit muamele hakkına sahip olması gereken konular ayrıntılı olarak tanımlanmış, yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarının sağlanması gerekliliği belirtilmiştir.

Madde 15: Yasalar Önünde ve Medeni Haklarda Eşitlik

Kadınların yasalar önünde erkeklerle eşitliğini güvence altına almaktadır. Ayrıca medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanınmasını güvence altına almaktadır. Hukuki ehliyet, akit yapma, mülk idaresi ve davaları içeren, kadınlara geleneksel olarak kadınlara ikincil konum veren konuları içermektedir. Buna göre, kadınların akit yapma ehliyetini, mülk edinme ve bununla ilgili işlemleri gerçekleştirme hakkını, mahkemelerde, duruşmalarda kendini savunma hakkını sınırlandıran yasalar kaldırılmalıdır.

15. madde çerçevesinde taraf devletler, medeni kanunda kadınların erkeklerle tam eşitliğini sağlamak için pozitif adımları atmanın ötesinde kadınların yasal ve medeni ehliyetini sınırlandıran her çeşit özel sözleşmeyi geçersiz ve hükümsüz kılmak zorundadırlar. 15(4). madde taraf devletlerden, kadın ve erkeğe hukuki olarak

ikametgâh seçme ve nakletmede eşit yasal haklar tanınmasını talep etmektedir.

Madde 16: Evlilikte ve Aile Hukukunda Eşitlik

16. madde evlilik ve ailenin özel alanlarında kadınlara karşı ayrımcılığı içermektedir. Bunlar, kadınların eşitsiz statüsünün en açıkça görüldüğü alanlardır. Kadınların evlilikte ve ailedeki eşitsiz statüsü, kadınlara belirli roller atfeden gelenek, görenek ve dini uygulamalara dayanmaktadır. Bu uygulamalar köklü olarak yerleşmiştir ve değişikliklere karşı dirençlidir. Birçok taraf devlet, bu bağlamda ayrımcılığı kaldırmak için hazır olmadıklarını ifade ederek 16. maddeye çekince koymuştur.⁶⁸

16. maddede belirtilen yükümlülüklerin içeriği kapsamlıdır. Taraf devletler, poligaminin yasaklanmasına ve engellenmesi için adımlar atmaya, kadınların evlenecekleri kişiye ve zamanına kendilerinin karar vermesinin sağlanmasına ve evliliğe zorlanmalarının ve mükerrer evliliklerin önlenmesinin sağlanmasına zorlanmaktadır. Taraf devletler çocukların erken yaşta evliliklerinin ve nişanlanmalarının yasal bir geçerliliği olmamasını sağlamalıdır. Evlilik için minimum yaş yasalarla belirlenmeli, buna uyulmasını ve evliliklerin kayıt edilmesini zorunlu kılmalıdır.

Devletler, evlilik sırasında ve evliliğin boşanma ve ölüm ile sona ermesinde kadınların erkeklerle eşit haklara ve sorumluluklara sahip olmasını temin etmelidirler. Çocukların ebeveynlerinin eşit statüsü güvence altına alınmalıdır. Çocuklarla ilgili velilik, vesayet, kayyumluk ve evlat edinme gibi yasal konularda kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip olmalı, erkekler çocuklarla ilgili bakım ve finansal destek konularında eşit sorumluluk taşımalarıdır.

⁶⁸ Michael Kevane, **Ratification of CEDAW**, Research Notes, Santa Clara University, Department of Economics, 2003, s. 4

16. maddeye göre çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarla yararlanmada eşit haklar sağlanmalıdır. Hamileliğe ve kürtaja zorlama gibi baskıcı uygulamalar engellenmelidir. Evlilikte eşit statü aynı zamanda aile adı, iş ve meslek seçiminde eşit hakları gerektirir. Kadını, evlilik ve boşanma nedeniyle adını değiştirmeye zorlayan yasalar ve gelenekler aile ve evlilikte kadının eşit statüsüne zarar vermektedir.⁶⁹

3. Çekinceler

CEDAW tüm kapsamlılığına ve potansiyel yararlılığına rağmen bazı ciddi engellerle karşılaşmaktadır. En büyük sorun çekincelerdir.⁷⁰ Devletler CEDAW'ı belirli maddelere çekince koyarak yani bu maddelerin kendileri için geçerli olmayacağını ilan ederek onaylayabilmektedirler.⁷¹ CEDAW'ı çekincelerle kabul eden birçok taraf devlet kendilerini ayrımcı yasaların kaldırılması yükümlülüğünden korumak istemektedirler. Taraf devletlerin koydukları çekinceler CEDAW komitesinin anlaşmayı izlemek ve geliştirmek yönündeki çabalarını engellemektedir.⁷²

Bu çekincelerin çoğu evlilik ve aile hukukuyla ilgilidir. Bazı hükümetler ulusal dini uygulamalarının ve geleneklerinin Sözleşme hükümleriyle uyumlu olmadığını belirtmektedirler. CEDAW komitesi bu çekinceleri kabul etmemektedir.

⁶⁹ Michael Kevane, **a.g.e.**, s. 4

⁷⁰ Heisoo Shin, **a.g.e.**, s. 3

⁷¹ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 953

⁷² Jessica Neuwirth, "Inequality Before the Law: Holding States Accountable for Sex Discriminatory Laws Under the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and through the Beijing Platform for Action," **Harvard Human Rights Journal**, Vol. 18, 2005, ss. 25-26

Sözleşmenin amaçlarıyla uyumsuz olduğunu belirtmekte ve devletleri çekincelerini kaldırmaya davet etmektedir.⁷³

Çekincelerle ilgili olarak bir başka sözleşmenin hükümlerine bakılırsa; CERD, taraf devletlerin koyabileceği çekinceler hakkında katı kurallar getirmiştir. Sözleşmenin 20. maddesi sözleşmenin amacı ve hedefiyle bağdaşmayan çekincelere izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Eğer Sözleşme'ye taraf devletlerin en azından üçte ikisi itiraz ederse, bir çekince bağdaşmayan ya da engelleyici addedilir. Çekinceleri düzenlemekteki bu mekanizma son derece etkilidir. Taraf devletlerin koyduğu sadece dört çekince sözleşme dahilinde yükümlülüklerinin dışlanması ya da değiştirilmesi özelliği taşımaktadır.⁷⁴

Bunun aksine CEDAW, çekincelerle ilgili olarak benzer bir uygulanabilir sınırlama getirmemektedir. Her ne kadar 28. madde “sözleşmenin amacı ve hedefiyle bağdaşmayan çekincelere izin verilmeyecektir” dese de bu hüküm çekincenin bağdaşmazlığını tespit etmede herhangi bir standart getirmemektedir. CEDAW komitesi bile çekincelerin bağdaşmazlığını tespit etmeye yetkili değildir.⁷⁵

Uygunabilir sınırlamaların olmaması, CEDAW'ı en fazla çekince konulan uluslararası insan hakları sözleşmelerinden bir tanesi haline getirmiştir. CEDAW'ın çekinceler konusundaki rejimi sadece çok sayıda devletin çekinceler koymasını olanaklı kılmamakta aynı zamanda sözleşmenin amacı ve anlamı konusundaki anlaşmazlık ve uyumsuzlukları çözmediği gibi arttırmaktadır. Çekinceler konusundaki anlaşmazlıklar taraf devletleri kadınlara karşı ayrımcılığın sona erdirilmesi için nasıl çalışacakları ana amacından sapmalarına neden olmaktadır.⁷⁶

⁷³ Sonja Wölte, **a.g.e.**, s. 14

⁷⁴ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 7

⁷⁵ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 8

⁷⁶ Laura A. Donner, **a.g.m.**, s. 8

D.Uluslararası Konferanslar ve Eylem Planları

Kadınların insan haklarının geliştirilmesinde, BM'nin uluslararası konferansları önemli bir rol oynamaktadır. Bu konferanslara yerel sivil toplum örgütlerinin katılmasıyla önemli yerel sorunlar - aile içi şiddet, doğurganlık sağlığı vb - uluslararası platforma taşınmıştır. Kadının insan haklarının uluslararası düzeyde kabul görmesiyle kadın sorunları, bu konferanslarla kabul edilen kadın hakları biçimiyle ifade edilebilmiştir, kadın hakları çerçevesi ve kültürü oluşturulmuştur.⁷⁷

CEDAW prosedüründen farklı olarak BM Konferanslar Sistemi yasal bağlayıcılığı olmayan siyasi dökümanlar oluşturmaya odaklanmıştır. Bu dökümanlar, sorunları tanımlamakta ve çözümler getirmektedir. Konferansların sonuç dökümanları sözleşmelerden tamamiyle farklı bir karakterde ve yapıdadır. Bu belgeler dünya çapında bir fikir birliğini oluşturma çabasını temsil eder ve yasal olarak bağlayıcılıkları yoktur, uyulması gereken yasaları değil kadınlar için istenen davranış biçimlerini, istekleri ve amaçları içerir.⁷⁸

BM'nin düzenlediği uluslararası konferanslarla politika yapıcıların dikkati kadın sorunlarına çekilmiş geleneksel cinsiyet ilişkilerinde radikal reformlar için kullanılacak araçlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu konferanslar ile BM uluslararası toplumu kadın hakları konusu etrafında,⁷⁹ kadınların gelişiminin sağlanması için etkili bir eylem planı oluşturma ana amacı çevresinde toplamıştır. Konferanslar cinsiyet eşitliğini ilke olarak yerleştirmede ve evrensel düzeyde tanınmasında başarılı olmuştur.⁸⁰

⁷⁷ Brooke A. Ackerly and Bina D'Costa, **Transnational Feminism: Political Strategies and Theoretical Resources**, Working Paper, Australian National University, 2005, s. 12

⁷⁸ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 967

⁷⁹ Sophie Bessis, "International Organizations and Gender: New Paradigms and Old Habits," **Signs: Journal of Women in Culture and Society**, Vol.29, University of Chicago, 2003, s. 633

⁸⁰ Rachel Kriakos, **a.g.e.**, s. 3

Çok sayıda sivil toplum örgütünün katıldığı uluslararası konferanslar yerel, ulusal ve bölgesel düzeylerde gün geçtikçe daha çok etkisini gösteren global bir feminist iletişim ağının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kadın hareketi, bu hareketin savunucuları, sivil toplum örgütleri bu organizasyonlarda, BM'nin araçları ve normları vasıtasıyla varlıklarını ve faaliyetlerini meşrulaştırmışlardır. Ayrıca bu konferanslar, çeşitli kültürlerden, milletlerden dünyanın her köşesinden kadınların, kadın örgütlerinin biraraya gelip tartıştığı, bilgi birikimi ve alışverişi sağladığı, taleplerini dile getirdikleri bir forum olmuşlardır.⁸¹

Kadın konusunda yaklaşım değişikliği yine bu konferanslar sonucunda gerçekleşmiş, kadın artık destek ve yardımın nesnesi değil, kalkınmanın temel ve eşit önesi olarak algılanmaya başlamıştır.⁸²

Wotipka ve Ramirez yaptıkları istatistiki çalışmada CEDAW'ın onaylanmasını sağlayan en önemli unsurlardan birinin uluslararası konferanslar olduğu sonucuna ulaşmışlardır. (Diğerleri: Kendi bölgesindeki veya dünyadaki ülkelerin onaylaması, uluslararası sözleşmelere ve örgütlerle ilişkiler, modernleşme isteği, diğer ülkelere bağımlılık düzeyidir.) Bu konferanslar, CEDAW'a bölgesel ve dünya çapında güç kazandırmış, kadın erkek eşitliği için uluslararası normlar oluşturmayı kolaylaştırmıştır. BM konferanslarının yapıldığı yılları takip eden dönemde CEDAW'ın devletlerce onaylanma düzeyinin attığı görülmektedir.⁸³

⁸¹ Sophie Bessis, **a.g.m.**, s. 637

⁸² Brooke A. Ackerly and Bina D'Costa, **a.g.e.**, s. 12

⁸³ Christine Min Wotipka & Francisco O. Ramirez, **World Society and Human Rights: An Event History Analysis of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women**, International Diffusion of Democracy and Market Conference, Stanford University, 2004, s. 39

1. Birleşmiş Milletler I. Dünya Kadın Konferansı (Meksika 1975)

1975 yılında Meksika'nın başkenti Mexico Kenti'nde toplanan ve sadece kadın sorunlarını görüşmek üzere dünya devletleri düzeyinde yapılan ilk uluslararası toplantı olan 1. Dünya Kadın Konferansı'nda, kadınlar, ulusal, ekonomik ve kültürel sınırları aşarak ortak sorunlarını BM platformunda tartışmışlardır. Devletler, kadın sorunlarına nasıl yaklaştıklarını, ilk kez, bu konferansın bildirgesiyle tanımlamışlar, dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sorunlarının, bir bütün olarak toplumun sorunu olduğunu ilk kez burada kabul etmişlerdir, daha sonraki gelişmeler burada belirlenen zemin üzerinde yükselmiştir. Bildirgede kadınların mevcut ekonomik, siyasal ve toplumsal konumunun mutlaka değiştirilmesi gerektiği, bunun için de bir yandan yapısal değişiklikler yapılırken, bir yandan da temel anlayışları değiştirmek gerektiği vurgulanmıştır.

1. Dünya Kadın Konferansı'nda hazırlanıp kabul edilen Dünya Eylem Planı'nın hedefi "Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış"tır. BM, bu planın hayata geçirilmesi amacıyla 1976-1985 arasını "Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış için Kadın Onyılı" ilan etmiştir. Eylem Planı'nda saptanan dokuz ana faaliyet alanı: Uluslararası işbirliği ve barış, siyasal katılım, eğitim, istihdam, sağlık ve beslenme, aile, nüfus, konut ve diğer toplumsal sorunlardır. (göçmen ve yaşlı kadınlar, fuhuş ve kadın ticareti, vb.) Eylem Planı aracılığıyla BM'ye üye bütün devletlere, ilk kez kadın sorunlarına yönelik çözümler üretecek ulusal ve uluslararası mekanizmalar oluşturma çağrısı yapılmıştır. Kadınların toplum içindeki konumlarını, eşitlik/eşitsizliğin ölçüsünü somut olarak saptamak için istatistikler yapılması ve veri bankaları

oluşturulması da önemli kararlar arasındadır.⁸⁴

Bir başka yeni görüş de kadının olmadığı bir gelişim ve ilerleme sürecinin gerçekleştirilemeyeceğidir. INSTRAW (Kadının İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü) bu konferansta kurulmuştur. INSTRAW'ın amacı cinsiyet eşitliğini ve kadının güçlenmesini araştırma, eğitim ve toplumu bu konularda bilgilendirmek suretiyle geliştirmektir. Meksika Konferansı'nın bir başka sonucu, konferanstaki kadın örgütlerinin taleplerini karşılamak üzere, UNIFEM (BM Kadın için Kalkınma Fonu)'in kurulmasıdır. UNIFEM, kadınların insan haklarını, siyasete dahil olabilmesini ve ekonomik statüsünü geliştiren programlar için kadınlara finansal ve teknik destek sağlamak amacıyla kurulan bir BM fonudur. UNIFEM, yüzün üzerinde milleti, uzmanlarını ve liderlerini bir araya toplamakta, cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinde ve ilerlemesinde uzman desteği ve bilgisi sağlamak için strateji önerilerinde bulunmaktadır.⁸⁵

2. Birleşmiş Milletler II. Dünya Kadın Konferansı (Kopenhag, 1980)

Kadın Onyılı'nın ortasında, 1980'de durum değerlendirmesi yapmak üzere Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da toplanan 2. Dünya Kadın Konferansı'nda, kadının statüsünün iyileştirilmesi konusunda oldukça yavaş ilerleme kaydedildiği saptanmıştır. CEDAW'ın imzalanmasıyla uluslararası toplumda önemli bir ilerleme sağlanmışsa da kadınların haklarından çoğu zaman faydalanamadıkları görülmüştür. Kopenhag Konferansı eşitliği, sadece yasal eşitlik değil, haklarda, sorumluluklarda

⁸⁴ Kadının İnsan Hakları Projesi, **Birleşmiş Milletler'de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahhütleri**, Yeni Çözümler Vakfı, 2001, s. 7

⁸⁵ Rachel Kriakos, **a.g.e.**, s. 4

eşitlik ve kalkınmadan yararlanma ve kalkınmaya aktif birer aktör olarak katılma fırsatlarında eşitlik olarak yorumlamıştır. Karşılaşılan engelleri aşmak ve Onyıl'ın ikinci yarısı için öngörülen adımları hızlandırmak ve derinleştirmek amacıyla bir Eylem Programı hazırlanmıştır. Bu programda göze çarpan yeniliklerden biri, öncelikli sorun alanları arasında aile içi şiddet konusuna yer verilmesidir. Ayrıca mülteci kadınlar, genç kadınlar ve özürlü kadınlar gibi grupların, acil çözüm gerektiren özel durumları ve ihtiyaçları olduğu yaklaşımını benimseyen konferans bu başlıkları da sorun alanları içine dahil etmiş, yasal haklar ve bu hakları kullanma arasındaki farklılıkları özellikle belirtmiştir. Kadınların mülk sahibi olabilmeleri, mirasta çocukların bakımında ve uyruklukta hak sahibi olmalarının sağlanması için daha etkili metotların sağlanmasını öngörülmüş, aynı zamanda kadınlara karşı cinsiyete dayalı önyargıların kaldırılmasını tavsiye edilmiştir.⁸⁶

3. Birleşmiş Milletler III. Dünya Kadın Konferansı (Nairobi, 1985)

BM tarafından ilan edilen Kadın Onyılı 1985'te sona erdiğinde hükümetler ve tüm dünyadan bir çok kadın örgütü, kazanımları gözden geçirmek, engelleri belirlemek ve bütün bunları göz önünde tutarak 1975'te belirlenen ama gerçekleştirilemeyen hedeflere 2000 yılına kadar ulaşılmasını sağlamaya yönelik bir eylem planı hazırlamak üzere Kenya'nın başkenti Nairobi'de toplanmışlardır. 1975-1985 arasında dünyada gelir dağılımındaki eşitsizlikler büyümüş, gelişmekte olan ülkelerde gittikçe artan ve yer yer derinleşen ekonomik krizler yaşanmış, soğuk savaş döneminin iki bloğu arasında hızlanan silahlanma yarışı ülke gelirlerinin kadınlar

⁸⁶ Rachel Kriakos, **a.g.e.**, s. 5

lehine kullanılmasını engelleyici bir rol oynamıştır. Kadınların durumu pek çok açıdan kötüleşmiş, Kadın Onyılı'nın başındaki iyimser havadan kaybolmuştur. Artık yoksullaşma başlıca kadın sorunlarından biri olarak tanımlanmaktadır.

O dönemde dünya genelinde sosyalist ve kapitalist sistemler, zengin ve yoksul ülkeler arasında yaşanmakta olan politik kutuplaşmalar konferans görüşmelerine de yansımıştır. Konferansta yer yer tıkanıklıklara yol açan hükümetler düzeyindeki bu çekişmeler, bir taraftan da kadın gruplarının hükümetlerinden bağımsız tavır almaya ve özgün tavır ve yaklaşımlar üretmeye yönelmesine ve Latin Amerika ülkeleri ile Hindistan başta olmak üzere birçok ülkede güçlü kadın hareketlerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır.⁸⁷

Dünya çapında kadını güçlendirmek için çabalar sürerken çok az sayıdaki kadının hayatında gelişmeler ve iyileşmeler olmuştur. Daha önce ortaya konan amaçlar elde edilememiştir. Bunun farkına varılması yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmasını beraberinde getirmiştir.

Böylece 157 devlet tarafından, kadın sorunlarının ortaya konmasına yeni bir yaklaşım getiren Nairobi Stratejileri kabul edilmiştir. İlk defa kadınlarla ilgili bütün sorunlar ve kadınların toplumun tüm alanlarına katılması sadece hak değil aynı zamanda toplumsal bir gereklilik olarak değerlendirilmiştir. Üç anahtar kavramın altı çizilmiştir: Eşitlik için yasal adımlar, eşit sosyal katılım, siyasi katılım ve karar almada eşitlik.⁸⁸ Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların yaşadığı çok çeşitli sorunlar tanımlanmış ve kadınların 21. yüzyıla bunları aşarak yönelmesi için izlenecek stratejiler belirlenmiştir. Konferans belgesinde, kadınların her düzeydeki karar alma mekanizmalarına katılmalarının gerekliliği özellikle

⁸⁷ Kadının İnsan Hakları Projesi, **a.g.e.**, ss. 8-9

⁸⁸ Rachel Kriakos, **a.g.e.**, s. 5

vurgulanmıştır.⁸⁹

4. Birleşmiş Milletler II. Dünya İnsan Hakları Konferansı (Vienna, 1993)

Haziran 1993'te Vienna'da toplanan Dünya İnsan Hakları Konferansı, uluslararası kadın hareketi için bir dönüm noktası olmuştur. 1948 yılında BM tarafından onaylanan İHEB'de, kamusal alanda yaşanan hak ihlalleri üzerinde durulmakta, kadınların kadın olmaları nedeniyle karşı karşıya kaldıkları, özel alanda, yani aile içinde ya da işyerinde yaşadıkları hak ihlallerine değinilmemekteydi. Oysa kadınlar, erkeklerden farklı olarak, özellikle aile içinde, örneğin, okula gönderilmemek, zorla evlendirilmek, çalışmasına izin verilmemek, aile fertleri tarafından şiddete maruz bırakılmak, namus adına şiddet yaşamak ya da öldürülmek gibi birçok insan hakları ihlaline maruz kalmaktadırlar. Konferansta özellikle bu husus üzerinde durulmuştur.⁹⁰

Dünya İnsan Hakları Konferansı “kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünmez ve vazgeçilmez bir parçası” olduğunu kabul etmiştir. 1994 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu'na kadına yönelik şiddet konusunda özel bir raportör atanması ve kadın haklarının BM insan hakları mekanizmaları içine dahil edilmesi kararlaştırılmıştır.⁹¹

⁸⁹ Kadının İnsan Hakları Projesi, **a.g.e.**, s. 9

⁹⁰ Kadının İnsan Hakları Projesi, **a.g.e.**, s. 11

⁹¹ Kadının İnsan Hakları Projesi, **a.g.e.**, s. 11

5. Birleşmiş Milletler IV. Dünya Kadın Konferansı (Pekin, 1995)

4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de bir “taahhütler konferansı” olarak da adlandırılan 4. Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferans şimdiye kadar yapılan kadın konferanslarının en büyüğüdür. Konferansa 189 ülkeyi temsilen 17,000 delege katılmıştır. Uluslararası kadın hareketi, bir yandan konferansın hazırlanması sürecine aktif olarak katılırken, bir yandan da konferans sonunda oluşturulacak Eylem Planı'nı etkilemek ve kadınların 21. yy. dünyasına nasıl baktığını vurgulamak için, hükümetlerarası oturumlara paralel bir Kadın Forumu düzenlemiştir. Tüm dünyadan kadın kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin katıldığı bu forumdaki katılımcı sayısı 30,000'in üzerindedir.⁹²

Konferansta, kadın ile erkek arasındaki ilişkilerin ve toplum yapısının yeniden analiz edilmesi gerektiği, toplumun yeniden yapılandırılmasıyla kadın erkek eşitliğinin sağlanabileceği görüşü kabul edilmiştir. Dünyada kadının ilerlemesi ve gelişiminde önemli bir dönüm noktası olan Pekin Bildirgesi ve Eylem Planı bu konferansta kabul edilmiştir. Bu kabul ile devletler kadın eşitliği kavramını tüm kurumlarına, politikalarına, karar alma ve uygulama mekanizmalarına uygulayarak toplumu yeniden yapılandırma yükümlülüğü altına girmektedirler. Amaç toplumun yeniden yapılandırılmasıyla cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır. Genel Kurul Eylem Planı'nı onaylamış ve bu platformda yer alan bütün devletleri ve sivil toplum örgütlerini desteklemiştir.⁹³

Konferansın sonucunda Pekin Bildirgesi ve Eylem Planı isimli iki belge kabul edilmiştir. Pekin Bildirgesi, hükümetleri, kadının güçlenmesi ve ilerlemesi, kadın-

⁹² Kadının İnsan Hakları Projesi, **a.g.e.**, s. 12

⁹³ Rachel Kriakos, **a.g.e.**, s. 6

erkek eşitliğinin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin ana politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kılmakta ve Eylem Planı'nın hayata geçirilmesini öngörmektedir. Eylem Planı, kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabileceğini ifade etmektedir. Eylem Planı'nın uygulanması ve izlenmesinde temel görev hükümetlere verilmiş olup, Plan uyarınca bu görev BM kuruluşları, bölgesel ve uluslararası kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar ile sivil toplumun işbirliği ile yerine getirilecektir.⁹⁴

Pekin Eylem Planı

Pekin Eylem Planı kadınları güçlendirmeyi ve ayrımcılığı kaldırmayı amaçlayan önemli bir dökümandır. 1995'den beri birçok hükümet Eylem Planı'nı uygulamaya tamamen veya kısmen katılmıştır. Ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri bu süreci izlemektedir. Eylem Planı, Sözleşme ile karşılaştırıldığında yasal, bağlayıcı bir döküman değildir. Bununla beraber Eylem Planınının 12 kritik alanı ve tavsiyeleri Sözleşme'nin hükümleriyle bağlantılı olup, Sözleşme'nin yasal yükümlülüklerini yerine getirmek için atılması gereken adımları ayrıntılı olarak açıklamaktadır.⁹⁵

Pekin Bildirgesi ve Eylem Planı, ayrıca kadın haklarının insan hakları olduğunun altını çizerek, hükümetlere, kadına karşı şiddeti önleme ve yeryüzünden silme çağrısında bulunmuş, silahlı çatışma ortamlarında kadınlara uygulanan yoğun şiddetin bir insanlık suçu olduğunu vurgulamış, hükümetleri, kadının güçlenmesini

⁹⁴ Nazan Moroğlu, **a.g.m.**, s. 5

⁹⁵ Hanna Beate Schöpp-Schilling, **a.g.e.**, s. 2

ve toplumsal konumunun yükselmesini sağlamak, kadın-erkek eşitliğinin geliştirmek ve toplumsal cinsiyet perspektifini temel politika ve programlara yerleştirmekle yükümlü kılmıştır. Nairobi Stratejileri'nde 2000 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere koyulmuş hedeflerin çoğuna henüz ulaşamadığını saptayan Pekin Konferansı, bir durum değerlendirmesi yaparak Eylem Planı'nda öncelik ve aciliyet taşıyan 12 alan belirlemiştir. Hükümetler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör, kaynak ve faaliyetlerini aşağıda sıralanan bu alanlarda odaklayıp, somut olarak harekete geçmeye çağırılmıştır.

- Kadınların omuzlarına binen ve hep büyüyen yoksulluk yükü;
- Eğitimde ve eğitim hizmetlerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Kadına yönelik şiddet;
- Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri;
- Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik;
- Yetki ve karar mekanizmalarındaki kadın-erkek eşitsizliği;
- Kadının insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması konusundaki yetersizlik;
- Başta medya olmak üzere bütün iletişim sistemlerine katılım ve erişebilme konusundaki eşitsizlik;
- Doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler;
- Kız çocuklarına karşı ayrımcılık ve kız çocukların haklarının ihlali;

- Kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda her yer ve düzeyde görülen yetersizlik.⁹⁶

Eylem Planı, daha önceki BM belgelerinden farklı olarak, belirlenen her kritik alanda kısa bir durum saptaması yaptıktan sonra, neler yapılması gerektiğini ayrıntılı olarak ortaya koymuş, bunların kimin görevi (örneğin hükümetler, uluslararası örgütler, kadın örgütleri, diğer toplumsal örgütler, özel sektör, sendikalar, vb.) olduğunu da saptayarak, bazı alanlarda bunların gerçekleştirilmesi için kesin tarihler belirlemiştir. Hükümetler, ilk kez burada, ulusal politikalarında yapacakları değişikliklere, atacakları adımlara dair, kendilerini bağlayıcı taahhütlerde bulunmuşlar, Eylem Planı'nı ülkelerinde nasıl uygulayacaklarını gösteren ulusal programlar hazırlamışlardır. Kadınların güçlenmesi kavramı Eylem Planı'nın ana felsefesini oluşturmuştur. Belgede çok açık ifadesini bulan bir yaklaşım, kadın sorunlarının ana politikalara sonradan iliştirilmiş ekler şeklinde ele alınamayacağı, bu sorunların çözümünün bütün politikaların ayrılmaz bir parçası olması gerektiğidir. Konu ister kalkınma, ister insan hakları, isterse yerel yönetimler olsun, kadın sorunları bu politikaların oluşturulmasında eskiden olduğu gibi bir detay olarak ele alınmamalı, bu politikaların bizzat merkezine oturtulmalıdır.⁹⁷

Pekin Bildirgesi'ni imzalayan tüm hükümetler, yukarıda sıralanan kritik alanların hepsinde kadın-erkek eşitliğini sağlamaya, kız çocuklarının ve kadınların insan haklarını korumaya ve yaygınlaştırmaya, kız çocuklarına ve kadına yönelik her türlü şiddeti önlemeye ve ortadan kaldırmaya kararlı olduklarını belirterek, bütün politika ve programlarında toplumsal cinsiyet perspektifine yer vermeyi taahhüt etmişlerdir. Bu konferans, daha evvelki konferanslarda benimsenen ve hedefi

⁹⁶ Pekin Eylem Planı, 1995, 3. Kritik Alanlar

⁹⁷ Kadının İnsan Hakları Projesi, a.g.e., ss. 13-17

kadınların kalkınmadan eşit pay almasıyla sınırlı olan “Kalkınmada Kadın” stratejisinden, toplumdaki tüm iktidar ilişkilerini değiştirme hedefini içeren “Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma” stratejisine resmi geçişi simgelemiştir.⁹⁸

Pekin Eylem Planı, BM'ye taraf devletlere, kadın haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal bir eylem planı yapılması ve bu eylem planı dahilinde verilen taahhütlerin uygulanabilmesi için kurumsal bir çerçeve çizilmesi çağrısında bulunur.⁹⁹ Bu “ulusal mekanizmaların” “uygun personele” ve “geniş yetki”ye sahip olarak “en yüksek politik düzeyde” kurulması gerekmektedir.¹⁰⁰ Eylem Planı, ayrımcı yasaların reformuna ve CEDAW'ın uygulanmasına yeni bir hız vermiştir.CEDAW'ın yasal olarak bağlayıcı yapısına ve bir sözleşme olarak iç hukuk yoluyla potansiyel uygulanabilirliğine rağmen 1995 Pekin Dünya Kadın Konferansı ve sonrasındaki izleme süreci, ulusal düzeyde, CEDAW çerçevesinde ayrımcılığın önlenmesinde daha çok etkili olmuştur.¹⁰¹

Eylem Planı “eşitliği sağlama ve uygulamada ve yasalar önünde ayrımcılığı kaldırma” gerekliliğini stratejik bir amaç olarak belirtir.¹⁰² Özellikle Eylem Planı'nın 232(d) paragrafında “cinsiyete dayalı ayrımcılık yapan bütün yasaları iptal etmek” yükümlülüğünü içermektedir.Haziran 2000'de -Eylem Planı'nın kabul edilmesinden beş yıl sonra- Pekin Eylem Planının uygulanmasını değerlendirmek için BM Genel Kurulu'nca özel bir oturum düzenlenmiştir. Bu özel oturumun sonuç belgesinde gerçekleştirilenler başarılar, engeller ve kabul edilen Eylem Planının uygulanmasını sağlamak için BM ve hükümetlerce alınması gereken tedbirler belirlenmiştir. Sonuç belgesinin 27. paragrafında ayrımcı yasaların hala değişime direndiği ve hatta

⁹⁸ Kadının İnsan Hakları,a.g.e., s. 17

⁹⁹ **Pekin Eylem Planı**, para 230(d), 296

¹⁰⁰ **Pekin Eylem Planı**,para 296

¹⁰¹ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 40

¹⁰² **Pekin Eylem Planı**,para 231

cinsiyete dayalı yeni ayrımcı yasaların oluşturulduğu belirtilerek Eylem Planı'nın uygulanmasında cinsiyete dayalı ayrımcılığın büyük bir engel teşkil ettiği açıklanmaktadır. Sonuç belgesinin 68(b) paragrafında taraf devletlerin mümkün olduğunca kısa sürede, tercihen 2005'e kadar, yasalarını gözden geçirip ayrımcı hükümleri kaldırmaları gerekliliğinden bahsedilmektedir, böylece bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde hedef bir tarih belirlenmiş olmaktadır.

Eylem Planı, bütününde hep CEDAW'a atıfta bulunmakta onu referans göstermektedir. Uluslararası insan hakları sözleşmelerince tanımlanan kadının insan haklarının ulusal yasalarca uygulanmazsa “sadece isim olarak varolacağını” belirterek, CEDAW'ın etkisini güçlendiren bir dil kullanmaktadır.¹⁰³ Eylem Planı, CEDAW çerçevesinde cinsiyete dayalı ayrımcı yasalarla ilgili sorunlara yer vermiş, CEDAW ve diğer uluslararası insan hakları belgelerine henüz taraf olmamış devletlerde veya sözleşmenin amaç ve hedefiyle uyumlu olmayan çekincelerin konulduğu veya ulusal yasaların henüz uluslararası kural ve standartları uygulayacak şekilde düzenlenmediği yerlerde kadınların yasal eşitliğinin henüz güvence altına alınmadığını, bazı ulusal yasalarla uluslararası yasalar ve insan haklarına ilişkin uluslararası belgeler arasındaki aykırılıkların, kadınların eşit haklarını tam olarak kullanmalarını engellediğini belirtmiştir.¹⁰⁴

Hükümetlerce bu sorun ile ilgili olarak alınan önlemler arasında biri özellikle CEDAW çekinceleriyle ilgilidir ve hükümetlerin çekincelerinin kapsamını sınırlamasını, sözleşmenin hedef ve amacıyla uyuşmayan çekinceleri düzenli olarak gözden geçirmelerini ve en kısa sürede geri çekmelerini öngörmektedir.¹⁰⁵

Pekin Konferansı'ndan sonra devletler, CEDAW komitesine Eylem Planının

¹⁰³ **Pekin Eylem Planı**, para 218

¹⁰⁴ **Pekin Eylem Planı**, para 219

¹⁰⁵ **Pekin Eylem Planı**, para 230c

uygulanması çerçevesinde oluşturdukları ulusal planları ve uygulamalarını içeren raporlar sunmaya başlamışlardır.¹⁰⁶

Pekin sürecinin CEDAW'ın uygulanmasına olumlu bir etkisi, bir taraf devlet tarafından sözleşmeye konulan çekincelere diğer devletlerce yapılan itirazların Pekin Konferansından sonra artış göstermesidir.1990'ların başlarına kadar sadece birkaç devlet, diğer devletlerce konulan çekincelere itiraz etmiştir.1990'ların başından 2000'e kadar çekincelere itiraz eden devletlerin sayısı üç katına çıkmıştır.¹⁰⁷

Pekin sürecinin bir başka önemli etkisi, 1990'lardaki ulusal yasalarda yapılan reformlarla bir çok devletin CEDAW'a koydukları çekinceleri kaldırmalarıdır. 1995'de Jamaika 1984 de CEDAW'ı imzaladığında 9(2). maddeye koyduğu çekinceyi kaldırmıştır. 1990'lar boyunca Kore Cumhuriyeti 1984'de CEDAW'ı onaylarken 9. ve 16. maddelere koyduğu çekinceleri kaldırmıştır. 1999'da Türkiye 1985'de 15. ve 16. maddelere koyduğu çekinceleri kaldırmıştır. CEDAW komitesi BM'nin dünya konferanslarının gücünün farkına varmış ve bu konferansların özellikle Pekin Konferansı'nın sağladığı ivmeden yararlanarak sözleşmenin amacı ve hedefine uymayan çekincelerin kaldırılmasına dikkat çekmeye çalışmıştır. 1992'de, 1993'de gerçekleşecek Viyana İnsan Hakları Konferansı hazırlıklarıyla bağlantılı olarak taraf devletlerden, sözleşmeye konan çekincelerin yasal etkileri ve geçerliliği sorununu gündeme getirmelerini istemiştir. (20 no.lu tavsiye kararı) Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kabul edilen 1993 Viyana Eylem Planında "kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın, gizli veya açık, ortadan kaldırılması" istenmekte ve CEDAW'a konulan çok sayıdaki çekincelerin kaldırılmasıyla ilgili çabaların desteklenmesi gerekliliği belirtilmektedir. Bu, CEDAW komitesini

¹⁰⁶ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 43

¹⁰⁷ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 44

çekinceleri gözden geçirmeye devam etmeye ve devletleri sözleşmenin amacına ve hedefine uymayan çekinceleri kaldırmalarında zorlamaları konusunda teşvik etmiştir.¹⁰⁸

Ulusal düzeyde, Eylem Planı'nın, etkisi açısından CEDAW'ı gölgelediği ileri sürülmektedir.¹⁰⁹ CEDAW'ın Etkisinin İncelenmesi Raporu'nda (*CEDAW Impact Study*) Masumi Yoneda, Japonya'da sivil toplum örgütlerinin yaptıkları çalışmalarda, geliştirdikleri politikalarda ve stratejilerde genellikle CEDAW'dan ziyade Pekin Eylem Planı'nı kullanmakta olduklarını belirtmiştir. Yoneda, Eylem Planı'nın etkili bir araç olduğunu, çünkü kritik sorunlara daha katılımcı bir yaklaşım getirdiğini ve halk düzeyinde daha çok bilindiğini ifade etmiştir.¹¹⁰ Silma Pinilla Diaz -Panama temsilcisi-1981'de CEDAW'ın onaylanmasının tek başına Panama'da çok fazla etki yaratmadığını fakat Pekin Konferansı'ndan sonra sözleşmenin daha çok önem kazandığını belirtmiştir. Kadınların haklarının gelişimi için Panama'da 1995 de oluşturulan ulusal mekanizmanın -Kadın Ulusal Konseyi- görevlerinden birinin CEDAW tarafından ortaya konan amaçlara ulaşılmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir.¹¹¹

Bir başka devleti, Nepal'i, bu süreçte inceleyen Nepal temsilcisi Sapana Pradhan-Malla, Eylem Planı'nın hükümette ve halk arasında, medya faktörü sebebiyle CEDAW'dan daha popüler olduğunu belirtmekte,¹¹² Kadın Bakanlığı tarafından oluşturulan ulusal eylem planında Pekin Eylem Planı'na vurgu yapıldığına işaret etmektedir.¹¹³ Görevi, kadınlarla ilgili tüm BM sözleşmelerindeki

¹⁰⁸ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 45

¹⁰⁹ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 45

¹¹⁰ The Centre for Feminist Research, York University and the International Women's Rights Project, **The First CEDAW Impact Study Final Report**, 2000, s. 23

¹¹¹ **The First CEDAW Impact Study Final Report**, s. 109

¹¹² **The First CEDAW Impact Study Final Report**, s. 80

¹¹³ **The First CEDAW Impact Study Final Report**, s. 88

yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması ve uygulanması olan Kadın Bakanlığı Eylül 1995'de, Pekin'deki 4.Dünya Kadın Konferansı'nın hemen ardından kurulmuştur.¹¹⁴

Pekin Eylem Planı'nın ulusal düzeyde en büyük etkisi CEDAW'ın tanınmasını, anlaşılmasını ve etkisini arttırması olmuştur.CEDAW komitesi, kamuoyunun haberi olmaksızın toplanırken, Pekin Dünya Konferansı tüm dünyaca izlenmiş ve yankı uyandırmıştır. Hükümetlerin en üst düzeydeki yetkilileri Pekin Konferansı'na katılmış ve yaklaşık 50.000 aktivistin katılımıyla bir sivil toplum örgütleri platformu oluşmuştur.Bu süreç, hükümetlerin uluslararası ortamda kadınların destekçisi olarak görülme arzularının, Eylem Planında belirtilen yükümlülüklerle, belki daha da önemlisi uygulamayı sağlayıcı ulusal mekanizmalara dönüştürüldüğü bir fırsat yaratmıştır. CEDAW antlaşma hukukunun desteğine sahipken, Pekin süreci yüksek düzeyde politik katılımın ve geniş çaplı uluslararası kamu oyunun ilgisinden güç almaktadır. Bu politik desteğin etkisi ulusal düzeyde, bakanlıkların oluşturulması, ulusal eylem planlarının geliştirilmesi ve Eylem Planının uygulanması için diğer gerekli kurumsal adımların atılmasında hissedilmektedir.¹¹⁵

Halk baskısı, kamu desteği halkın o konuda bilinçli olmasına, konu hakkında bilgi sahibi olmasına bağlıdır. Pekin Konferansı'na yüksek düzeyde ve çok sayıda hükümetlerin katılımının olması bir ivme sağlamış, bu da CEDAW'ın denetim sürecine katkıda bulunmuştur, çünkü bu şekilde geniş kitlelerin bilinçlenmesi sağlanmıştır. Pekin sonucunda oluşan siyasi irade, CEDAW'ın tüm yükümlülüklerinin ve Eylem Planındaki taahhütlerin yerine getirilmesi için ayrımcı yasaların kaldırılmasını sağlamada yeterli değildir. Bununla beraber oluşan siyasi

¹¹⁴ **The First CEDAW Impact Study Final Report**, s. 109

¹¹⁵ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 47

irade, sözleşmenin amacına ve hedefine uymayan çekincelerin çoğu devlet tarafından protesto edilmesini, bir çok devlet tarafından çekincelerin kaldırılmasını ve bu şekilde ulusal düzeyde hukuk reformlarının yolunun açılmasını sağlamıştır.¹¹⁶

Pekin Planı'nda tartışmalar, verilen taahhütlerin uygulanmasını sağlamak için denetim mekanizması oluşturulması konusunda yoğunlaşmıştır. Var olan denetim mekanizmalarını güçlendirmek ve insan hakları ihlalleri için bir başvuru süreci geliştirmek için 1999'da ihtiyari protokol düzenlenmiş, 2000'de yürürlüğe girmiştir. Bu protokol ayrımcı yasalara karşı yeni bir başvuru kaynağı yaratmıştır.¹¹⁷

Pekin Eylem Planı, birçok ülkedeki kadın örgütleri için bir referans belgesidir. Bu örgütler amaçlarını, programlarını ve stratejilerini bu belge kaynaklı olarak tanımlamakta ve kendi hükümetlerinin aldığı tedbirleri ve uygulamalarını eleştirisel olarak değerlendirmekte bu belgeyi kullanmaktadırlar. Kadınların bilgi ağı Eylem Planı'nın yaygın olarak tanınmasını, bilinmesini ve yerel düzeyde uygulanmasının sağlanması için stratejiler oluşturulmasını desteklemektedir.¹¹⁸

¹¹⁶ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 48

¹¹⁷ Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 48

¹¹⁸ Sonja Wölte, **a.g.e.**, s. 17

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ

A. Komite Özellikleri ve Yapısı

1. Komite Gerekliliği

BM temel ideali olan insan hakları standartlarını yerleştirebilmek, BM Şartı'nın girişinde belirttiği amaçları gerçekleştirebilmek için yedi temel insan hakları sözleşmesi onaylanmıştır.

Bununla beraber insan hakları sözleşmelerine taraf olmada istekli olan devletler, bu sözleşmelere uyumlarının denetlenmesi konusunda aynı istekliliği göstermemektedirler. Bu da devletleri uyuma zorlamaktan ziyade gönüllü işbirliğine dayanan denetleme prosedürlerinin oluşuma yol açmıştır. Her insan hakları sözleşmesinin uygulanmasını izleyen bir komitesi vardır. Bu, uluslararası toplumun insan hakları ihlallerinden haberdar olmasını, failerin gerçekleştirdikleri ihlalden siyasal ve kimi durumlarda yasal olarak sorumlu tutulmalarını sağlamaktadır. Bu denetleme sistemi mağdurların hükümetlerini sorumlu tutabilmelerinin olanaklı olmaması, yasalardaki eksiklikler veya ülkelerdeki bağımsız denetleme, yargılama organlarının bulunmaması açısından önemlidir.¹¹⁹

İnsan hakları sözleşmeleri devletler tarafından onaylansa da genellikle taraf devletler arasındaki ilişkileri değil hükümetler, bireyler ve devlet içerisindeki gruplar arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Bundan başka birçok hükümetin bireylere uygulanacak standartları güvence altına alan iç mekanizmaları bulunmamaktadır.

¹¹⁹ Patricia Watt, "Monitoring Human Rights Treaties," **Verification Yearbook 2004**, ed. Trevor Findlay, VERTIC, London, 2004, s. 213

Uluslararası denetim mekanizması insan haklarının tam olarak tanınmasının sağlanması için de elzemdir. Her insan hakları komitesi kendi sözleşmesinde yer alan haklarla ilgili değerlendirme yapar ve sadece bu hakların bu sözleşmeye taraf olan devletlerde gerçekleştirilmesini denetler. Bu yüzden de temel insan hakları sözleşmelerinin evrenselleşebilmesi için uluslararası toplumda önemli bir yere sahiptir.¹²⁰

Bu bölümde, CEDAW'ın komite özellikleri,diğer BM Sözleşmeleri komiteleri olan CERD, CAT (İşkence ve Diğer Zalimane Gayrinsani Veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Komitesi) ve CRC (Çocuk Hakları Sözleşmesi Komitesi) ile karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

2. Üyeler

Her taraf devlet komite seçimi için bir kişiyi aday gösterir. Her komite için oylama gizli yapılır. Dengeli coğrafik temsilin sağlanması için her taraf devletin uyuğundan ancak bir kişi bulunabilir. BM sistemindeki tüm seçimlerde olduğu gibi insan hakları komitelerinin seçimlerinde de siyasal unsurların etkisi bulunmaktadır.¹²¹

CRC, CEDAW ve CERD üyelerinin büyük kısmı hükümet görevlilerinden oluşur. CAT üye sayısının bileşiminde bu oran daha düşüktür. Hükümet görevlisi olmayan adayların seçimlerde çok az şansı olmaktadır. Sözleşme organlarının kuruluşundan beri hükümet görevlisi olmayan kişilerin aday gösterilmesi ve seçilmesinin çok düşük oranlarda gerçekleşmesi konusunda ilerleme

¹²⁰ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 215

¹²¹ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 215

sağlanamamıştır. Komite üyelerinin büyük oranının hükümetle ilişkilerinin bulunması sözleşme organlarının çalışmalarını etkilemektedir.¹²²

Komite üyelerinin yetenek ve deneyim eksikliği de sistemin başarısını etkileyen bir başka önemli faktördür. Üyeler, dış işleri bakanları, emekli veya çalışan büyük elçiler veya diğer devlet görevlilerinden tarafından oluşmaktadır. Bazı komite üyelerinin hükümetleriyle yakın ilişkileri tarafsız kalabilmelerini zorlaştırmaktadır. Çıkarların çatışmasının önlenmesi için komite üyelerinin kendi ülke raporlarının değerlendirildiği toplantılara katılmamaları önerilmektedir.¹²³

3. Denetleme Metotları

Yıl boyunca periyodik olarak toplanan sözleşme organları denetleme fonksiyonlarını üç farklı metodun birini ya da daha fazla kullanmak suretiyle yerine getirirler:

- Bütün taraf devletler sözleşme belirtilen hakları sağlayabilmek için gerçekleştirdikleri uygulamaları ve standartları açıkladıkları raporlar oluştururlar. Bu raporlar sözleşme organlarınca devlet temsilcilerinin de bulunduğu çeşitli oturumlarda değerlendirilir. Değerlendirmenin sonunda sözleşme organları, devletin sözleşmeye uyum yeterliliğini yorumlandığı nihai yorumlar (*concluding comments*) yayınlar.
- CERD, CEDAW ve CAT sözleşmede belirlenen hakların ihlaliyle ilgili kişisel başvuru kabul etmektedir.

¹²² Anne F. Bayefsky, **The UN Human Rights Treaty System Universality at the Crossroads**, www.bayefsky.com, 2001, s. 109

¹²³ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 223

- CAT ve CEDAW bir başka prosedürü de kullanmaktadır. Bu, sözleşmede belirtilen hakların sistematik ve tehlikeli ihlalleri durumunda, komiteye o devlete yönelik inceleme başlatabilme yetkisi veren “inceleme prosedürü”dür.
- Sözleşme organları ayrıca sözleşmede yer alan hükümleri açıklamaya yönelik tavsiye kararları yayınlamaktadırlar.

BM sisteminde var olan insan hakları sözleşmeleri organları örneğin silah kontrolü veya silahsızlanma gibi konulardaki diğer uluslararası sözleşmeler gibi zorlayıcı denetleme, soruşturma fonksiyonları oluşturamamıştır. Raporlama süreci etkili olarak çalıştığında devletlerin durumlarının tespit edilmesinde kullanılabilir fakat ihlalin belirlenmesinde ve caydırıcılık sağlanmasında yetersiz olarak değerlendirilmektedir.¹²⁴

4. Ülke Raporları

Denetleme sürecinin gerçekleştirilebilmesi için temel mekanizma raporlamadır. Her rapor, anlaşmada belirtilen hakların uygulanması için taraf devletçe alınan önlemleri, bu haklardan yararlanılması için gerçekleştirilen gelişmeyi ve sözleşme yükümlülüklerinin tam olarak yerine getirilmesini etkileyen faktörleri ve zorlukları içermelidir. Raporlama sisteminin temel amacı taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirerek sözleşmeye uyumlarını sağlamaktır. Bu yöntemle:

¹²⁴ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 219

- Devletler ulusal yasalarını, idari kurallarını ve sözleşmeyi uygularken gerçekleştirdiklerini kapsamlı olarak gözden geçirir.
- Devletlerin düzenli raporlamayla sözleşmede belirtilen her hakkı uygulanması sürekli olarak izlenir.
- Raporlardan sağlanan geri bildirimlerle devletler, sözleşmede belirtilen haklardan ülkelerindeki vatandaşlarının hangi ölçüde yararlandıklarını görür.
- Sözleşmenin uygulanmasını engelleyen faktörler tespit edilir.¹²⁵

Raporlama talepleri komiteden komiteye farklılık göstermektedir. En yaygın olanı taraf devlet nezdinde anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra bir yıl içinde ilk raporun sunulmasıdır. CERD, ilk raporun bir yıl içinde ve daha sonraki raporları iki yılda bir sunulmasını öngörür. CEDAW ve CAT ilk raporu bir yıl içinde sonraki raporları dört yılda bir talep eder. CRC'ye ilk rapor iki yıl içinde, daha sonraki raporları beş yılda bir sunulur.

Raporlama sürecinin eksiklikleri oldukça fazladır. Taraf devletler kimi zaman raporları geç vermekte veya raporu amacından uzak bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Bazı durumlarda raporun içeriği gerekli bilgileri taşımaktan uzaktır ya da komite raporları değerlendirmeyi yetiştirememektedir. Sistemin işlerliliği konusunda çok çeşitli görüşler yer almaktadır. Bir görüşe göre fonksiyonu olmayan, kaldırılması gereken bir diplomatik usulken bunun tam tersi bir görüşe göre sistem kusursuz değilse de sözleşmeye uyumu sağlamak için değerli bir araçtır.¹²⁶

Taraf devletlerin rapor sunmamalarına gerekçe olarak gösterdikleri nedenler çok fazla rapor istenmesi nedeniyle yetiştirememeleri, insan ve finansal kaynaklar

¹²⁵ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 221

¹²⁶ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 221

eksikliği nedeniyle raporları tamamlayamamalarıdır. Hiç bir komitenin, gecikmiş raporları sunma veya tamamlanmamış raporlar için daha fazla bilgi sağlama konusunda taraf devletleri zorlayamamalarının şu anki prosedürün en büyük eksikliği olduğu ileri sürülmektedir. Bu konudaki tek zorlama unsuru, siyasi baskının yanında raporlarını geciktirmiş olan devletlerin yıllık listesini yayınlayarak kınamaktır. Yükümlülüğünü yerine getirmeyen taraf devletlerle kimi zaman gecikmenin nedenlerini tartışmak üzere toplantılar düzenlenir. Sadece bazı komitelerde, taraf devletlerle rapor hazırlanmamasının sebeplerinin tartışılması usulü uygulanır.¹²⁷

Taraf devletlerin raporları zamanında vermemeleri, uluslararası incelemeden kaçınmak istemelerinin bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. Bu görüş sözleşme istatistikleriyle de desteklenmektedir. Bu istatistikler, gecikmiş raporların çok sayıda olmasının, devletin çok sayıda sözleşme onaylamasından kaynaklanmadığını göstermektedir. Bu görüşe göre; Gecikmiş raporlar çok sayıda ve farklı komitenin üst üste gelen rapor yükümlülüklerinden kaynaklansaydı bir devletin gecikmiş rapor sayısı ile rapor yükümlülüğü getiren komite sayıları arasında pozitif bir ilişki olurdu. Bu da devletlerin çoğu zaman rapor vermekten kaçınmak için yoğun iş yükünü mazeret olarak öne sürdüklerini göstermektedir.¹²⁸

Uygulamada bütün sözleşme organları taraf devletlere tek bir rapor teslim tarihi belirlenmesi uygulamasını bırakmışlardır. Teslim tarihi gelmiş raporlarla sözleşme yükümlülükleri çoğu zaman çelişmektedir. Gecikmiş kaydı rapor verilir verilmez silinmektedir. Bu da raporların zamanında verilmesi için teşvik edici olmayan bir uygulamadır. Bu uygulama en çok CERD'in çalışmalarında görülmektedir. CERD yıllardır rapor olmasa da taraf devletleri değerlendirme

¹²⁷ Andrew Hudson, "Dangerous Potential: Streamlining the UN Human Rights Committees,"

Australian Journal of Human Rights, Vol.8 No.2, University of Melbourne, 2002, s. 4

¹²⁸ Andrew Hudson, **a.g.m.**, s. 5

uygulamasını sürdürmektedir.¹²⁹

Bunun yanında sunulmuş olan raporların değerlendirilmesi de komitelerin yoğunluğu sebebiyle zamanında gerçekleştirilememektedir. Özellikle CEDAW ve CAT raporların sunulmasıyla değerlendirilmesi arasındaki süre oldukça uzundur ve bu süre gittikçe artmaktadır. Eğer ek toplantı süreleri periyodik hale getirilmezse aradaki zaman farkının kalıcı hale gelebileceği ileri sürülmektedir.¹³⁰

Komiteler şu anda sınırlı finansal kaynağa sahiptir, bir yılda sınırlı sürede toplanabilmektedir ve sadece belli sayıda raporu değerlendirebilmektedir. Raporların sunulmasıyla değerlendirilmesi arasında büyük gecikmeler olmakta ve rapor değerlendirilmeye alındığında güncelliğini yitirmiş olabilmektedir. Raporların değerlendirilmeden önce güncellenmesi önerilmekte fakat bu sadece taraf devletlerin yükünü arttırmakta ve komite, raporun güncellenmesini beklerken daha büyük gecikmeler olabilmektedir. Raporlama prosedürü iyileştirilmezse raporlama ve değerlendirme arasındaki gecikmenin boyutlarının artabileceği belirtilmektedir. Komitelerin ya yöntemlerini daha kolay ve elverişli hale getirmeleri, ya da her yıl gerçekleştirilen oturum sayısını arttırmaları önerilmektedir. Ancak o zaman raporlar güncel ve uygun bilgilerle anlamlı bir şekilde değerlendirilebilir.¹³¹

Acil sorunlar için özel raporlar talep edilmesi sadece CERD'de rutin olarak uygulanmaktadır. CAT ve CEDAW özel raporları nadiren talep etmektedirler. CRC hiç bir zaman özel rapor uygulamasında bulunmamaktadır.¹³²

Raporlama sürecinin karşılaştığı bir başka sorun çoğu raporun bağımsız bir içeriğe sahip olmamasıdır. Bazı taraf devletler sadece güven kazanmak için rapor sunmaktadırlar. Komite bir taraftan raporlama sürecini çok katı standartlara

¹²⁹ Anne F.Bayefsky, **a.g.e.**, s. 16

¹³⁰ Anne F.Bayefsky, **a.g.e.**, s. 17

¹³¹ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 223

¹³² Anne F.Bayefsky, **a.g.e.**, s. 16

dayandırarak devletleri bu konuda zorlamak ve caydırmaktan endişe etmekte, bir yandan da taraf devletlerin hiçbir bilgi sağlamayan içi boş raporlar sunarak sistemi zayıflatmalarını istememektedir. Etkli bir denetim süreci için bir denge kurulması gerekmektedir.¹³³

5. Çalışma Grupları

CRC ve CEDAW'ın toplantı öncesi çalışma grupları bulunmaktadır, CAT ve CERD'in böyle bir uygulaması yoktur. Bu çalışma grupları devletlerin sunacakları raporlar için konuların listesini hazırlarlar. Toplantı çalışma grupları ayrıca önemli komite sorumluluklarını yerine getirmektedir. Bu grupların çalışmalar özellikle CEDAW'da önem kazanmaktadır.

6. Komite Dökümanları

6.1. Nihai Yorumlar - Gözlemler

Her ülke raporunun değerlendirilmesinden sonra komite “nihai gözlemler” (*concluding observations*) yayınlar. CEDAW'da “nihai yorumlar” (*concluding comments*) şeklindedir. Bu yorumlar - gözlemler tek bir taraf devlete yöneliktir ve o devletin sözleşmeye uyumunun değerlendirilmesini ve bu konudaki çalışmalarını nasıl geliştireceğine ilişkin komitenin önerilerini içerir. Bir diğer deyişle bu yorumlar-gözlemler, sözleşme yükümlülüklerinin bir ülkede ne derece

¹³³ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 222

uygulanabildiğini gösterir. Bunlar, taraf devletler yönelik herhangi bir yeni yasal yükümlülük getirmez, sözleşme hükümlerinden kaynaklanan yükümlülükleri içerir. Taraf devletlerle komiteler arasında sözleşmeye uyumda ilerlemeler sağlanabilmesi için gerçekleştirilen yapıcı diyalog sürecinde önemli bir rolü vardır.¹³⁴

Sadece CERD, ülke raporu olmaksızın devletleri değerlendirmektedir ve bu yüzden yayınladığı nihai gözlemleri genel ifadeler içermektedir ve zorlayıcı sonuçlara ulaşmaktan uzaktır. CERD, en az nihai gözlem yayınlayan sözleşme organıdır. CAT, sunulan konuların dar kapsamından dolayı en kısa ve özet nihai yorumlara sahiptir, bunlar sadece beş veya altı cümleden oluşmaktadır. CRC'ninkiler, UNICEF ve STK'lar (Sivil Toplum Kuruluşu) - CRC grubunun çalışmalarını yansıtır ve ayrıntılıdır. CEDAW'ın nihai yorumları hükümet tarafından yapılan bir girişle başlar, komitenin ülke raporunu değerlendirmesi sonucunda tespit ettiği olumlu noktaları, sonra da sorunları açıkladığı bölümlerle devam eder. Ortalama 40-50 madde olarak oluşturulmaktadır.

6.2. Tavsiye Kararları

Sözleşme organlarınca taraf devletlere çalışmalarında göz önünde bulundurmaları gereken hususları belirlemek üzere geliştirilmiştir. Bu dökümanlar komitelerin, taraf devletlerin ülke raporlarını değerlendirirken edindikleri bilgiler ve bireysel başvurular temeline dayanır. Bazı tavsiye kararları, sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili sorunları içerir fakat çoğu, sözleşmelerin genel olarak ifade

¹³⁴ Heli Niemi, **National Implementation of Findings by UN Human Rights Treaty Bodies A Comparative Study**, Institute for Human Rights Abo Akademi University, 2003, s. 2

edilmiş hükümlerine ayrıntılı bir içerik kazandırarak belirli hükümlerin uygulanmasını yorumlamakta ve uluslararası insan hakları standartlarının anlaşılmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Tavsiye kararları taraf devletleri zorlayıcı herhangi bir yasal bağlayıcılık taşımamaktadır fakat komitelerin statüsü bu kararlara önem verilmesini ve dikkate alınmasını sağlamaktadır.¹³⁵

7. Sivil Toplum Kuruluşları

Sözleşme organları STK'lardan sağladıkları bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar. Ülke raporları her zaman tüm gerçekleri yansıtmayabilmektedir. STK'lar, sözleşmelerin yerel düzeyde ne derece uygulandığına dair sağlıklı bilgiler sağlayabilmektedir. CERD ve CAT'in STK'larla toplantı yapacak çalışma grupları yoktur veya belirlenmiş bir zamanda toplantı yapılmamaktadır. CAT ve CERD, STK'larla toplanmayı bir kaç üyenin katılımıyla öğle yemeği sürelerinde gerçekleştirir, bu toplantılar sistematik değildir. CERD ayrıca daha önce kullandığı STK'lardan bilgi talep etme uygulamasını kaldırmıştır. CEDAW, STK'lardan resmi olarak bilgi talep etmez, STK'larla toplanmak için çalışma gruplarının toplantısı süresince ve komite toplantısının ikinci gününde süre tahsis etmiştir. Aynı zamanda komitenin çalışmalarını yakından takip eden birçok uluslararası kadın STK'larıyla yakın ilişki içerisinde. CRC, sözleşme kabul edildiği tarihten beri STK'larla en yakın çalışan komitedir. Merkezi Cenevre'de bulunan bir STK koalisyonu komiteyle yakın ilişki içerisinde çalışır ve birçok önemli fonksiyonu yerine getirir.¹³⁶

STK'ların, BM insan hakları sisteminde özellikle raporlama sürecindeki

¹³⁵ Heli Niemi, **a.g.e.**, s. 2

¹³⁶ Anne F.Bayefsky, **a.g.e.**, s. 46

rolleri gittikçe artmaktadır. Sağladıkları bilgiler, komiteye durumun tam olarak yansıtılmasında ve ihlalin tespitinde yardımcı olmaktadır. Komiteler sivil toplum örgütlerinin sağladıkları bilgilerden aynı ölçüde yararlanmamaktadırlar. CERD prosedür kurallarında sivil toplum örgütlerinin komite toplantılarına katılmalarına ve rapor sunmalarına yer verilmemiştir. CRC, 45. maddesinde uygun bulunan organlara uzman görüşü için başvurulabileceği belirtilmektedir. CERD prosedür kurallarında spesifik olarak sivil toplum örgütlerinden bahsedilmemesi katılımlarını engellemektedir. Üyeler, taraf devletlerin raporları görüşülmeye başlanmadan önce sivil toplum örgütleriyle toplanabilir ve sivil toplum örgütleri komite oturumlarında yer alabilirler.¹³⁷

STK'lar, insan haklarının geliştirilmesinde bireylerin şikayetlerini iletmeleri için var olan yolların farkına varmalarında, bilinçlenmelerinde, bireylerin başvuru yollarına başvurmalarında destek sağlamada ve taraf devletlerin raporlarının değerlendirilmesi sürecinde önemli bir rol oynamaktadırlar.¹³⁸

8. Çekinceler

Çekincelerle ilgili olarak CEDAW (Madde 28), CRC (Madde 51) ve CERD (Madde 20) sözleşmenin amacı ve hedefiyle uymayan çekinceleri sözleşmeyle uyumsuz olarak kabul etmektedir. CAT'de böyle bir hüküm yer almamaktadır. Ayrıca CERD'de bir taraf devlet, bir diğer taraf devletin koyduğu çekinceyi kabul etmediğini bildirebilmektedir. Sadece CERD çekincenin sözleşmeyle uyumsuzluğunun tespiti için açıkça bir formül belirlemiştir: Eğer Sözleşme'ye Taraf Devletlerin en

¹³⁷ Anne F.Bayefsky, **a.g.e.**, s. 46

¹³⁸ Anne F.Bayefsky, **a.g.e.**, s. 47

azından üçte ikisi itiraz ederse, bir çekince bağdaşmayan ya da engelleyici addedilir.

9. Medya

Sözleşme organları, müzakerelerin önemli sonuçlarıyla ilgili olarak medyanın dikkatini çekmek ve bu şekilde kamu oyunu bilgilendirmek konusuna yeterli önemi vermemektedir. CEDAW, devletlerin raporlarıyla ilgili nihai yorumlarını toplantı sona ermeden yayınlamamakta ve toplantı bittikten bu yorumlara ancak haftalar sonra internet kullanımı aracılığıyla ulaşılabilir. CERD, CAT ve CRC her toplantıda basın toplantısı yapmamakta ve basın toplantıları az katılım sebebiyle çoğu zaman iptal edilmektedir.¹³⁹

10. Başvuru Prosedürü

CRC dışında diğer üç komite kişilerin sözleşmede belirtilen haklarının ihlaliyle ilgili bireysel başvuruda bulunmasına olanak tanımaktadır.

Bu prosedürün en az üç fonksiyonu vardır:

- Hakları ihlal edilen kişiye etkili bir yol sunmaktadır.
- Başvuruya cevap veren devletin yasalarında ve uygulamalarında değişiklikler olmasını ve bu ülkede başvuru sahibiyle benzer durumda olanların bunlardan şimdi ve gelecekte yararlanabilmesini sağlamaktadır.
- Taraf devletlere ve diğerlerine, sözleşmede belirtilen hakların güvence altına

¹³⁹ Anne F.Bayefsky, **a.g.e.**, s. 105

alınması ve bu hakların korunması için gereken tedbirlerin alınması için yol göstermektedir.

Başvuru prosedürünün bu üç fonksiyonu aynı ölçüde yerine getirip getirmediği konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Eski bir Medeni ve Siyasi Haklar Komitesi üyesi bireysel başvuru prosedürünün bireysel hakları korumakta çok az etkili olduğunu, sürecin geç başladığını, çok zaman aldığını, bağlayıcı sonuçlar yaratmadığını ve etkili bir yaptırıma sahip olmadığını belirtmektedir.¹⁴⁰

Bir başka konu ise bir ülkeden gerçekleştirilen başvuru sıklığı ile o ülkenin insan haklarını koruma düzeyi arasında ilişki olmamasıdır. İnsan hakları ihlallerinin hüküm sürdüğü bir çok ülkede bireyler sözleşme organlarının varlığından ve hakları ihlal edildiğinde başvuru yapma hakkına sahip olduklarından habersizdirler. Bir ülkeden başvurunun olmaması o ülkenin mükemmel bir insan hakları siciline sahip olduğunu göstermez.¹⁴¹

CAT'in 20. maddesi ve CEDAW İhtiyari Protokolü 8. madde sistematik ihlalleri içermektedir. CAT ve CEDAW bir taraf devletin ülkesinde işkencenin - ihlalin sistematik bir şekilde uygulandığına - gerçekleştirildiğine dair inandırıcı bilgi alması halinde o taraf devletle ilgili inceleme yapma yetkisine sahiptir.

CAT (Madde 21) ve CERD (Madde 11)'in, bir taraf devletin diğer bir taraf devlet hakkında sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmediği hususunda şikayet alma ve inceleme yetkisi vardır.

¹⁴⁰ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 224

¹⁴¹ Patricia Watt, **a.g.m.**, s. 225

11. Toplantı Yeri ve Süresi

CEDAW New York'ta, diğer sözleşme organları Cenevre'de toplanmaktadır. Bu durumun CEDAW'ın coğrafik izolasyonuna yol açmakta ve komitenin Cenevre merkezli organlarla yakın işbirliği sağlayamamaktadır.¹⁴² Bunun yanında New York'un özellikle çoğunun burada elçilikleri bulunan küçük ve gelişmekte olan ülkeler için daha uygun bir toplantı yeri oluşturduğu belirtilmektedir.¹⁴³

CEDAW, toplamda altı hafta için toplanmaktadır, bunun iki haftası toplantı öncesi çalışma grupları içindir. CRC toplamda dokuz hafta - toplantı öncesi çalışma grupları için üç hafta -, CERD altı-yedi hafta, CAT beş haftalık süreler için toplanmaktadır.¹⁴⁴

12. Dil

CRC'nin çalışmalarında kullandığı üç dil vardır: İngilizce, Fransızca ve İspanyolca. CERD ve CAT bunlara ek olarak Rusça'yı, CEDAW Rusça, Arapça ve Çinceyi de kullanmaktadır. Dökümanlarda kullanılan diller farklılık göstermektedir. Devlet raporları İngilizce, Fransızca ve İspanyolca, CERD ve CAT'de aynı zamanda Rusça, CEDAW'da bütün altı dilde hazırlanmaktadır.

¹⁴² Ursula A. O'Hare, **a.g.m.**, s. 3

¹⁴³ Susanne Zwingel, **How do International Women's Rights Norms Become Effective in Domestic Context? An analysis of CEDAW**, Bochum University, 2005, s. 176

¹⁴⁴ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 175

B. Komitenin Çalışma Prosedürü

1. Üyelerin Seçimi

CEDAW Komitesi, Sözleşme'nin kapsadığı konularda yüksek itibar ve ehliyete sahip 23 uzmandan oluşur. Uzmanlar, taraf devletlerce kendi vatandaşları arasından seçilecek ve kendi şahısları namına hareket edecekler, seçimlerde dengeli coğrafi dağılım ve belli başlı hukuki sistemlerle birlikte farklı uygarlıkların temsili de gözönüne alınacaktır. (17/1)

Komite üyeleri taraf devletlerin aday listesinden gizli oy ile seçilecektir. Her taraf devlet kendi vatandaşlarından bir kişiyi aday gösterebilecektir. (17/2)

BM Genel Sekreteri seçimlerden en az üç ay önce taraf devletlere adayların iki ay içinde bildirmelerini isteyen bir mektup gönderecektir. Genel Sekreter, aday gösteren Taraf Devletleri de belirtmek suretiyle, adayların listesini alfabetik sıraya göre hazırlayacak ve Taraf Devletlere gönderecektir. (17/3)

Komite üyelerinin seçimi, BM Genel Merkezinde, Genel Sekreter tarafından çağırılmış Taraf Devletler toplantısında yapılacaktır. Taraf Devletlerin üçte ikisinin yetersayı oluşturacağı toplantıda, en fazla oy alanlar ile toplantıda hazır bulunan ve oy veren Taraf Devletler temsilcilerinin salt çoğunluğunun oylarını alan adaylar Komiteye seçileceklerdir. (17/4)

Komite üyeleri 4 yıllık bir dönem için seçileceklerdir. Bununla beraber, ilk seçimde seçilen dokuz üyenin süresi ikinci senenin sonunda bitecek, dokuz üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra Komite Başkanı tarafından kura ile tesbit edilecektir. (17/5)

Her ne kadar komite üyeleri kendi hükümetleri tarafından aday gösterilip taraf devletlerce seçilseler de bağımsız uzmanlar olarak çalışmak, ülkelerinin temsilcisi şeklinde hareket etmemek ve ulusal hükümetleri adına konuşmamak¹⁴⁵ zorundadırlar. Çoğunlukla erkek avukatlardan oluşan diğer BM sözleşmelerindeki komitelerden farklı olarak CEDAW komitesi çoğunlukla farklı alanlarda çalışan kadınlardan oluşmaktadır.¹⁴⁶ Bununla beraber diğer sözleşme organlarında da görülen komite üyelerinin çoğunluğunun hükümetleri tarafından belirlenmesi üyelerin bağımsızlıklarına gölge düşürebilmektedir.¹⁴⁷

Seçim sürecine çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Bu süreçte yer alan Latin Amerikalı feminist avukat ve akademisyen Alda Facio komitenin seçim prosedürünün komitenin bağımsız uzmanlardan oluşmasına olanak vermediğini belirtmekte, oyların değiş tokuşu yoluyla sistemin işlediğine işaret etmektedir. Yani bir ülke diğerinden adayına oy vermesini istemekte, o ülke de aynı seçimde veya bir başka seçimde adayına oy verilmesi taahhüdü karşılığında bu talebi yerine getirmektedir. Adayların seçimi hükümetler arasında olup bitmektedir.¹⁴⁸

Brezilyalı feminist, profesör Silvia Pimentel ülkelerin seçim sürecinde kendi aralarında anlaşmalar yaptıklarını, oyların dağılımının bu anlaşmalara göre belirlendiğini, adayların komite üyeliği için yeterliliklerinin tam olarak değerlendirilmediği görüşündedir.¹⁴⁹

CEDAW üyesi Shanthi Dariam aynı şekilde adayların ne kadar donanımlı veya nitelikli olduğuna bakılmadığını sürecin tamamen New York'taki lobi faaliyetlerine bağlı olarak işlediğini belirtmektedir. Hükümetlerin gerçekleştirdiği

¹⁴⁵ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 954

¹⁴⁶ UN DAW, **a.g.e.**, s. 7

¹⁴⁷ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 170

¹⁴⁸ **An interview with Alda Facio**, www.whrnet.org, Aralık 2004

¹⁴⁹ **An interview with Silvia Pimentel**, www.whrnet.org, Aralık 2004

seçim faaliyetlerine göre adayların şansının arttığını idda etmektedir.¹⁵⁰

2. Toplantı Süreleri

Komitenin toplantı zamanında ciddi sınırlamalar vardır. Sözleşmede belirtilen yıllık toplantıların iki hafta olması 1993'te yılda iki toplantı şeklinde değiştirilmiş ve daha sonra her toplantının 3 hafta olması öngörülmüştür. Komite New York'ta Ocak ve Haziran'da 3 haftalık süreler için toplanmaktadır. Fakat hala taraf devletlerin üçte ikisi sözleşmenin 20/1. toplantı süresi ile ilgili maddesinin değişmesini istemektedirler. Çok sayıda hükümetin görüş birliğinde olduğu konu komitenin birikmiş raporların değerlendirilmesine yetişemediğidir. BM Genel Kurulu komiteye 2002'de istisnai bir oturum tahsis etmiş, bu esnada komite on bir raporu değerlendirmiştir fakat daha sonra dosya yoğunluğu ve yükü aynen devam etmiştir.¹⁵¹

3. Raporlar

Taraf Devletler, Sözleşme hükümlerine etkinlik kazandırmak ve kaydedilen ilerlemeleri belirtmek amacıyla aldıkları yasal, adli, idari ve diğer önlemler hakkındaki bir raporu sözleşmenin, ilgili devlet bakımından yürürlüğe girmesini takiben bir yıl içinde (18-1/a), her dört yılda bir ve ileride de Komitenin talep ettiği zamanlarda, Komite tarafından incelenmek üzere, BM Genel Sekreterine sunmayı

¹⁵⁰ An interview with Shanti Dairiam, www.whrnet.org, Aralık 2004

¹⁵¹ Heisoo Shin, a.g.e., s. 7

taahhüt ederler.(18-1/b)

Taraf devletlerin sunduğu raporlar sözleşme hükümlerini uygulamak için alınan yasal adli ve idari önlemleri tanımlamalı, uygulamada karşılaşılan engelleri belirtmelidir. Komite ayrıca BM organlarını ve sivil toplum örgütlerini tamamlayıcı raporlar sunmaları için çağırabilir.¹⁵²

Raporlama sürecinin amacı hükümetleri, yasalarını, politikalarını ve uygulamalarını gözden geçirmeye ve sözleşme standartlarına uymaya zorlamaktır. Raporların CEDAW tarafından değerlendirilmesi sırasında bağımsız bir tartışma forumu oluşmakta, bu da devletlerin sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmelerine yapıcı bir katkı sağlamaktadır. Komite soruları, ülkelerin raporlarında sözleşmenin nasıl uygulandığını uygulanmayan alanları göstermekte ve diğer ülkelerin bu sorunları nasıl ele aldığına ilişkin karşılaştırmalı bilgi sağlamaktadır. Komitenin amacı eleştirel olduğu kadar yapıcı olabilmektir. Bir uzman bunun politik bir süreç olduğunu ülkenin bu süreci yok sayması durumunda komitenin yapabileceği birşey olmadığını belirtmektedir.¹⁵³

Komite ülkelere raporlarını hazırlamalarında yararlanacakları rehberler yayınlamaktadır. Bunlara göre ülkelerin verecekleri ilk raporlar son derece detaylı ve geniş kapsamlı olmalıdır, ilk rapor ülkenin daha sonra kaydedeceği aşamalar bu rapor temelinde değerlendirilecektir. Komite daha sonraki raporların bu ilk raporu sürekli güncellemesini beklemektedir.

¹⁵² Ana Elena Obando, **How Effective is a Human Rights Framework in addressing Gender-Based Violence?**, www.whrnet.org, 2004, s. 3

¹⁵³ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 957

4. Yapıcı Diyalog (Constructive Dialog)

Bu gözden geçirme sürecinin düzenli aralıklarla devam etmesi ve ilerlemenin gerekli olduğu alanları belirlemesi beklenmektedir. Komite prosedürleri taraf devletler tarafından gerçekleştirilen ilerlemeleri izler ve bununla ilgili konuların ve sorunların tartışılmasını sağlar. Bu süreç yapıcı diyalog (*constructive dialogue*) olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç daha çok devletlerin bu sürecin gerçekten işlemesi yönündeki iyi niyetlerine bağlıdır.¹⁵⁴

Raporların değerlendirildiği yapıcı diyalog esnasında, raporu sunan devlette sözleşmeyi uygulamak için gerçekleştirilen çabalar ortaya konur, komite ve ilgili devlet arasında bilgi, deneyim, fikir ve öneri alışverişinde bulunulur. Raporların değerlendirilmesi süreci rapor sunan devletteki kadınların fiili ve yasal eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunmayı amaçlar.¹⁵⁵

Yapıcı diyaloga hazırlık çalışmaları iki mekanizmayla gerçekleştirilir. İlkinde değerlendirme yapılacak devletle aynı bölgeden bir komite üyesi ülke raportörü olarak atanır. Raportörün görevi devletle diyaloga geçilmesinden önce komite üyelerine konuların ve sorunların bir özetini sunmak ve yapıcı diyalog esnasında ve sonrasında başlıca rolü üstlenmektir. Sadece ikinci ve sonraki raporlarını sunan ülkeler için uygulanan diğer mekanizma toplantı öncesi çalışma gruplarının oluşturulmasıdır.¹⁵⁶

Beş komite üyesinden oluşan toplantı öncesi çalışma grubu, devletlere gönderilmek üzere soruların ve gündeme getirilecek konuların listesini yapmak üzere toplanmaktadırlar. Toplantı öncesi çalışma grubu tarafından hazırlanan soruların ve

¹⁵⁴ Elizabeth Evatt, **a.g.m.**, s. 2

¹⁵⁵ UN DAW, **a.g.e.**, s. 11

¹⁵⁶ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 155

konuların listesi rapor sunacak devlete iletilir. Bu konulara ve sorulara taraf devletlerin cevapları tamamlandığında, taraf devletlerin raporlarını sunacağı oturumdan önce Komite üyelerine iletilir. Bu cevaplar ülke raporlarıyla beraber yapıcı dialoğun temelini teşkil eder.¹⁵⁷ Bunun yanında Komite üyeleri sunum esnasında daha fazla soru yöneltebilir. Komite ayrıca olağan oturumlar sırasında toplanan iki çalışma grubu oluşturmuştur. Çalışma Grubu 1, komitenin çalışmalarını hızlandırmak için yollar belirler, Çalışma Grubu 2 komite tarafından değerlendirilmek üzere öneriler ve tavsiye kararları hazırlar.¹⁵⁸

Komite, ilk raporların değerlendirilmesinde, ilgili devletle ilk karşılaşmalarında bir güven ortamının kurulabilmesi amacıyla farklı bir yol izler. Bu sebepten ilk raporlarını sunan devletlerle ilgili hazırlık amacıyla bir çalışma gerçekleştirilmez, dialog kısıtlamaya tabi tutulmaz. Bu da dialoğu kimi zaman verimsiz ve plansız bir hale getirebilmektedir.¹⁵⁹

Toplantı öncesi çalışma grubunun sağlıklı bir çalışma gerçekleştirebilmesi için daha önceden ülke raporunu edinmeleri gerekmektedir. Her taraf devletle ilgili daha fazla bilgi edinilebilmesi için uzmanlaşmış kurumlar yanında STK'lar da bilgi sağlamak üzere davet edilmekte, çalışma grubunun toplantılarında hazır bulunmadan da yazılı olarak bilgi sunmaktadırlar.

5. Toplantılar

Ülkeler ve komite arasındaki diyalog CEDAW komitesinin düzenli olarak

¹⁵⁷ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 156

¹⁵⁸ UN DAW, **a.g.e.**, s. 12

¹⁵⁹ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 156

gerçekleştirdiği toplantılar sırasında gerçekleşmektedir. Bu oturumlarda komite raporu okumakta, ülke delegasyonu ile görüşmekte ve devletlerin sözleşmeyi imzalamakla üstlendikleri yükümlülükler ve gerçekleştirdikleri faaliyetler arasındaki farklılıklar sorgulanmaktadır. Uzmanlar kendi aralarında bazı konularda anlaşmazlığa düşseler de toplantılarda ortak bir görüş sergilerler.¹⁶⁰

CEDAW tarafından kabul edilen prosedür, komitenin toplantılarının yeter sayısı ile kamuya açık olarak yapılmasını öngörür. Üyelerin üçte ikisinin varlığı herhangi bir sıradan kararın alınması için gereklidir. Taraf devletlerin raporlarının değerlendirilmesi o ülke raporlarıyla ilgili soruların yöneltileceği ülke temsilcisinin hazır bulunduğu toplantıda gerçekleştirilir.¹⁶¹

Taraf devlet, ilk raporunu sunduğunda komite başkanı devletin temsilcisini takdim eder ve temsilci yaklaşık otuz dakika raporla ilgili olarak konuşur. Bu konuşmada raporda bulunmayan bilgilere ve raporun sunulmasından sonra gerçekleşen gelişmelere yer verilir. Genellikle raporun sunulduğu tarih ile komite tarafından değerlendirildiği tarih arasında bir ara olmaktadır. Komite devletleri orjinal rapora ek hazırlamaya ve sözlü sunumda raporun orjinal sunumundan bu yana gerçekleşen önemli gelişmelere yer vermelerine yönlendirmeye çalışmaktadır.

Devletin sunumundan sonra komite üyeleri, raporla ilgili yorumlarını ve gözlemlerini bildirirler. Eğer taraf devlet sözleşmeye çekince koymuşsa Komite'nin genellikle ilk sorularının konusunu bu çekinceler oluşturur. Çoğu kez daha sonraki genel sorular raporun hazırlanışı ve ilgili devlette sözleşme hakkında kamu oyunun bilgilendirilmesiyle ilgilidir. Sözleşmenin, yükümlülüklerinin ve bunların sonuçlarının o ülkede geniş çaplı bilinip bilinmediği araştırılır. Ayrıca komite,

¹⁶⁰ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 956

¹⁶¹ UN DAW, **a.g.e.**, s. 8

raporun hazırlanması esnasında STK'ların rolüyle ilgili de sorular yöneltilir. Yerel düzeyde vatandaşların raporların içeriği hakkında bilgisi olup olmadığı, bu raporun herkesin ulaşımına açık olup olmadığı ve herhangi bir yerel dile çevirilip çevrilmediği sorulur.

Raporun madde madde değerlendirilmesinden önce çeşitli maddelerin uygulanmasıyla ilgili sorular yöneltilir, açıklama ve daha fazla bilgi istenir. Komite, rapor girişinde belirtilen konularla ilgili genel sorular yöneltilir.¹⁶²

Bu sürecin sonunda rapor sunan devletin temsilcisi sorulan bazı sorulara hemen cevap vermeye karar verebilir. Genellikle raporun değerlendirilmesi ertelenmekte ve devlet delegesi Komite'nin sorularına bir kaç gün sonra cevap vermektedir. Bu aşamada Komite üyeleri daha fazla soru sorabilir veya yetersiz olarak gördüğü cevapların, devletin bir dahaki raporunda yer almasını önerebilir. Komitenin rapor veren devletten, daha fazla bilgi için sekretaryasını göndermesini isteme yetkisine sahiptir fakat bu çok nadir gerçekleştirilen bir uygulamadır.

6. Tavsiye Kararları – Nihai Yorumlar

Sözleşmenin anlamını açıklayan kaynaklardan biri olan nihai yorumlar komite üyeleri tarafından taraf devletlere yöneltilen sorular ve sözleşme dahilinde taraf devletlerin yükümlülüklerini ne dereceye kadar yerine getirdiklerine ilişkin yaptıkları yorumlardır. Komite kişisel olarak üyelerinin görüşlerindense bir ülkenin sözleşmeyi ne derece uyguladığına dair nihai yorumlarını komitenin kollektif görüşü olarak sunmaktadır. Bu yorumlarda, devletlerin sözleşmeye uymadaki çabaları takdir

¹⁶² UN DAW, a.g.e., s. 9

edilmekte veya varsa endişeleri belirtilmektedir. Nihai yorumların amacı komitenin öncelikli olarak ele alınması gerektiğini düşündüğü konuları vurgulamaktır. Bazen Komite'nin sözleşme ihlali olduğu yönündeki görüşlerini de içerir. Bu görüşler, karşılaştırmalı bir bilgi kaynağı sağlamakta aynı zamanda sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesinin sağlanması için yasal ve politik çerçevede sözleşmeye yararlı bir destek sağlamaktadır.¹⁶³

Ülke raportörünün hazırladığı taslak yorumlar, tüm Komite üyelerinin katıldığı kapalı oturumlarda tartışılır, değiştirilir ve kabul edilir. İlgili taraf devlete iletilir ve kamu oyuna açıklanır. Nihai yorumlar, hükümetlerin gelecekteki ulusal politikalarını belirlemede bir kaynak ve STK'ların izleme faaliyetlerini yerine getirmeleri için bir araç teşkil eder. Nihai yorumların kabul edilme prosedürü komitenin 1998'deki 19. oturumunda kabul edilmiştir. Bu yorumlar internetten yayınlanmaktadır. STK'lar hükümetleri daha fazla çaba göstermeye sevk edebileceği düşüncesiyle bu yorumları kamuya duyurmaktadırlar. Buna ek olarak taraf devletlerden gelecek raporlarında bu yorumların yer almasını ister.

Sözleşmenin 21. maddesine göre Sözleşme Komite'ye raporların değerlendirilmesi ve taraf devletlerden alınan bilgilere dayanarak tavsiye kararı alma ve öneride bulunma yetkisi vermektedir. CEDAW çalışmalarında tavsiye kararları ile önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir: Taraf devletlere ayrımcılık biçimlerini tek bir ülke örneğinin ötesinde tanımlamaktadır. Bu ayrımcılık türlerine karşı koyabilmek için belirli hükümlerin yorumlanmasını formüle etmekte ve taraf devletlere bu hükümlere nasıl uyacaklarına ilişkin tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu kararlar bağlayıcı değildir fakat uluslararası hukukun bir parçası olarak sözleşmenin geçerli yorumunu oluşturmaktadır. Bu açıdan taraf devletler için bir rehber

¹⁶³ Andrew Brynes, **a.g.e.**, s. 46

niteliğindedir.¹⁶⁴

1997'de Komite tavsiye kararlarının oluşturulması için üç aşamalı bir yöntem kabul etmiştir. İlk aşama, açık bir komite oturumunda komite, STK'lar ve BM kurum ve organları arasında konunun müzakere edilmesini içerir. Görevlendirilen bir komite üyesi, sonraki komite toplantısında taslak bir tavsiye kararı hazırlar. İlk taslak komite Çalışma Grubu 2 tarafından düzenlenip düzeltilir. Son aşamada komiteye sunulur, komite gözden geçirerek kararı kabul eder.¹⁶⁵

7. Sivil Toplum Kuruluşları

Uluslararası ve ulusal sivil toplum örgütleri komiteye bilgi sağlamaktadır. Bazı sivil toplum örgütleri özellikle IWRAW (Uluslararası Kadın Hakları İzleme Örgütü), Uluslararası İnsan Hakları Derneği, Uluslararası İnsan Hakları Hukuk Grubu ve Uluslararası Af Örgütü komite üyelerine bilgi sağlamakta ulusal STK'lar da komiteye alternatif raporlar aracılığıyla direkt bilgi sağlamaktadır. Komite çalışmalarına STK'ların katılımıyla ilgili çeşitli kararlar almıştır. 1998'de komitenin 18. oturumunda kabul edilen 18\1 kararında, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri temsilcilerinin, raporu değerlendirilen taraf devletlerle ilgili bilgi sağlamak üzere komitenin toplantı öncesi çalışma grubuna davet edilmesi kabul edilmiştir. 1999'da 20. oturumunda kabul edilen 20\1 no lu kararda Komite ulusal ve uluslararası STK temsilcilerinin, raporu değerlendirmek üzere komiteye sunulmuş olan taraf devletler hakkında bilgi sağlamak üzere çalışma grubunun resmi olmayan toplantılarına davet edilmesi kabul edilmiştir.

¹⁶⁴ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 161

¹⁶⁵ www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations

Komite sadece STK'lardan ülkeler hakkında bilgi edinmez aynı zamanda raporların hazırlanışına STK'ların katılımını desteklemekte ve taraf devletleri bu konuda yönlendirmektedir. CEDAW, STK'ların katılımının hükümetler ve kişiler arasında bilgi alışverişi için bir fırsat oluşturduğuna ve hükümetlere, sözleşmenin uygulanması önündeki engelleri ve sorunları belirlemede yardımcı olduğuna inanmaktadır. Rapor sunan devletlere Komite tarafından, kadın gruplarının ve STK'ların raporun hazırlanmasına dahil olup olmadıkları, katılımlarının ne şekilde sağlandığı ve raporun bu gruplardan sağlanan bilgileri yansıtıp yansıtmadığı soruları yöneltilmektedir.¹⁶⁶

1997 Haziran'da Shanthi Dariam tarafından yönetilen, Komite ve taraf devletlerden yüzlerce STK arasında diyalog kurulmasını sağlayan, IWRAW Asya Pasifik'in uyguladığı "Yerelden Evrensel" programıyla "Gölge Rapor" uygulaması başlamıştır. Gölge raporlar çeşitli ülkelerden STK'lar tarafından komiteye bilgi ve istatistik sağlamak için hazırlanır. Bu raporlar önemli ve alternatif bir bilgi kaynağı yaratmaktadır. Hükümetler her zaman kadının statüsünü tam olarak yansıtmamakta ve gerçekleştirdikleri kazanımları abartmaktadırlar. Bu şekilde resmi olmayan raporların hazırlanması sorumluluk doğuran, baskı unsuru yaratan bir mekanizma oluşturarak ülkeleri kadınların bakış açısından, onun ihtiyaçları doğrultusunda kamu politikaları yaratmaya yönlendirmektedir. Buna ek olarak gölge raporlar sadece Komiteye, kadının statüsünü tanımlamada kullanılmamakta aynı zamanda çeşitli kadın gruplarınca hükümetlere komite tarafından yapılan tavsiyelerin uygulanmasının izlenmesi için ortak bir gündem oluşturulmasında bir temel teşkil etmektedir. Komite üyesi Shanti Dariam'a göre diyalogun etkisi sivil toplum örgütlerinin katılımına bağlıdır. STK'lardan sağlanan bilgilerle Komite, resmi

¹⁶⁶ UN DAW, a.g.e., s. 12

raporlarının değerlendirilmesinde daha kesin ve kadınlara karşı sorumluluklarında daha bilinçli olmaya başlamıştır. Aynı şekilde taraf devletler STK temsilcilerini, ciddi bir şekilde kadınlara karşı taahhütlerini yerine getirmezlerse hükümetlerdeki tutarsızlıkları açıklayan ifşa eden eleştiren seçmenler olarak görmeye başlamışlardır.

167

STK'lar, ülkelerindeki kadınların statüsünü açıkladıkları ve devletleri değerlendirme sürecine büyük katkı sağlayan gölge raporlar yazmaları konusunda desteklenmektedirler. Bu raporların yazımı konusunda UNIFEM ve UNDP gibi Birleşmiş Milletler örgütleri tarafından kendilerine eğitim verilmektedir. Bazı STK temsilcileri New York'taki toplantılarda bulunmakta, uzmanlara sormaları için soru önerisinde bulunmaktadır. Ayrıca uzmanlarla özel bir oturumları vardır. Bir STK olan IWRAW (International Women's Rights Action Watch) ve onun Malezyadaki Asya- Pasifik şubesine, STK temsilcilerini eğitmek ve gölge raporlar hazırlamalarını sağlamak için yardım sağlanmaktadır. IWRAW, STK'lar için komiteye bilgi sağlamak, daha önceki bilgileri özetlemek ve bunları Komite üyelerine iletmekte bir kanal oluşturmuştur. Geçen yıllarda IWRAW-AP, STK'ları CEDAW oturumlarında biraraya getirmiş ve onları kendi gölge raporlarını yazma konusunda teşvik etmiştir. IWRAW VE UNIFEM mümkün olabildiği ölçüde STK temsilcilerine fon sağlamıştır. CEDAW, her oturumun başında STK temsilcilerini dinler, bu esnada hükümet temsilcileri bulunmaz. Ülke oturumları, uluslararası STK temsilcilerinin -örneğin Equality Now, IWRAW - ve o ülkenin ulusal sivil toplum örgütlerinin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Bu oturumların sonuçları Kadının Statüsü Komisyonu, Ekonomik Sosyal Komite ve Genel Kurul gibi diğer BM kurumlarına

¹⁶⁷ Ana Elena Obando, **a.g.e.**, s. 4

açıktır.¹⁶⁸

STK'lar ayrıca diğer devletlerin de baskı unsuru yaratmalarında etkili olmaktadır. Bir devletin STK'sı daha güçlü olan bir başka devletinkiyile bağlantı kurmakta ve kendi ülkesine Sözleşme'ye uyma konusunda baskı yapmaktadır. Devletler, Sözleşme'ye uyum sağlamadıklarında uluslararası toplumdaki itibarlarının zarar görmesinden endişe etmektedirler. Bununla beraber uluslararası baskının devlet üzerindeki etkisi, o devletin büyüklüğüne, refah durumuna, hükümet yapısına ve uluslararası topluma yardım, ticaret ve diğer unsurlarla bağlı olmalarına göre değişebilmektedir. Devletler, eğer politik ve ekonomik olarak dominantsa sisteme karşı direnebilmektedirler. (örneğin A.B.D. hala sözleşmeyi onaylamamıştır)¹⁶⁹

Hükümet temsilcileri STK'ların, CEDAW oturumları sırasında sundukları raporlardan rahatsız olabilmekte, bu raporlarda kendilerinin eleştirileceğinden çekinmektedirler. Bununla beraber CEDAW üyeleri STK'lardan sağlanan bilgilere ve raporlara önem vermekte, bu konuda onlara destek vermektedir.¹⁷⁰

8. BM Kurumları

Sözleşmenin 22.maddesinde belirtildiği üzere BM'nin uzmanlaşmış kurumları bilgi sağlamaları için Komite çalışmalarına davet edilmektedir.CEDAW, gittikçe artan bir şekilde artık çoğu Komiteyle işbirliği içinde çalışan BM'nin uzmanlaşmış kurumları ve fonlarından sağladığı bilgileri kullanmaktadır. Komite BM sisteminden sağladığı bilgileri kullanırken aynı zamanda diğer sözleşme organlarına rapor sunma

¹⁶⁸ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 958

¹⁶⁹ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 959

¹⁷⁰ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 970

yükümlülüğü çerçevesinde sunulan raporlardan da bilgiler edinmektedir. Komite tarafından BM'in uzmanlaşmış kurumları ve diğer organları ile ilgili çeşitli kararlar alınmıştır. Örneğin komitenin 1998'deki 18. oturumunda kabul edilen 18\1 ve 18\2 no'lu kararlarında BM organlarının ve kurumlarının, raporu değerlendirilecek devletle ilgili toplantı öncesi çalışma grubu toplantılarına, ilk raporu değerlendirilecek olan taraf devletle ilgili komite kapalı toplantılarına davet edilmesi gerekliliği belirtilmektedir.¹⁷¹

CEDAW, BM Sekretaryasının bir bölümü olan Kadının Geliştirilmesi Bölümü'nden (DAW) teknik ve idari destek sağlamaktadır. Bunun yanında BM insan hakları sistemi çerçevesinde diğer insan hakları sözleşme organları ile sürekli iletişim halindedir.

Yıllar boyunca CEDAW ve BM uzmanlaşmış kurumları arasında kurulan bağ gelişerek, bu kurumların CEDAW prosedürüne katkıda bulunmasından öteye geçmiştir. Kurumlar, CEDAW'ı çalışmalarına cinsiyet temelli insan hakları yaklaşımını uygulamada bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Bunların arasında UNIFEM (Kadın Kadın Kalkınma Fonu) CEDAW'ı sistematik olarak en çok destekleyen ve çalışmalarında CEDAW'ı en çok kullanan kurum olmuştur. Bunun dışında CEDAW, UNDP (Kalkınma Programı), UNICEF (Çocuklara Yardım Fonu), ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), FAO (Gıda ve Tarım Örgütü), UNFPA (Nüfus Fonu), UNHCR (Mülteci Örgütü)'den düzenli olarak bilgi akışı sağlamaktadır.¹⁷²

CEDAW ayrıca en önemli hükümetlerarası BM organı olan CSW (Kadının Statüsü Komisyonu) ile işbirliği içinde çalışmaktadır. CSW üyeleri CEDAW'dan rapor almakta, CEDAW başkanları düzenli olarak CSW toplantılarına katılmakta,

¹⁷¹ Report of The CEDAW 11.12. sessions, 1998, A/53/38/Rev.1

¹⁷² Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 188

CSW, CEDAW'la ilgili konuları tartışmaktadır. Bununla beraber CEDAW, CSW'nin hükümetlerarası dinamiklerinden dolayı bağımsız yapısını korumaya ve çalışmalarında herhangi bir devlete ait çıkarlardan etkilenmemeye çalışmaktadır.¹⁷³

9. Komitenin Karşılaştığı Sorunlar

Cinsiyet rol kalıpları, gelenek ve kültürün ayrımcı nitelikleri üstesinden gelinmesi en zor sorundur. Bu unsurlar Komite çalışmalarının tüm aşamasında kendini göstermektedir. Ülke raporlarında yükümlülüklerin yerine getirilmemesine gerekçe olarak kültürel veya dini uygulamalarla sözleşme hükümlerinin uyumsuzluğu gösterilmektedir.¹⁷⁴ Komite üyelerinin soruları genelde cinsiyete dayalı kalıp yargıların değişmesi ve zararlı kültürel adetlerin, geleneklerin kaldırılması konusunda odaklanmaktadır. Bir çok ülke cevaplarında patriyarkal kültürün, gelenek ve göreneklerin dirençli duruşundan ilerleyici bir değişim gerçekleştiremediklerini belirtmektedirler.¹⁷⁵ Devletlerin bu konudaki yaklaşımı kimi zaman son derece kesin ve uzlaşmadan uzak olmakta bu da yapıcı diyalogun işlevini kaybetmesine neden olmaktadır. Aynı sorun çekinceler konusunda ortaya çıkmakta, çekincelerin çoğunluğu kadının aile ve toplumdaki geleneksel rollerini değiştirmeye yönelik (örneğin madde 5) hükümlere konulmaktadır.

Komite, çalışmalarında, yapıcı diyalog sırasında, tavsiye kararlarında ve nihai yorumlarda, geleneksel uygulamalar ve kültürün ayrımcı yönünü vurgulamakta ve devletleri bunları değiştirmeye davet ederek bu sorunun üstesinden gelmeye

¹⁷³ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 192

¹⁷⁴ Ana Elena Obando, **a.g.e.**, s. 6

¹⁷⁵ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 960

çalışmaktadır.

Devletlerin inceleme sürecinden kaçmaları için çeşitli yollar vardır. Bunlar: Rapor yazmamak veya uzun bir süreden sonra yazmak, yüzeysel veya kısmi rapor yazmak, toplantılara bakan veya bakan yardımcılarında oluşan yüksek düzeyde delegasyon yerine alt düzeyde hükümet temsilcilerini göndermek, direkt cevaplar vermekten kaçınmak, gerçekte olmayacak değişikliklere söz vermek, ülkesindeki temel kültürel yasal veya dini ilkelerle çatıştığını belirterek önemli maddelere çekince koymak, bir rapor sunmayı reddetmektir.¹⁷⁶

Hükümetler denetim mekanizmalarından kaçabilmekte fakat ulusal STK'ların baskısıyla karşılaşmaktadırlar. STK'lar, devletlerinin onları destekleyecek gücü yoksa bile uluslararası kurumlar tarafından desteklenmektedirler.¹⁷⁷

Komite'nin ana görevi CEDAW'ın onaylanmasıyla taraf devletlerin cinsiyet eşitliği ilkesini, ayrımcılığı önleme prensibini ülkelerindeki siyasal, sosyal, kültürel tüm alanlara uygulanmasını ne şekilde gerçekleştirdiğini denetlemektir. Fakat kadınlara karşı ayrımcılığın geniş sınırları, yorum farklılıkları bu işlevin yerine tam olarak getirilmesini engleyebilmektedir. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde var olan yasaların, politikaların ve programların kapsamlı olarak incelenmesi gerekmektedir.¹⁷⁸

Cinsiyet göstergeleri de taraf devletlerin sözleşme çerçevesinde gerçekleştirdikleri uygulamaları ya da bunların kadınların yaşamına etkilerini değerlendirmede yeterli ölçütler olmayabilmektedirler. Ülkenin ekonomik, siyasal ve sosyal gelişimini içeren bir analiz yapılması gerekmektedir. Bu gerçekleştirildikten sonra Komite'nin her taraf devlet üzerindeki gerçek etkisini değerlendirmek mümkün

¹⁷⁶ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 959

¹⁷⁷ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 959

¹⁷⁸ Heisoo Shin, **a.g.e.**, s. 5

olabilecektir.¹⁷⁹

Bütün insan hakları komitelerinin karşılaştığı sorun olan kaynak eksikliği CEDAW’da da kendini göstermiş, CEDAW en temel fonksiyonlarını bile yerine getirecek kaynaklardan yoksun olarak çalışmalarına başlamıştır. İlk kısıt, CEDAW’ın özellikle gittikçe artan taraf devletlerin sayısı ile yeterli bir çalışma mekanizması oluşturmaya olanak tanımayan toplantı süresiydi ki yılda iki hafta olarak belirlenmişti.¹⁸⁰ Bunun yanında sınırlı finansal ve teknik kaynaklar da komitenin çalışmalarını engellemiştir.¹⁸¹

Taraf devletlerin CEDAW’a uymadaki başarısızlığını tespit ettiğinde uygulanacak yaptırımların yokluğundan dolayı CEDAW, anlaşmada belirtilen meşru yükümlülüklerin uygulanması için devletleri zorlamakta yetersiz kalabilmektedir.¹⁸² CEDAW’a uymaya sevkeden temel mekanizma ulusal hükümetler tarafından Komite’ye sunulmak üzere hazırlanan ve zaman zaman gerçekleri yansıtmaktan uzak olan dönemsel raporlar ve İP (İhtiyari Protokol) çerçevesinde oluşturulan prosedürlerdir. Komitenin uyguladığı yaptırım çoğunlukla teşhir ve kınama şeklinde gerçekleşmektedir. Komite eleştirisel nihai yorumlar yayınlamalarına rağmen hükümetlerin, baştan savma ve yetersiz cevaplar vermelerini engelleyemektedir. Sözleşmeye uymanın sağlanması ulusal siyasi aktörlerin taahhüdüne ve niyetine, diğer ülkeler ile sivil toplum örgütlerinin baskısına bağlıdır.¹⁸³

Komite gündeminde sürekli yer alan ve tartışılmaya devam edilen konu çekincelerdir. “Sözleşme’nin amacı ve hedefine uygunluk” ölçütünün tam olarak belirlenmesi ve bu özelliği taşıyan çekincelerin komite kararıyla kabul edilmemesi

¹⁷⁹ Ana Elena Obando, **a.g.e.**, s. 5

¹⁸⁰ Ana Elena Obando, **a.g.e.**, s. 5

¹⁸¹ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 173

¹⁸² Jessica Neuwirth, **a.g.m.**, s. 26

¹⁸³ Sally Engle Merry, **a.g.e.**, s. 942

ile ilgili standartlar getirilmeye çalışılmaktadır. Çekincelerle ilgili belirli bir prosedürün kabul edilmesinin sonuçlarıyla ilgili de tartışmalar sürmekte bazı devletlerin böylece sözleşme hükümlerini yerine getirmek için daha dikkatli ve sıkı çalışacağı diğer taraftan kesin uygulamaların bir çok devleti Sözleşme'yi onaylamaktan alıkoyacağı şeklinde görüşler öne sürülmektedir.¹⁸⁴

C. İhtiyari Protokol

1992'deki toplantısında CEDAW üyeleri, Komite'ye kişisel başvuru hakkı sağlayan bir protokol hazırlanması gerekliliği hakkındaki görüşleri dile getirmeye başlamışlardır. Ulusal düzeyde tüm çareler tükendiğinde CEDAW'da belirtilen hakların ihlali için bir başvuru sistemi yaratma fikri 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda da dile getirilmiştir. Ulusal yasaların genellikle kadınların insan haklarını güvence altına almada başarısız olduğuna, mahkemelerin varolan yasal düzenlemeleri tam anlamıyla uygulayamadığına işaret edilmiştir. Ayrıca kadınların hakları konusunda uluslararası hukuku genişletmek için CEDAW hükümlerinin anlamını belirli olaylara dayanan bir çerçevede yorumlayan bir prosedüre ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Böyle bir prosedür çerçevesinde yaratılan içtihat, ulusal hukuku ve diğer sözleşmeler çerçevesindeki insan hakları yasalarını geliştirmekte etkili olabilir düşüncesi öne sürülmüştür. Taraf devletler tarafından hazırlanan ülke raporları ve CEDAW hükümlerini yorumlayan ve Komite tarafından oluşturulan tavsiye kararlarının kabul edilmesinden oluşan CEDAW'ın uygulanmasını sağlamak

¹⁸⁴ Roberta Jacobson, "CEDAW," **The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal**, ed. Philip Alston, Clarendon Press-Oxford, 1992, s. 469

için var olan uluslararası prosedürler, bu amaç için ve belirli olaylarda devletlerin yasal sorumluluğunu tanımlamak için yetersiz kalmaktadır.¹⁸⁵

STK'ların bu düşünceler doğrultusunda yaptıkları yoğun kampanyalar sonunda Viyana'daki Dünya İnsan Hakları Konferansında kadın haklarının gerçekleştirilmesinin güçlendirilmesi için yeni bir prosedür oluşturulması kabul edilmiş, Kadının Statüsü Komisyonu ve Komite'ye, başvuru hakkı tanıyan bir İhtiyari Protokol hazırlanması için çağrıda bulunulmuştur. 1995'teki 4. Dünya Kadın Konferansı'nda alınan kararla Komite, ayrımcılığa karşı BM'ye bireysel başvuru mekanizmasını sağlayacak bir ihtiyari protokol hazırlamakla görevlendirilmiştir. Sözleşmenin taraf devletlerce fiili olarak yaşama geçirilmesi bakımından etkin denetimi sağlamak üzere Kadının Statüsü Komisyonu ve CEDAW tarafından oluşturulan bir çalışma grubu dört yıl süren uzun müzakereler sonucunda sözleşmeye ek ihtiyari protokolü hazırlamıştır. Çalışma Grubu'nun hazırladığı protokol 12 Mart 1999 tarihinde Kadının Statüsü Komisyonunun 43. oturumunda kabul edilerek BM Genel Kurulunun onayına sunulmak üzere Ekonomik ve Sosyal Konsey'e iletilmiş, BM 54. Genel Kurulu'nun 6 Ekim 1999 tarihli oturumunda onaylanarak taraf devletlerin imzasına açılmış, 22 Aralık 2000'de yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁶

CCPR'nin ilk ihtiyari protokolü, CAT ve CERD bireysel başvuruların değerlendirilmesi için bir mekanizma oluşturmuşlardır. CEDAW İhtiyari Protokolü (İP), CCPR'nin ilk ihtiyari protokolü ile, başvuru mekanizması açısından CERD ve başvuru ve inceleme prosedürü açısından CAT ile benzerlikler gösterse de bazı farklı ve yeni hükümleri içermektedir. İP ayrıca bu belgelerin tecrübelerinden yararlanma ve oluşturulmuş çeşitli prosedür kurallarını değerlendirerek bünyesinde toplama

¹⁸⁵ Donna Sullivan, **Optimal Protocol to CEDAW Its Applicability on the Ground**, www.whrnet.org, 2004, s. 1

¹⁸⁶ Nazan Moroğlu, **a.g.m.**, s. 16

avantajına sahip olmaktadır.¹⁸⁷

1. İhtiyari Protokol'ün Özellikleri

İP yeni prosedürler oluşturmakta, CEDAW'da belirtilen hakları yorumlamakta ve bu hakların olaylarda uygulanması için atılması gereken adımları ayrıntılı olarak belirtmektedir. Bu adımlar kişisel olarak başvurulabilecek yolları - tazminat gibi- ve sistematik tedbirleri -yasa değiştirme, belirli bir politikayı kabul etme veya özel hizmetler sağlama gibi- yolları içermektedir.

İP, sadece CEDAW'a taraf olan devletler tarafından onaylanabilecek ayrı bir sözleşmedir. Tercihe bağlıdır ve hiç bir hükümet onaylanması için zorlanamaz. Bütün insan hakları sözleşmelerinde olduğu gibi sivil toplum ve uluslararası toplum tarafından sağlanan baskı hükümetlerin onaylaması için teşvik edici olmaktadır.

İP çerçevesinde alınan kararlar bağlayıcı değildir. Alınan kararların uygulanması, karar sonrasındaki komitenin izleme prosedüründe devletin bu kararların uygulayıp uygulamadığını dikkatli izlemesine ve avukatların bu kararları etkili bir şekilde kullanmalarına bağlıdır.¹⁸⁸

İP iki farklı prosedürü içerir:

- Bireysel Başvuru (*Communication Procedure*): Bireysel olarak veya grup halinde CEDAW'daki hakların ihlaline ilişkin başvuru sürecidir.

- İnceleme Yetkisi (*Inquiry Procedure*): Komiteye taraf devletlerle ilgili araştırma, soruşturma ve öneride bulunma yetkisi verir.

¹⁸⁷ Heidi Gilchrist, "The Optional Protocol to the Women's Convention: An Argument for Ratification," *Columbia Journal of Transnational Law*, 39 (3),2001, s. 768

¹⁸⁸ Donna Sullivan, *a.g.e.*, s. 2

2. İhtiyari Protokol Maddeleri

Madde 1: İP'ye taraf devlet komittenin yapılacak başvuruları kabul ve inceleme yetkisini tanır.

Madde 2: Başvurular taraf devletin yargılama yetkisi altında bulunan bireyler, bireylerden oluşan gruplar ya da onlar adına, sözleşmede belirtilen hakkın ihlali iddiası ile yapılabilir. Bireyler veya gruplar adına başvuru yapılan hallerde, adına başvuru yapılanın rızası aranmakta, eğer rızası yoksa bunun haklı nedenlerinin ortaya konması beklenmektedir.

Hakların ihlali sadece devlet tarafından direkt yapılan ihlalleri değil devletin CEDAW'ın gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirmemesini de içermektedir. Çünkü CEDAW İhtiyari Protokol çerçevesinde devletlere, kişiler ve hükümet dışı gruplar tarafından gerçekleştirilen ihlalleri de önleme ve düzeltme yükümlülüğü getirmektedir.¹⁸⁹

Bireysel başvuru prosedürü Sözleşmede yer alan haklarla ilgili olmalıdır. İhlale konu olan bir çok hak açıkça CEDAW'da belirtilmemiş fakat genel olarak belirtilen yükümlülüklerin bir türü olabilir. Bu tür durumlarda başarı şansı söz konusu hakkın CEDAW bakış açısından nasıl açıklandığını belirten açık bir tanımlama yapılmasıyla, Komite'nin taraf devletlerin çalışmalarıyla ilgili yaptığı yorumlara, Pekin Eylem Planı'na veya benzer yüksek düzeyde siyasi dökümanlara ve diğer insan hakları sözleşmelerine atıfta bulunulmasıyla artmaktadır.¹⁹⁰

Mağdurun rızasını alan aile üyeleri, avukat veya örgütler mağdurun iletişim sürecindeki yasal temsilcisi olurlar. Komitenin kabul edebildiği mağdurun rızasının

¹⁸⁹ Donna Sullivan, **a.g.e.**, s. 3

¹⁹⁰ Donna Sullivan, **a.g.e.**, s. 3

olmadığı durumlar şunlardır: Mağdurun rızasının olduğu bilirse misillemeyle karşılaşılabileceği durumlar, ciddi bir hastalıktan veya hukuki kabiliyetinin olmamasından dolayı rıza gösterememesi veya mağdurların sayısının çok fazla olmasından dolayı hepsinden rıza alınmasının çok zor veya imkansız olması vb.¹⁹¹

Her ne kadar HRC (İnsan Hakları Komitesi), CAT ve CERD'in prosedür kuralları kişilerin, başvuruda bulunamayacak mağdurun yerine başvuruda bulunmasına izin verse de var olan belgeler içinde buna benzer bir hüküm bulunmamaktadır. Dünyanın bir çok yerinde kadınlar başvuruda bulunmalarına olanak vermeyecek koşullarda bulunmaktadır. Dünyadaki okuma yazma bilmeyen nüfusun üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar çoğu zaman yoksulluk içinde yaşamakta, başvuruda buldukları takdirde aile veya toplum tarafından dışlanmaktan, misillemeden veya kötü muameleye maruz kalmaktan korkmakta ve başvuruda bulunmasını istemeyen aile veya çevresindeki kişilere ekonomik olarak bağımlı durumda olabilmektedirler. Bu yüzden başvuruda bulunmak için uygun koşulları ve kaynakları olan kişiler hakları ihlal edilen kadınların yerine başvuruda bulunabilmektedirler.

Madde 3: Başvurular yazılı ve başvuranın kimliği meçhul kalmayacak şekilde yapılacaktır.

Madde 4: Komite, başvurunun yapılabilmesi için, iç hukuk yollarının işletilmesinin makul olmayan bir şekilde uzadığı veya etkili sonuç verme ihtimalinin zayıf olduğu durumlar dışında mevcut tüm iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını aramaktadır. Ayrıca aynı başvuru, daha önce uluslararası bir prosedür tarafından incelenmemiş olmalı, sözleşme hükümlerine aykırı olmamalı, açıkça temelsiz ve dayanaktan yoksun olmamalı, başvuruda bulunma hakkı kötüye kullanılmamalı ve

¹⁹¹ Heidi Gilchrist, **a.g.m.**, s. 769

başvuru konusu olgular İP'nin ilgili taraf devlet tarafından yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilmiş olmamalıdır.

Bütün mümkün ulusal yolların denenmiş olması gerekliliği bazı istisnai durumlarda aranmamaktadır. Bunlar: Etkili iç hukuk yollarının bulunmaması, iç hukuk yollarının işletilmesinin makul olmayan bir şekilde uzaması, tehditler veya zarar vermek suretiyle mağdurun hukuki yolları kullanması engellenmesi, yüksel finansal maliyetler gibi sınırlamaların iç hukuk yollarını başvurulamaz hale getirmesi.¹⁹²

Görüldüğü üzere komitenin bir olayı değerlendirebilmesi için komiteye gelmeden bir çok aşamadan geçmesi gerekmektedir. En önemli unsur başvuruyu sunanın var olan tüm ulusal yollardan yararlanıp yararlanmadığıdır. Bu hüküm İP ile diğer uluslararası prosedürler arasında, özellikle CSW'nin bireysel başvuru prosedürü ve diğer insan hakları sözleşmelerinin ek protokolleri arasında herhangi bir çakışmanın önlenmesi için getirilmiştir.¹⁹³

Madde 5: Başvurunun alınmasından sonra veya nihai karardan önce mağdurun telafisi imkansız zarar görmelerini önlemek için taraf devletten geçici önlemler almasını talep edebilir. Telafisi imkansız zararlara fiziksel tahribe uğrama veya ikametinin tahrip edilmesi, yıkılması vb. örnek olarak verilebilir.

İP açıkça Komite'nin, devletten geçici önlemler alma talebinde bulunmasına izin veren böyle bir hükmü içeren tek döküman olup bu husus İP'nin getirdiği bir başka önemli yeniliktir.¹⁹⁴

Madde 6: Komite uygun bulduğu başvuruyu taraf devlete, bireylerin kimliklerinin taraf devlete açıklanmasına rıza göstermeleri koşuluyla gizli olarak

¹⁹² Donna Sullivan, **a.g.e.**, s. 3

¹⁹³ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 351

¹⁹⁴ Heidi Gilchrist, **a.g.m.**, s. 769

sunacaktır. Taraf devlet başvuruyla ilgili açıklamalarını altı ay içinde yazılı olarak sunacaktır.

Madde 7: Komite başvuruyu, kapalı oturumlarda, başvuru sahibi ve taraf devletlerden edindiği bilgiler ışığında inceleyecek ve görüşlerini ve tavsiyelerini ilgili taraflara iletacaktır. Taraf devlet altı ay içinde görüşlerini ve komitenin tavsiyeleri doğrultusunda gerçekleştirdiği işlemlerle ilgili bilgileri yazılı olarak komiteye sunacaktır. Komite taraf devleti, almış olduğu önlemler hakkında, devletce hazırlanan müteakip raporlardaki bilgiler de dahil olmak üzere ilave bilgi sunmaya davet edebilir.

Görüş ve kararlarını başvuru sahibi ve taraf devletlere gönderilir ve ayrıca bunlar komitenin yıllık raporunda ve web sitesinde yayınlanır.

Madde 8-9: Bu prosedüre başvurulabilmesi için ihlalin sistematik ve tehlikeli olması ve Komite'nin bu ihlalin olduğuna dair güvenilir bir bilgi almış olması gerekir. Tehlikeli kavramı ihlalin şiddetini belirtir ve komite tarafından yaşama hakkına ve kişinin bütünlüğüne yönelik ihlaller olarak yorumlanır. Sistematik, yaygın ve bir politikanın parçası olarak gerçekleştirilen ihlalleri işaret eder. Komitenin araştırma süreci için muhakkak başvuru almasına gerek yoktur. Sistematik veya tehlikeli bir insan hakları ihlali olduğuna dair güvenilir bilgi alındığında araştırma prodedürünü başlatabilir. "Güvenilir" kavramı güvenilirliğin sağduyulu standartlarını belirtir. Güvenilir bilgi kaynakları basın raporlarını, STK raporlarını ve diğer BM organlarından edinilen bilgileri içerir. Komite, araştırma süreci devam ederken bilgi edinmeye devam edebilir. Prosedür, taraf devletten, hükümet örgütlerinden, STK'lardan ve kişilerden bilgi edinmeyi gerektirebilir.¹⁹⁵

Komite ve taraf devletler işbirliği halinde olmalıdır fakat taraf devletin rızası

¹⁹⁵ Donna Sullivan, **a.g.e.**, s. 4

olmadan de araştırmayı yürütülebilir. Taraf devletin rızası varsa ülkeye ziyarette bulunabilir. (madde 8) Taraf devletin rızası varsa bu ziyaret esnasında Komite, bir ya da birden fazla üyesini mağdurlarla, tanıklarla, uzmanlarla ve hükümet görevlileriyle görüşme yapmak için görevlendirebilir, şahitleri dinlemek için oturum gerçekleştirebilir.

Bilgi toplama sürecinin sonuçları Komite tarafından değerlendirilir, ihlal olup olmadığına karar verilir ve varsa taraf devlet tarafından alınması gereken tedbirler tespit edilir. Komite'nin faaliyetleri ve bulguları yıllık raporunda yayınlanır. Takip eden süreç iletişim prosedüründeki gibidir. Taraf devlet altı ay içinde cevabını verir, Komite sonraki altı aylık periyotta daha fazla bilgi isteyebilir ve müteakip periyodik raporlarında almış olduğu önlemler hakkında bilgi sunmasını istenebilir.

İnceleme Prosedryle ilgili 8. madde CAT'in 20. maddesiyle benzer prosedürü içermektedir. Bununla beraber İP, 9. maddesinde yer alan, taraf devletten sözleşme yükümlülüğü çerçevesinde (madde 18) sunacağı rapora inceleme prosedürü üzerine almış olduğu önlemleri eklemesini talep etmesiyle CAT sürecinden farklılık gösterir. 9. madde Komite'nin tavsiye kararlarına taraf devletce uyulup uyulmadığının takip edilebilmesi ve Komite'ye problemleri konularda yardım etme olanağı tanınması açısından önemli bir hkmdr.¹⁹⁶

Madde 10: İP'ye taraf olan devlet, 8. ve 9. maddelerde yer alan Komite'ye tanınmış yetkileri kabul etmediğini onaylama veya katılma sırasında bildirebilir.

Madde 11: İP ayrıca bireysel başvuru veya inceleme prosedürüne başvuran mağdurları korumak için devletlere genel bir ykmllk getirmiştir: Taraf devletler yetkisi altında bulunan bireylerin bu protokol uyarınca yaptıkları başvurulardan ötürü kötü muamaleye veya yıldırmaya maruz kalmamalarını sağlamak için tüm nlemleri

¹⁹⁶ Heidi Gilchrist, **a.g.m.**, s. 771

alrlar.

Madde 12: Bu protokol uyarınca gerçekleştirilen faaliyetlerin özeti komitenin yıllık raporuna eklenecektir.

Madde 13: Komite, Sözleşme'nin ve Protokol'ün tanınmasını ve bilinmesini sağlamak, Komite'nin görüş ve tavsiyelerine ulaşımı kolaylaştırmak yükümlülüğüne sahiptir.

İP, Sözleşmenin ve İP'nin kamuya duyurulmasını, tanıtılmasını öngören böyle bir hükmü içermesiyle de farklılık göstermektedir. Birçok ülkede kadınlar haklarını tam olarak bilmemektedirler ve haklarını kullanabilmeleri, koruyabilmeler için varolan prosedürlerden habersizdirler. 13. madde bu açıdan önemli bir hususa işaret etmektedir.¹⁹⁷

Madde 17: Protokole çekince konamaz.

Bu hüküm devletler kadınların insan haklarını gerçekleştirme yükümlülüklerini ciddi olarak yerine getirme amacında değillerse İP'ye taraf olmamaları gerektiği görüşünü yansıtmaktadır. Sözleşme zaten çok sayıda çekince içermektedir. Bu sebepten İP'nin çekincelerle zayıflatılmaması amacıyla böyle bir hüküm getirilmiştir.¹⁹⁸

Komite'nin her iki prosedürde de kararları kapalı oturumlarda alınır ve dökümanlar gizlidir. Prosedürün kuralları gereği kamuya bilgi verilmez sadece başvuru sahibine ve taraf devlete bilgi verilir. Komite taraflardan prosedürle ilgili bilgiler konusunda sessiz kalmasını talep edebilir. Bununla beraber böyle bir talebin reddedilmesi halinde bir yaptırım yoktur. Her ne kadar mağdurun adı taraf devlete bildirilse de mağdurun isminin kamuya açıklanmaması için tedbirler alınabilir, eğer

¹⁹⁷ Heidi Gilchrist, **a.g.m.**, s. 772

¹⁹⁸ Heidi Gilchrist, **a.g.m.**, s. 772

Komite karar verirse mağdurun ismi veya kimlik bilgileri taraf devletçe kamuya açıklanmaz. Mağdur sonuç kararında isminin veya kimlik bilgisinin yayınlanmamasını isteyebilir. İP, inceleme prosedürünün gizlilik içinde yürütülmesini sağlamıştır. Bu gereklilik Komite'nin kararlarına ve dökümanlarına da yansır. Komite, taraf devlete yaptığı ziyaretlerde mağdurlarla, tanıklarla, hükümet görevlileriyle ve diğer kaynaklarla yaptığı görüşmeler sonucu edindiği bilgileri saklayabilir. STK ve taraf devlet bu ziyaret sırasında kamuya bilgi vermekte serbesttir ama Komite üyeleri, medyayla diğer hükümetlerle veya dış kaynaklarla bu bilgileri tartışmaz. Taraf devletler, inceleme prosedürü dahilinde Komite'nin faaliyetlerinin özetini, Komite'nin yıllık raporunda yayınlamadan gözden geçirebilirler.¹⁹⁹

3. İP Prosedür Kuralları

Komite, İP için prosedür kuralları ve başvuruları değerlendirmek üzere bir çalışma grubu oluşturmuştur. Prosedür Kuralları²⁰⁰ büyük ölçüde İP'nin hükümlerini tekrarlamakta bununla beraber usule ilişkin somut uygulamalardan dolayı bazı kurallar İP metninin ötesine geçmektedir.

Kural 56-59: Başvuruların kabul edilmesi, kaydedilmesi ve komiteye iletilmesinde Sekretarya'nın görevlerini tanımlamakta Kural 59 Sekreteryaya'nın başvuruların özetini hazırlamaları ve bir dahaki toplantıda komite üyelerine iletmelerini made madde sıralandırmaktadır. Bu kural Sekretarya için zaman kaybedici bir uygulamadır, başvuruların Komite'ye hemen iletilmesinin, değerlendirme için daha fazla zaman ve esneklik kazandıracığı ileri sürülmektedir.

¹⁹⁹ Women's Environment & Development Organization (WEDO), **CEDAW Optional Protocol**, Aralık 2004, ss. 20-22

²⁰⁰ UN - Docs. A/56/38; CEDAW / C/ROP

Her başvuru için tarafsız değerlendirmenin sağlanabilmesi için, olayla kişisel ilgisi olan veya Taraf Devletle vatandaşlığı dolayısıyla ilgisi olan üyeler olayın değerlendirilmesine katılmamalıdır.²⁰¹

Kural 62: Komite, başvurularla ilgili çalışma grubu oluşturur ve özel görevler için raportör atayabilir. Hem çalışma grubu hem de Komite, taraf devletlerden geçici tedbirler almalarını isteyebilir, Komite -salt çoğunluk ile- veya çalışma grubu –oybirliği ile- başvurunun kabul edilir olup olmadığına karar verebilir. (Kural 63 ve 64) Bu iki kural, Çalışma Grubuna önemli bir yetki ve sürece esneklik kazandırmaktadır. Kural 73, taraf devletler tarafından alınan tedbirleri araştırın ve bunları Komite'ye rapor eden raportör veya çalışma grubu oluşturarak, Komite'nin takip sürecini güçlendirmektedir.

Kural 74: Bu prosedür maddesi, gizlilik kavramını İP'nin ifade ettiğinden biraz daha fazla başvuranın menfaatine yorumlamaktadır. Şikayetçinin, mağdurların isimlerinin açıklanmaması talebinde bulunmasına izin vermekte ve Komite bunları açıklamamaya karar verebilmektedir. Bununla beraber genellikle hem taraf devlet hem de başvuru sahibi başvuruyu kamuya açıklamakta, bu şekilde STK'ları başvuru çerçevesinde halkı bilinçlendirmek için çeşitli çalışmalar yapmaya yönlendirmektedirler.

Kural 82 ve 83'de, inceleme prosedüründe çeşitli kaynaklardan sağlanan bilgilerin müzakere edilmesi ve bu bilgilerin güvenilirliği ile ilgili kurallar düzenlenmiş, ülkeye yapılacak ziyaretin hangi koşullar altında gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Bu ziyaretler duruşmaları içerebilir, (Kural 87) ve Komite delegasyonuna ziyaret esnasında güvenilir bir tercüman gibi yeterli hizmetin sağlanması gerekmektedir.(Kural 88)

²⁰¹ Susanne Zwingel, a.g.e., s. 359

Kurallar, Komite'nin ve taraf devletin prosedürün bütün aşamalarında, başvuru sahibinin ihtiyaçları doğrultusunda işbirliği yapması gerekliliğini tekrarlamaktadır. Prosedürü kolaylaştırmak için Sekreteryaya ve Çalışma Grubuna Komite'yi destekleyici görevler belirlenmektedir. Kurallar olayın değerlendirilmesinin tamamlanmasından sonraki takip mekanizmalarını güçlendirmektedir.²⁰²

İP, CEDAW'ın yorumlanmasının gelişmesine destek olmaktadır ve hak ihlalleri için belirli yollar sunmaktadır. Diğer yandan tavsiyeleri bağlayıcı değildir ve uygulanması taraf devletlerin iyi niyetine, sivil toplum, komite ve uluslararası toplum tarafından uygulanan baskıya bağlıdır. Başvuru prosedürü, hakları ihlal edilenler ve başvuru yolarının tüketenler için bu mağduriyetlerinin giderilmesi olanağı sağlamaktadır. İnceleme prosedürü, geniş çaplı ve çok çeşitli kaynaklardan edinilen bilgilerden yararlanarak yapısal ihlallerin ve büyük çaplı suistimallerin tespit edilmesinde kullanılmaktadır, fakat çekinceler ve Protokol'ün onaylanmaması uygulanabilirliğini kısıtlamaktadır.²⁰³

Usüle ilişkin engellerin nispeten üstesinden gelinebileceği fakat her iki prosedürün de yavaş ilerlediği belirtilmektedir. İP'de belirtilen sürelere ek olarak sınırlı kaynaklar ve sınırlı toplantı süreleri sebebiyle Komite, dosyaları incelemeyi zamanında gerçekleştirememektedir.

İP'nin kümülatif bir süreç içerisinde, uluslararası hukuk veya şiddeti kınayan siyasi yapıya eklendiğinde, stratejilerden biri olarak kullanıldığında etkili olabildiği fakat acil veya kitlesel ihlallerde uygun olmadığı görüşü öne sürülmektedir.²⁰⁴

İP'ye gereksinim duyulmasının sebeplerinden biri ulusal düzeyde kadınların

²⁰² Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 360

²⁰³ Donna Sullivan, **a.g.e.**, s. 6

²⁰⁴ Donna Sullivan, **a.g.e.**, s. 6

insan haklarının korunmasındaki yaygın başarısızlıktır. Bu çerçevede İP, devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerini denetleyen uluslararası bir yol olarak önem kazanmaktadır. Bir diğer sebep, insan hakları organlarının, kadın sorunlarını sürekli olarak gözardı etmeleridir. İP, sadece bu konu için oluşturulmuş bir başvuru yöntemi olması açısından önem kazanmaktadır. Son olarak devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerinin kapsamını saptayan bu prosedür, bireylerce gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinde, devletlerin sorumluluğu konusundaki sınırlı içtihatı geliştirebilecektir.²⁰⁵

İP çerçevesinde alınan kararlar uygulanmasa bile, böyle bir prosedürün içeriği ve uygulanması için kullanılan kaynaklar, uluslararası toplumda kadının haklarının etkili bir şekilde tanınmasının ve yerleştirilmesinin sağlanması için bir önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir.²⁰⁶

CEDAW İP, diğer insan hakları sözleşmelerinin ek protokollerinin ötesinde yenilikçi hükümler içermektedir. Başvurunun kişi ya da kişiler adına üçüncü şahıslarca gerçekleştirilebilmesi, bu başvurunun makul bir dayanak çerçevesinde gerçekleştirilmesi, Komite'nin taraf devletten geçici önlemler almasını talep etmesi ve başvurunun değerlendirilmesi sırasında başvuru sahibinin dışında çok kapsamlı bir bilgi toplama süreci gerçekleştirilmesi ve bu sayede olayla ilgili geniş çaplı bir dökümantasyon oluşturması İP'nin getirdiği farklı uygulamalardır.²⁰⁷

İP ile ilgili çok çeşitli görüşler öne sürülmektedir. En yaygın olanı İP'nin mağdurların bir yöntem olarak kullanması için sınırlı kapasiteye sahip olduğu fakat kamu politikalarını yönlendirmede etkili olabileceği, kadın haklarını yasal olarak değil politik platformda meşrulaştırabileceğidir. İP'nin kullanılmasının bu konudaki

²⁰⁵ Ursula A.O'Hare, **a.g.m.**, s. 5

²⁰⁶ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 356

²⁰⁷ Heidi Gilchrist, **a.g.m.**, ss. 763-784

bilinci arttırabileceği fakat adli prosedür için daha etkili uluslararası prosedürler olduğu ifade edilmektedir.²⁰⁸

İP'nin tam olarak kullanılmasının sağlanması için çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Bunlar: Komite'ye yükümlülüklerini zamanında ve tam olarak gerçekleştirebilmesi için etkili kaynakların tahsis edilmesi, Komite'nin, Sözleşme'yi uygulamasında ve tavsiye kararları almasında yasal temellere dayalı yaratıcı bir tutum sergilemesi, taraf devletlerin Komite'nin önerilerini iyi niyetle takip etmesi ve STK'ların İP'nin etkili bir şekilde kullanılmasını ve bu konudaki halk bilincini oluşturmak ve geliştirmek için çalışmalarıdır.²⁰⁹

²⁰⁸ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 357

²⁰⁹ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 358

III. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ DENETİM SÜRECİ

A. Tavsiye Kararları

Sözleşmenin 21. maddesine göre CEDAW'ın önerilerde ve tavsiye kararlarında bulunma yetkisi vardır. CEDAW yayınladığı tavsiye kararları ile Sözleşme'nin belirli maddelerinin anlaşılmasını kolaylaştırmayı ve Sözleşme'nin nasıl uygulanacağını göstermeyi amaçlamaktadır.

Komite şu ana kadar 25 tavsiye kararı yayınlamıştır. Komitenin ilk on yılında bu kararlar kısa ve sadeydi, raporların içeriği ve Sözleşme'ye konan çekincelerle ilgiliydi. 1991'deki 10. oturumunda Komite, Sözleşme'nin belirli hükümleriyle ilgili tavsiye kararları almaya karar vermiştir. Bu karardan sonra tavsiye kararları çok daha ayrıntılı ve kapsamlı olarak yayınlanmaya, Taraf devletlere Sözleşme'nin uygulanmasında rehber niteliği kazanmaya başlamıştır.

Tavsiye Kararları No: 1 (5. Oturum 1986) ve No: 2 (6. Oturum 1987)²¹⁰

Kabul edilen bu ilk tavsiye kararlarında taraf devletlerin sunacağı raporların rapor tarihine kadar olan mevcut durumu içereceği, daha sonra dört yılda bir sunulacak raporların ise Sözleşme'yi gerçekleştirmede karşılaşılan engelleri ve alınan tedbirleri içermesi gerektiği belirtilmektedir.

²¹⁰ Tüm tavsiye kararları için
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>

Tavsiye Kararı No: 3 (6. Oturum 1987)

Komite, ÷lke raporlarının sosyo - k÷lt÷rel fakt÷rlere baēlı olarak kadınlarla ilgili kalıplaşmış fikirlerin, algıların var olmaya devam ettiēine işaret ettiēini belirtmektedir. Bu durum cinsiyet temelli ayrımcılıēın sürmesine ve 5. maddenin uygulanmasının engellenmesine neden olmaktadır. CEDAW, taraf devletleri kadının sosyal eřitliēi prensibinin tam olarak uygulanmasını engelleyen hali hazırdaki davranışların ve önyargıların ortadan kaldırılabilmesi için eēitim ve halkı bilgilendirme programları uygulamaya sevk etmektedir.

Bu kararla beraber tavsiye kararlarının Sözlēme hükümlerini yorumlama ve bu hükümlerin uygulanmasını kolaylaştırıcı uygulamalar getirme özelliēi ortaya çıkmaya başlamakta, Sözlēme'nin 5. maddesinin uygulanabilmesi için somut uygulamalar gerçekteştirilmesi istenmektedir.

Tavsiye Kararı No: 4 (6. Oturum 1987)

Komite, Sözlēme'nin amacı ve hedefine uygun olmayan çekincelerle ilgili endişesini belirtmektedir. Ülke raporlarının deēerlendirilmesi sırasında da sık sık ÷lkeleri çekincelerini yeniden gözden geçirmeye ve geri çekmeye sevk etmeye çalışan Komite bu konuyu sürekli gündemde tutmaya çalışmaktadır.

Tavsiye Kararı No: 5 (7. Oturum 1988)

Sözlēmenin ana amaçlarından biri olan “kadın ve erkek arasında fiili (de-facto) eřitliēin saēlanması” için, en önemli maddelerinden biri olan 4/1 çerçevesinde taraf devletlerin alacaēı geçici özel önlemleri somutlaştırmayı amaçlamakta, kadınların politika, eēitim, ekonomi ve iş hayatı ile bütünleşmelerini ilerletmek için olumlu ayrımcılık, imtiyazlı muamele ve kota sistemleri gibi daha etkin geçici özel

tedbirler almalarını tavsiye etmektedir.

Tavsiye Kararı No: 6 (7. Oturum 1988)

Hükümetlerin, ayrımcılığın önlenmesi amacıyla politikalar ve stratejiler oluşturulması ve uygulanması için yeterli kaynak, taahhüt ve otorite ile prosedürleri, kurumları ve etkili ulusal mekanizmaları desteklemelerini ve kurmalarını tavsiye etmekte, Taraf Devletler'in hazırladığı raporların ilgili devlet dillerine çevrilmesiyle Sözleşme'nin yayılmasının sağlanması için uygun adımların atılmasını öngörmektedir.

Komite, Sözleşme'nin uygulanması için Taraf Devletler'de kurumsallaşmanın, kadınlara yönelik mekanizmaların oluşturulmasını amaçlamakta fakat kurulması öngörülen ulusal mekanizmalarla ilgili ayrıntılı ve somut önerilerde bulunmamaktadır.

Tavsiye Kararı No:7 (7. Oturum, 1988)

Taraf Devletlere, Komiteye oturum sırasında ve oturumların hazırlanmasında yardımcı olacak personel ve sözleşme uyarınca belirli fonksiyonları yerine getirmesine yardımcı olacak uygun hizmetler ve kaynakları sağlamak için tüm uygun ve gerekli adımları atmalarını, Sekreteryaya sunulan tamamlayıcı rapor ve materyallerin BM'nin resmi dillerine çevrilmiş olmasını sağlamalarını tavsiye etmektedir.

Tavsiye Kararı No: 8 (7. Oturum 1988)

Komite, Taraf Devletler'e, -Sözleşmenin 8. maddesinde belirtilen- kadınların hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etmelerini sağlamak için Sözleşme'nin 4.

maddesi çerçevesinde geçici özel önlemler almalarını önermektedir.

Tavsiye Kararı No: 9 (8. Oturum 1989)

Komite, Sözleşme'ye taraf her bir devletteki kadınların gerçek durumlarını anlamak için istatistiksel bilginin kesinlikle gerekli olduğunu ve çoğu taraf devletin raporlarında istatistiksel bilginin bulunmadığını belirtmekte bu bilgilerin sağlanması ve ulusal istatistik hizmetlerinin bu yönde geliştirilmesini tavsiye etmektedir.

Tavsiye Kararı No: 10 (8. Oturum 1989)

Komite, Sözleşme'nin kabulünün yıldönümünü CEDAW'ın tanıtılması için bir vesile olarak görmüş, bu amacı gerçekleştirmek için taraf devletlere, seminerler ve konferanslar düzenlemelerini, ulusal kadın organizasyonlarına sözleşme ile ilgili reklam kampanyalarında işbirliği yapmak için çağrıda bulunmalarını, Sözleşmeyi ve uygulamasını tanıtmak için uluslararası düzeydeki bölgesel, ulusal hükümet-dışı organizasyonları teşvik etmelerini, Sözleşme'nin 8. maddesinin tam olarak uygulanmasının sağlanmasını tavsiye etmiştir.

Tavsiye Kararı No: 11 (8. Oturum 1989)

Taraf Devletler'e, raporlama yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine yardım amacıyla teknik danışma sağlanması için gerçekleştirilen eğitim seminerlerini içeren projelere katılmalarını, desteklemelerini ve işbirliği yapmalarını tavsiye etmektedir.

Tavsiye Kararı No: 12 (8. Oturum 1989)

Sözleşmede açıkça şiddetten bahsedilmemesine karşın bu tavsiye kararında

devletlerin raporlarına şiddet konusunda alınan tedbirleri dahil etmeleri gerekliliği belirtilmiştir. Şiddet konusunun içeriğinde aile içi şiddet ve işyerindeki cinsel tacizin de yer alması önemlidir. Komiteye sunulan periyodik raporlar şu konulardaki bilgileri içermelidir:

- Kadınları, günlük hayat içerisinde maruz kaldıkları şiddetin her türüne karşı korumak için çıkarılan yasalar. (cinsel şiddet, aile içindeki suistimal, işyerinde cinsel taciz vb. ni içerenler)
- Şiddeti ortadan kaldırmak için alınan diğer tedbirler
- Kötü muamele veya saldırıya maruz kalan kadınlar için yardım hizmetlerinin varlığı
- Şiddet kurbanı olan kadınlar ve kadınlara karşı şiddeti içeren olaylara ilişkin istatistiksel veri

Tavsiye Kararı No: 13 (8. Oturum 1989)

Sözleşmenin 11/d maddesinde belirtilen eşit işe eşit ücret hakkının sağlanabilmesi için Taraf devletlere, cinsler arası tarafsızlık kriterine dayanan iş değerlendirme sistemlerinin oluşturulması, bu ilkenin toplu sözleşmelere eklenmesini sağlamasını tavsiye etmektedir.

Tavsiye Kararı No: 14 (9. Oturum 1990)

Bu tavsiye kararı kadın sağlığını konu alan 12. madde çerçevesinde değerlendirilebilir. Kadın sünneti uygulamasının devamı ve kadın sağlığına zararlı diğer geleneksel uygulamalar hakkında ve Kadın sünneti gibi zararlı uygulamaların daimi hale gelmesine yardımcı kültürel, ekonomik ve geleneksel devamlı baskıların

varlığından duyulan endişe belirtilmekte, Taraf Devletler'in kadın sünnetini ortadan kaldırmaları için uygun ve etkili tedbirleri almaları istenmektedir. Devletlerin alacakları tedbirler ayrıntılı olarak listelenmektedir, bu tedbirlere raporlarında 10 ve 12. maddeler ışığında yer vereceklerdir.

Kadın sünneti konusuna eğilen bu karar, tavsiye kararlarının kadınlara karşı şiddetin çeşitli ülkelerde uygulanan tüm biçimlerine yer vermesi ve bu konuda bir bilinç oluşturması özelliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Tavsiye Kararı No: 15 (9. Oturum 1990)

Bu tavsiye kararında HIV riski ve AIDS konusunda halkın -özellikle kadınların- bilincinin artırılması için taraf devletlerin çabalarını yoğunlaştırmaları tavsiye edilmektedir. Taraf devletlerden, AIDS le mücadele programlarının kadınların ve çocukların haklarına ve ihtiyaçlarına ayrı bir dikkatle eğilmesini, kadınların doğurganlık rolü ve ikinci sınıf statüsünden kaynaklanan, HIV enfeksiyonuna karşı hassaslığının ve savunmasızlığının dikkate alınmasını istemektedir. Devletlerden ayrıca kadınların sağlık sektöründe aktif olarak çalışmalarını, HIV enfeksiyonunun önlenmesinde eğitmen ve çalışan olarak görevler almalarının sağlanmasını talep etmektedir. Tüm taraf devletler Sözleşme'nin 12. maddesi bağlamında kadınların içinde bulunduğu durum ile ilgili olarak, AIDS in etkileri, hastalığa yakalanmış kadınların ihtiyaçlarına ilişkin çalışmalar ve AIDS li kadınlara yönelik açık ayrımcılığın önlenmesi faaliyetleri hakkında bilgiye yer vermelidirler.

Tavsiye Kararı No: 16 (10. Oturum 1991)

Kadınların istihdamıyla ilgili 11. madde çerçevesinde, taraf devletlerdeki

kadınların büyük bir yüzdesinin genellikle ailenin bir erkek üyesince sahiplenilen girişimlerde sosyal güvence ve hakları olmaksızın ücretsiz çalıştığını, Komite'ye sunulan raporların genellikle aile ekonomisi içinde ücretsiz çalışan kadınların sorunlarına değinmediğini, ücretsiz çalışmanın anlaşmaya aykırılığını ve bir çeşit kadın sömürsü biçimini oluşturduğunu belirtmektedir.

Taraf devletlere, raporlarında aile ekonomisinde ücretsiz çalışan kadınların yasal ve sosyal durumlarına ait bilgilere, aile üyelerinden birine ait teşebbüslerde sosyal hakları, güvencesi olmaksızın ücretsiz çalışan kadınlar hakkında bilgilere yer vermeleri ve bu kadınların sosyal haklar, güvenceler ve ücret garantisini sağlamak için gerekli adımların atılmasını tavsiye etmektedir.

Tavsiye Kararı No: 17 (10. Oturum 1991)

Sözleşme'nin 11. maddesi çerçevesinde, her ülkenin gelişimine katkıda bulunan kadınların aile içi ücretsiz çalışmalarının ölçümünün kadınların ekonomik rolünü ortaya çıkarmaya yardımcı olacağını, kadınların ilerlemesi ile ilgili politikaların formüle edilmesinde bu ölçümlemenin bir temel oluşturacağını belirterek kadınların aile içi ve ulusal toplum üretimindeki ücretsiz çalışmalarını ölçmek ve değerlendirmek için araştırma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve sunulan raporların bu çalışmalar hakkında bilgi içermesi tavsiye edilmektedir.

Kadınların aslında büyük iş gücü sarfettikleri fakat dikkate alınmayan, aynı zamanda kadınların toplumun çeşitli alanlarına katılımının önünde engel oluşturabilen aile içi çalışmanın değerlendirilmesinin vurgulanması tavsiye kararlarının yenilikçi yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Tavsiye Kararı No: 18 (10. Oturum 1991)

Taraf devletlerin raporlarında çok nadir olarak sakat kadınlar hakkında bilgiye yer verildiğini, özel yaşam koşullarıyla bağlantılı olarak sakat kadınların ayrımcılığı iki misli yaşadıkları belirtilmekte, taraf devletlere raporlarında, sakat kadınlar ve özel durumlarıyla ilgili, eğitime, iş hayatına, sağlık hizmetlerine, sosyal güvenliğe sosyal ve kültürel tüm alanlara eşit katılımlarını sağlayacak önlemleri içeren bilgilere yer vermeleri tavsiye edilmektedir.

Tavsiye Kararı No: 19 (10. Oturum 1991)

Bu tavsiye kararı, CEDAW'ın en önemli ve kapsamlı kararlarından biridir. Sözleşmede açıkça şiddetten bahsedilmemesine karşın bu tavsiye kararında kadınlara karşı şiddetin her türüne ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Kararda öncelikle Genel Yorumlar başlığı altında Sözleşme'nin 1. maddesinde tanımlanan ayrımcılığın sınırlarını genişletilmekte, bu tanıma kadına kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı şiddet dahil edilmektedir. Bu fiziksel, zihinsel ve cinsel zarar ve acı çektiren bu tür eylemlerle tehdidi içermektedir. Sözleşme hükümlerinde açıkça şiddetten bahsedilmese de cinsiyete dayalı şiddetin sözleşmenin hükümlerinin ihlali sayılacağı öngörülmektedir.

Genel uluslararası hukuk bağlamında kadınların insan hak ve temel özgürlüklerinden yararlanılmasını etkisizleştiren ya da ihlal eden cinsiyete dayalı şiddet anlaşmanın 1. maddesi anlamında ayrımcılık olduğu belirtilmiş bu haklar ve özgürlükler; Yaşam hakkı, işkenceye, zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı davranış veya cezalandırmaya maruz kalmama, ulusal ya da uluslararası silahlı çarpışma zamanında insani normlara göre eşit korunma, kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkı, yasalar önünde eşit korunma, aile içinde eşitlik, fiziksel ve zihinsel sağlık,

elverişli çalışma koşulları hakkı olarak sıralanmıştır.

Sözleşme'nin, kamu otoritelerince gerçekleştirilen şiddete uygulanmakta olduğu bununla beraber anlaşma kapsamında ayrımcılığın hükümetler tarafından ya da onlar adına gerçekleştirilen eylemlerle sınırlandırılmadığı vurgulanmaktadır. Bununla sözleşmenin getirdiği, kadınların en çok maruz kaldıkları özel hayatlarındaki ayrımcılığı önleme yükümlülüğüne yer verilmektedir. Sözleşme'nin, taraf devletleri herhangi bir teşebbüs, organizasyon ya da birey tarafından kadınlara yöneltilen ayrımcılığı ortadan kaldıracak uygun tüm önlemleri almaya davet ettiği 2(e) maddesi örnek olarak verilmektedir.

“Anlaşmanın Belirli Maddelerine Dair Yorumlar”da tek tek sözleşme maddeleri cinsiyete dayalı şiddet bağlamında ele alınmaktadır.

Madde 2/f, 5 ve 10/c çerçevesinde kadına, erkeklere göre ikinci sınıf ya da kalıplaşmış role sahip olduğu gözüyle bakan geleneksel düşünce tarzının aile içi şiddet ve suistimal, zoraki evlilik, kadın sünneti gibi zorlama ve şiddet içeren yaygın uygulamaları sürdürmekte olduğunu ve bu tip önyargı ve uygulamaların cinsiyete dayalı şiddet biçimleri olarak değerlendirildiğini, temel sonuçlarının ise kadınların ikinci sınıf rolünü sürdürmesi ve politik alanda, eğitimde ve iş fırsatlarına düşük seviyede katılımı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca pornografi ve kadınların seks objesi olarak ticari sömürüsü de cinsiyete dayalı şiddet olarak nitelendirilmektedir.

Kadın ticareti ve fahişeliğin istismarının önlenmesine yönelik 6. maddeyle ilgili olarak kadın ticaretinin belirlenmiş biçimlerine ek olarak cinsel istismarın, kadınları şiddet ve suistimal tehlikesine maruz bırakan yeni türlerine dikkat çekilmektedir: Seks turizmi, gelişmekte olan ülkelerdeki yerli işgücünün gelişmiş ülkelerde çalışmak için işe alınması ve yabancı uluslardan kadınlarla anlaşmalı evlilikler. Ayrıca fahişelerin tecavüz ve diğer şiddet biçimlerine karşı eşit yasal

korumaya ihtiyaçları olduğu belirtilmiştir.

Madde 11'de yer alan çalışma eşitliğine zarar verecek bir şiddet türü olarak işyerinde cinsel taciz ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama içerisinde, fiziksel temas ve yakınlaşmalar gibi cinsel nitelikli davranışlar, cinsel içerikli sözler, söz ve hareketlerle pornografi ve cinsel istek gösteren davranışlar yer almaktadır.

Madde 12 uyarınca taraf devletlerin kadınların sağlık hizmetlerinden eşit olarak yararlanmalarını sağlama yükümlülüğu olduğu, kadınlara karşı şiddetin sağlıklarını ve yaşamlarını tehlikeye soktuğu, devletlerde sürdürülen geleneksel ve kültürel uygulamaların kadın ve çocuk sağlığına zarar verdiği belirtilmiştir. Bu uygulamalar, hamile kadınlara besin sınırlaması, erkek çocukların tercih edilmesi, kadın sünneti, jenital sakatlığı içermektedir.

Madde 14'de ele alınan kırsal bölgelerdeki kadınların, birçok kırsal toplulukta devam eden ve kadını ikinci sınıf olarak gören geleneksel davranışlar nedeniyle cinsiyete dayalı şiddet riski altında olduğu belirtilmiştir. Ayrıca farklı bir şiddet riski olarak kırsal toplumdaki kızların kasabalarda iş aramak için kırsal toplumdaki ayrıldıklarında cinsel sömürü tehlikesiyle karşı kaşıya kaldıklarına dikkat çekilmiştir.

Madde 16 ile düzenlenen aile hayatı içerisinde yer alan aile içi şiddet kadınlara yönelik şiddetin en gizli şekillerinden biri olarak nitelendirilmiş ve tüm toplumlarda yaygın olduğuna işaret edilmiştir. Aile içi şiddet olarak dayak, tecavüz, cinsel saldırının diğer şekilleri, manevi zarar verme sayılmıştır. Kadınların mağduriyetini devamlı kılan unsur ise ekonomik özgürlükten yoksun olmaları nedeniyle aile içerisine kalmak zorunda olmalarıdır.

Komite yorumlarından sonra “Özel Tavsiyeler”e geçilmiş, taraf devletlerin belirtilen şiddet türlerinin ortadan kaldırılması için yapmaları gereken çalışmalar, almaları gereken tedbirler ayrıntılı açıklanmıştır.

Bu tedbirlerde dikkat çeken, taraf devletlerin cinsiyete dayalı şiddetin üstesinden gelmeleri için gerekli tedbirleri almaları ve bunları raporlarında belirtmelerinin istenmesinin ötesinde önyargıların, geleneksel ve kültürel uygulamaların yıkıcı etkilerinin bertaraf edilebilmesi için eğitime özel bir önem verilmesinin tavsiye edilmesidir. Bu, cezai ve yasal tedbirler alınsa da toplumda yerleşmiş kalıplar, kişilerin davranış biçimleri değişmediği müddetçe şiddetin önlenemeyeceği görüşünün bir yansımasıdır. Bu görüş özellikle “Adli personel ve kanun uygulayıcılara ve diğer kamu çalışanlarına yönelik toplumsal cinsiyet duyarlılığı eğitiminin verilmesi Sözleşmenin etkin uygulanması için gereklidir” ifadesinde kendini göstermektedir. Bunun yanında devletlere eğitim ve kamu bilgi programları hazırlamaları önerilmektedir.

Bir diğer önemli husus aile içi şiddeti yenmek için alınacak tedbirlerin ayrıca belirtilmesidir. Gerekliğinde cezalandırma ve aile içi şiddet olaylarında medeni kanunlar çerçevesinde başvuru yollarının düzenlenmesi ve kadın aile bireyinin öldürülmesi veya saldırıya uğraması durumunda namus savunmasının yasalardan çıkarılması tavsiye edilmektedir.

“Kurbanlar için uygun koruyucu ve destek hizmetleri”, “fahişelik yapmış ve diğer cinsel sömürü biçimlerine maruz kalmış kadınları korumak için alınan koruyucu ve rehabilitasyon tedbirleri”, “aile içi şiddet, tecavüz, cinsel saldırı ve diğer toplumsal cinsiyete dayalı şiddet biçimlerine maruz kalmış kurbanlar için sığınak, özel eğitimli sağlık çalışanları, rehabilitasyon ve danışma gibi hizmetler”, “aile içi şiddet kurbanlarının güvenliği ve emniyetini sağlamak için sığınak, danışmanlık ve rehabilitasyon programları”, “ensest veya cinsel tacizin meydana geldiği aileler için destek hizmetleri”, “şiddet tehlikesi altındaki ya da şiddet kurbanı olan kadınlar için

barınma, danışma, rehabilitasyon” sağlanması tavsiye edilerek şiddet mağduru kadınların korunması, gördükleri zararın onarılabilmesi için gerekli hizmetlerin oluşturulması öngörülmüştür.

Tavsiye Kararı No: 20 (11. Oturum 1992)

Taraf devletlere Sözleşme'ye konulan çekincelerin yeniden değerlendirilmeleri tavsiye edilmektedir.

Tavsiye Kararı No: 21 (13. Oturum 1994)

Evlilik ve aile ilişkilerinde eşitliği konu alan bu tavsiye kararında, Komite tarafından bu konuya ilişkin üç sözleşme maddesinin yorumlanması gerçekleştirilmiştir.

Madde 9: Vatandaşlığın, topluma tam katılım için kritik bir nokta olduğu vurgulanmış, yetişkin kadınların vatandaşlığı değiştirebilme hakkına sahip olmaları, kadınların vatandaşlığının, koca ya da babanın vatandaşlığını değiştirmesi ya da evlilik veyahut evliliğin sona ermesi gibi nedenlere bağlı olmaması gerektiği belirtilmiştir.

Madde 15: Sözleşmenin bu maddesinde yer alan haklar detaylandırılarak geniş bir şekilde açıklanmakta, kadınların hukuki ehliyetini tam olarak kullanabilmesini engelleyen hususlar belirtilmektedir.

Kadınların sözleşmenin tarafı olması veya mali kredi işlemlerini gerçekleştirebilmesi için kocası ya da bir erkek akrabasının rızası ya da kefaletinin aranması, dava açma ya da hukuki danışmanlık alma ya da mahkemelerden tazminat isteme haklarının kısıtlanması, bir tanık olarak konumu ya da tanıklığına verilen

önem bir erkeğe göre daha az saygı görmesi gibi uygulamalar, yasa ve gelenekler kadınların yasal özerkliğini, haklarını etkin bir şekilde kullanmalarını engellemektedir.

Taraf Devletlerin raporlarından bir kadının ikametgâhını seçmesine yasa tarafından her zaman izin verilmediği görülmektedir. İkametgâh, aynı vatandaşlıkta olduğu gibi, yetişkin bir kadının evlilik durumuna bağlı olmaksızın kendi isteğiyle değiştirilebilir olmalıdır.

Madde 16: Aile hangi biçimde şekillenirse şekillensin ve söz konusu ülkedeki yasal sistem, din, gelenek ve töre ne olursa olsun, hukuksal alanda ve özel yaşamda aile içinde kadınlara davranış, Sözleşmenin 2. maddesinin gerektirdiği gibi bütün insanlara tanınan eşitlik prensipleriyle uyumlu olmalıdır. Taraf Devletlerin raporlarından halen birçok ülkede uygulandığı görülen çok eşli evlilikler kadının erkekle eşit olma hakkını ihlal ettiği bu tür evlilikler cesaretlendirilmemeli ve yasaklanmalıdır.

Zoraki evlilikler, para karşılığı kadının evlendirilmesi gibi geleneksel uygulamalar kadınların özgürce kendi onayı ile evlenme hakkını kullanmasını engellemektedir. Kadınların evlenip evlenmeyeceği, ne zaman ya da kiminle evleneceği konularındaki seçim hakkı hukuksal düzlemde korunmalıdır.

Taraf Devletlerin raporlarının incelenmesinden pek çok ülkenin, yasal sistemleri içinde evli çiftlerin haklarını ve sorumluluklarını sözleşme prensipleriyle uyumlu olmaktan ziyade, gelenek hukukunun ilkelerine, dini ya da teamüle başvurarak yerine getirmekte oldukları görülmektedir. Yasalardaki ve uygulamadaki bu çeşitlilik kadınların evlilik içinde sorumluluk ve eşit statüye sahip olma haklarını engellemektedir. Böylesi sınırlamalar sıklıkla kocanın ailenin reisi statüsüne sahip olması ve ana karar verici kişi olmasıyla sonuçlanmaktadır.

Çocukların doğumu ve yetiştirilmesi, eğitim, iş hakları ve kişisel gelişimleri gibi diğer çalışmalar kadınların sorumluluğundadır. Bu sorumluluklar kadına ayrıca haksız ve ağır bir iş yüklemektedir. Çocukların sayısı ve dünyaya getirme zamanı da kadının yaşamında benzer bir etki yaratır ve ayrıca kendi fiziksel ve ruhsal sağlığı gibi çocuklarının sağlığını da etkiler. Bu nedenlerle çocukların sayısına ve dünyaya gelme zamanlarına karar vermede kadın hak sahibi olmalıdır.

Bazı raporlar, kadınlar için ciddi sonuçları olan zorunlu uygulamaları ortaya koymaktadır, ki bunlar; zoraki hamilelikler, düşükler ve kısırlaştırma. Çocuk sahibi olma ya da olmama kararı, tercihen eşle ortaklaşa alınmalıdır; yine de bu karar yetisi hükümet, partner, ebeveyn ya da eş tarafından sınırlandırılmamalıdır. Ayrıca bu karar, gebeliği önleyici yöntemler hakkında güvenilir bilgi sahibi olduktan sonra alınmalı, kadınların Sözleşmenin 10. maddesinde belirtildiği gibi aile planlaması hizmetleri ve cinsellik konusundaki bilgi almaları garantilenmelidir.

Sözleşmenin 11. maddesinin (a) ve (c) bentlerinin de gösterdiği gibi, ailenin her bireyi (kadın ve erkek) meslek ve isteklerine, özelliklerine, yeteneklerine en uygun işi seçme hakkına sahip olmalıdır. Kadın evliliği süresince ya da evlilik sona erdiğinde yasal ya da geleneksel olarak adını değiştirmeye zorlanmamalı ve bu haklardan yoksun bırakılmamalıdır

Kadının ekonomik bağımsızlık hakkı temelinde sahip olduğu mal üzerinde tasarruf, yönetme ve işletme hakkına sahip olmalıdır. Tarımsal reform programının uygulandığı ya da arazinin farklı etnik gruplar arasında yeniden paylaştırıldığı ülkelerde, kadının erkekle eşit statüde mal paylaşımı hakkının medeni durumuna bağlandığı dikkatle gözlenmiştir. Bazı hukuk sistemleri ya da gelenekler, evlilik sona erdiğinde ya da bir akraba öldüğünde ya da fiili akrabalık ilişkileri nedeniyle mal

paylaşımında erkeğe farklı haklar tanımaktadır. Bu ayrımcılık, uygulamada kadının kocasından boşanabilme yeteneği, kendisini ve ailesini geçimini sağlaması; bağımsız bir kişi olarak yaşamını sürmesinde ciddi bir etki oluşturabilecektir. Mülk yönetimi ve paylaşımı konusundaki haklar kadının medeni durumuna bakılmaksızın garanti edilmelidir.

Kadının, evli olduğu sürece ya da fiili akrabalık ve evlilik ya da akrabalık ilişkileri sona erdiğinde, mülkiyetin eşit olarak paylaşılması ve kendi adına bir mala sahip olma hakkının kabul edilmediği ülkeler vardır. Çoğu ülke bu hakkı tanımaktadır fakat, kadının bu hakkı pratik olarak kullanabilme yeteneği, yasal ya da geleneksel olarak kısıtlanabilmektedir.

Tüm bu yasal haklar kadının kazanılmış hakları olduğunda ve onları mahkeme önünde ileri sürdüğünde bile, kadın kendi adına bir mala ya evliliği süresince sahip olabilmekte ya da boşandığında mallarının yönetimi erkeğe ait olmaktadır. Mal ortaklığı rejiminin olduğu bu devletlerde, tarafların evliliği süresince mal edinme ya da malın akrabalara satılması ya da malın başka şekilde tasarrufu konusunda kadına danışılması yasal bir koşul değildir.

Evlilik mallarının ayrıldığı bazı ülkelerde, evlilik boyunca kazanılmış mallara yapılan mali katkılara çok büyük önem verilmiş, çocukların yetiştirilmesi, yaşlı akrabaların bakımı ve ev işlerinin değeri ise küçültülmüştür. Kadın tarafından doğal olarak yapılan bu gibi işler mali değer taşımamaktadır. Mali ya da değil, tüm bu katkılar aynı itibara sahip olmalıdır.

Çoğu ülkede, fiili akrabalık süresinde edinilmiş mallar, yasa önünde evlilik süresince kazanılmış mallar ile aynı temelde muamele görmemektedir. Eğer, akrabalık sona erdiyse, kadın eşinden önemli şekilde daha düşük pay almaktadır.

Çocuklu ya da değil, evli ya da değil kadına karşı ayrımcılık yaratan bu mülkiyet yasaları iptal edilmeli ve geleneklerden vazgeçilmelidir.

Miras ve mülkiyet hakkındaki mevzuat ve uygulamanın kadınlara karşı ciddi ayrımcılıkla sonuçlanan pek çok ülke bulunmaktadır. Eşit olmayan bu muamelenin sonucu olarak kadın, kocasının ya da babasının ölümü üzerine terekeden dul bir erkeğin ya da oğulların aldığı paydan daha az pay alabilir. Çoğu zaman dul kadın için mirasçılık hakkı, evlilik sırasında edinilmiş malvarlığına eşit olarak sahip olma prensiplerini yansıtmaz. Bu tür hükümler, Sözleşmeyi ihlal etmekte olup, ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Komite, kadın ve erkek için en az evlilik yaşının 18 olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Kadın ve erkek evlendiği zaman önemli sorumluluklar alır, bu nedenle tarafların tam olgunluğa ve fiil ehliyetine ulaşmadan evlenmelerine izin verilmemelidir. Reşit olmayanlar özellikle kızlar, evlenip çocuk sahibi olduklarında sağlık durumları olumsuz olarak etkilenmekte ve eğitimleri engellenmektedir.

Sonuçta, ekonomik bağımsızlıkları da kısıtlanmaktadır. Bu sadece kadınları kişisel olarak etkilememekte; ayrıca yeteneklerini, bağımsızlıklarını ve işe girişlerini sınırlamakta, ailelerini ve toplumu zararlı şekilde etkilemektedir.

Taraf Devletlerin evliliğin yasa ya da gelenek ya da dini hukukuna göre yapılıp yapılmadığına bakmaksızın kaydetmesi gerekmektedir. Devlet bu şekilde Sözleşmeyle uygunluğu, taraflar arasındaki eşitliği, en az evlenme yaşını, iki ya da çok eşliliğin yasaklanmasını ve çocuk haklarının korunmasını sağlayabilir.

Komite tavsiyeler bölümünde taraf devletlerden en çok çekince konulan hükümlerden biri olan 16.maddeye konulan çekincelerini geri çekmelerini istemektedir.

Tavsiye Kararı No: 22 (14. Oturum 1995)

Komite'nin toplantı sürelerini düzenleyen 20. maddesinin değiştirilmesiyle ilgilidir ve toplantıların yılda iki kez üç haftalık sürelerle yapılmasını tavsiye etmektedir.

Tavsiye Kararı No: 23 (16. Oturum 1997)

Siyasal ve kamusal yaşamla ilgili önerileri içeren bu tavsiye kararında öncelikle erkeklerin tarihsel süreçte kadını özel alanda ikinci plana atarak ve gücünü sınırlayarak kamusal yaşamda etkin oldukları, kadının günlük yaşamda ve toplumun geleceğini belirlemedeki karar verme mekanizmalarından ve siyasal yaşamdan uzak tutulduğu belirtilmiştir. Tüm uluslarda kültürel değerler ve dini inançlar, kadının özel alandaki etkinliğini ve kamusal hayattan uzak tutulmasında etkili olmuştur. Kadının bazı ev işi ve yükümlülüklerinin hafifletilmesi, kadınları kamusal yaşamda daha fazla söz sahibi yapar. Kadının erkeğe ekonomik bağımlılığı, önemli politik kararlar almasını ve kamusal yaşamda aktif rol almasını önler. İş yükü ve ekonomik bağımlılık kamusal ve siyasal çalışmanın uzun ve esnek olmayan saatleri kadınların bu alanlarda daha fazla aktif olmasını engellemiştir.

Kadınların siyasal ve kamusal yaşama eşit katılımlarının sağlanması gerekliliği belirtildikten sonra 7.ve 8. maddelerin yorumlanmasına geçilmiştir.

Madde 7: Kadınların bu maddede belirtilen seçme ve seçilme hakkını kullanmasına engel olan unsurlar kadınların adaylık,siyasi parti programları, oylama biçimleri, siyasi sistemler hakkında bilgi eksikliği, okuma yazma yetersizliği, kadınları teşvik edici politikaların azlığı, ekonomik yetersizlikleri ve iş yükü nedeniyle hareket sahalarının kısıtlanması, gelenekler ve kadının siyasi katılımına

karşı olumsuz davranışlar olarak sıralanmaktadır.

Taraf devletler kadınların hükümet politikasının hazırlanması ve uygulanmasına hükümetin her kademesinde temsil edilmesini ve tam olarak katılmak hakkını kullanmalarını sağlanması yükümlülüğüne sahiptirler. Taraf devletlerin bir zorunluluğu da hükümet politikalarının oluşumunda kadınların tam katılımını zorlaştıran engellerin kaldırılmasını sağlamaktır. Bu engeller; kadın katılımını teşvik etmeyen geleneksel ve alışlagelmiş davranışlar ile, atanan kadınlara karşı takınılan tavırlardır. Kadınlar daha üst düzeyde temsil edilmediğinde, kadınlarla hiç görüş alış veriş yapılmadığı veya eksik yapıldığında devlet politikaları eksik kalacak ve etkili olamayacaktır.

Siyasi partiler, kadınların tam temsili ve katılımında engellerin üstesinden gelmek ve uygulamada parti mensubu olarak kadınlara fırsat eşitliği sağlanmasını temin etmek, seçimde aday gösterilmeleri için etkili önlemleri benimsenmeleri için teşvik edilmelidir.

Madde 8: Hükümetler, tüm uluslararası alanlarda ve tüm düzeylerde kadınların bulunmasını temin etmek zorundadır. Bu, ekonomik ve askeri olaylarda, diplomaside, uluslararası ve bölgesel konferanslara, delegeler kuruluna kadınların katılımını gerektirir.

Taraf devletlerin raporlarında kadınların, ülkenin yabancı ilişkilerinde daha az önemli elçiliklere atanmaya eğilimli olduğu ve bazı durumlarda kadınlar medeni durumlarına ilişkin sınırlandırmalar dolayısıyla atanma koşullarında ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Erkek diplomatlar için uygun görülen eş ve aileye ilişkin kolaylıklar aynı pozisyondaki kadınlar için de uygulanmalıdır.

Tavsiye Kararı No: 24 (20. Oturum 1999)

Sağlık hizmetlerinden eşit yararlanma hakkını içeren 12. maddeyle ilgili tavsiyeleri içerir.

Kadınların sağlıkla ilgili ihtiyaçları biyolojik faktörler (menstruasyon, doğurganlık vb), sosyo-ekonomik faktörler (kadının aile içinde ve işyerindeki eşitsiz durumu, kız çocuklarının aile içinde tacize uğraması, kadın sünneti gibi geleneksel uygulamalar vb), psikolojik faktörler sebebiyle erkeklerinkinden farklı özellikler göstermektedir. Taraf devletler bu farklılıkları göz önünde bulundurarak kadınların erkeklerle eşit olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına saygı göstermek, hakkını korumak ve bu haklarını kullanmasını sağlamak zorundadır.

Taraf devletler kamu ve özel sağlık hizmetlerinden kadınların tam olarak yararlanmalarını sağlamak zorundadırlar. Örneğin devletlerin kadınların sağlık hizmetlerinden veya kliniklerden yararlanmalarını evli olmadıkları veya kadın oldukları için kocalarından, ailelerinden alacakları izin koşuluna bağlamamaları gerekmektedir.

Sağlık çalışanlarının cinsiyete dayalı şiddetin yol açtığı sağlık sorunlarını tespit ve tedavi edebilmeleri için cinsiyet duyarlı eğitime tabi tutulmaları, kadın sünnetinin ve kız çocuklarının evlendirilmesinin yasaklanması için kanunların oluşturulması ve etkili bir cezalandırma sistemi sağlanması gerekmektedir.

Komite taraf devletlerin sağlık hizmetlerini sağlama yükümlülüklerini gittikçe artan bir şekilde özel sektöre bırakmalarından endişe duymaktadır. Devletlerin sağlık fonksiyonlarını yerine getirmeyi özel kurumlara bırakması bu yükümlülüğün onun temel görevlerinden biri olması gerçeğini değiştirmemekte bu görevin artık özel sektörün olduğu anlamını taşımamaktadır.

Kadın sünneti, poligami gibi zararlı geleneksel uygulamalar ve evlilik içi tecavüz kadınların ve genç kızların HIV/AIDS ve diğer cinsel hastalıklara daha çok maruz kalmalarına neden olmaktadır. Devletler herhangi bir önyargı veya ayrımcılık olmaksızın tüm kadınların ve kızların cinsel sağlık bilgilerinden, eğitimden ve hizmetlerinden tam olarak yararlanmalarını sağlamalıdır.

Aile planlaması ve cinsel eğitim yoluyla beklenmeyen gebeliklerin önlenmesi ve annelik hizmetleri ve doğum öncesi yardımlarıyla annelerin ölüm oranının düşürülmesine tüm taraf devletlerin öncelik vermesi gerekmektedir. Eğer gerçekleştirilebilirse kürtaj suç olmaktan çıkarılmalıdır.

Tavsiye Kararı No: 25 (30. Oturum 2004)

Komite'nin görüşüne göre yasal bir çerçevenin sağlanması kadınların fiili (de-facto) eşitliğinin sağlanabilmesi için yeterli değildir. Buna ek olarak Sözleşme kadınlara eşit bir başlangıç sağlanması ve eşitlikte tam olarak yararlanabilmesi için uygun koşulların oluşturulmasını öngörmektedir. Kadınların erkeklerle eşit muameleye tabi tutulmasının güvence altına alınması yeterli değildir. Biyolojik, sosyal ve kültürel farklılıkların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Kadınlar kadın oldukları ayrımcılığa uğramalarının yanında ırksal, etnik ve dini kimlikleri, sakatlık, yaş, sınıf, kast ve diğer faktörler sebebiyle ayrımcılıktan daha fazla zarar görmektedirler. Bu sebeplerden geçici özel önlemlerin uygulanması kadınlar için de-facto eşitliğin sağlanması için en önemli araçlardan biridir.

Tavsiye kararında Sözleşme'nin geçici özel önlemlerle ilgili 4. maddesinin anlamı açıklanmıştır. Buna göre 4/1. maddenin amacı kadınların statüsünün iyileştirilmesinin, de-facto eşitliğinin sağlanması için hızlandırılması; kadınlara karşı

ayrımcılığın geçmişte ve hala süren etkilerini ve biçimlerini ortadan kaldırmak aynı zamanda telafi etmek için yapısal, sosyal ve kültürel değişimleri sağlamaktır. Bu tedbirler geçicidir.

4/2. madde kadınlara biyolojik farklılıklarından dolayı erkelerle eşit olmayan bir muameleyi gerektirmektedir. Bu tedbirler en azından 11/3. maddede belirtilen “bilimsel ve teknik bilgi ışığı altında gözden geçirilip değiştirilmesi”ne kadar kalıcıdır.

4/1. madde bağlamında kadınların siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlara eşit katılımının hızlandırılması için alınan özel geçici tedbirler ayrımcılık olarak nitelendirilmeyecektir.

Kadınların ve kız çocuklarının medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını güvence altına almak, onlara insanca yaşama hakkı ve ayrımcılıktan korunma hakkı sağlamak için oluşturulan genel hükümler geçici özel önlem olarak nitelendirilemez.

Geçici özel önlemler sonsuza dek sürmeyecek istenilen sonuçlara ulaşıldığı zaman sona erecektir.

Geçici özel önlemler kavramındaki “özel” belirli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik tedbirleri tanımlamaktadır. “Tedbirler” ise çok çeşitli yasal, adli, idari ve diğer düzenleyici araçları -destekleme programları, kota sistemleri gibi- içermektedir.

Taraf devletler raporlarında uyguladıkları tedbirleri neden seçtiklerini açıklamalıdır. Bu tür tedbirlerin uygulanmasının açıklanması, kadınların yaşamlarını ve olanaklarını biçimlendiren koşullar ve etkilerle beraber mevcut statüsünün tanımlanmasını, bu tedbirlerle genel uygulamalar arasındaki ilişkinin ve

kadının statüsünü iyileştirmek için gerçekleştirilen çabaların ortaya konmasını içermelidir.

Tavsiye kararlarını önemli ve yenilikçi kılan iki unsur vardır. İlki bu kararlarla, uluslararası yasal normların yorumlanması bağımsız bir uzman organ tarafından gerçekleştirilmekte ve bu şekilde devletlerin çıkarlarından bağımsız olarak uluslararası bir hukuk oluşturulması için adım atılmaktadır. Bu açıdan tavsiye kararları sadece taraf devletlere yönelik normlar olmanın ötesine geçmekte ve sözleşme organına daha üst düzeyde yetki atfedilmiş olmaktadır. Tavsiye kararı eğer ulusal mahkemelerin veya hükümetlerarası yasal organların kararlarına konu olursa uluslararası hukukun bir parçası olmakta,bağlayıcı normlara dönüşebilmektedirler.²¹¹ Tavsiye kararları gelecekte mahkemelerde Sözleşme'ye dayalı olarak öne sürülen iddiaların desteklenmesi için önemli bir kaynak oluşturacaktır.²¹² İkincisi kararlar Sözleşme'nin kapsamını genişletebilmesi için olanaklar sağlamakta, sözleşme hükümlerine yeni yaklaşımlar, yorumlar getirmektedir.²¹³

CEDAW tavsiye kararları genel itibariyle değerlendirildiğinde, kadınlara karşı ayrımcılığın ve şiddetin her türünü içerdiği, ülke raporlarından yola çıkarak çeşitli ülkelerdeki ayrımcı uygulamaları açıklayarak yapılması gerekenleri, alınması gereken önlemleri ayrıntılı olarak belirttiği görülmektedir. Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını somutlaştırmakta ve bu şekilde taraf devletlerin Sözleşme'ye uyumlarının değerlendirilmesi sürecini kolaylaştırmaktadır. Her yeni karar, sözleşmenin güncellenmesine ve Sözleşme hükümlerinin uygulanmasında görülen eksikliklerin ortaya konularak yeni yükümlüklerin getirilmesine olanak tanımaktadır. Bu kararlarda aile içi şiddet, kadının aile içi çalışmasının göz ardı

²¹¹ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 163

²¹² Andrew Brynes, **a.g.e.**, s. 45

²¹³ Susanne Zwingel, **a.g.e.**, s. 163

edilmesi gibi uzun zamandır varlığını koruyan fakat toplumlarca kanıksandığından yeterince üzerinde durulmayan önemli ayrımcılık biçimleri özellikle vurgulanmakta ve bunların devletlerin gündemine alınması sağlanmaktadır. Bununla beraber tavsiye kararlarının bağlayıcı olmaması etkisini azaltan bir husustur.

B. Ülke Raporları

Taraf devletlerin CEDAW çerçevesinde yerine getirmesi gereken başlıca yükümlülük düzenli olarak rapor sunmalarıdır. Bu raporlar Sözleşme'nin taraf devletlerin yükümlülüklerini ne dereceye kadar yerine getirdikleri hakkında karşılaştırmalı bilgi sağlar. Ulusal raporlar hükümetlerin, çeşitli konulardaki çalışmaları hakkında resmi -her zaman tatmin edici olmayan- açıklamalarını içerir. Bu raporlar aynı zamanda hükümetlerin belli uygulamaları gerçekleştirmek için üstlendikleri taahhütleri içerir.²¹⁴

1. Raporların Genel Özellikleri

CEDAW taraf devletlere raporları hazırlamalarında yardımcı olmak üzere ilk ve sonraki periyodik raporların içeriği ve biçimiyle ilgili ortak ilkeler rehberi kabul etmiştir. Raporlar için rehber ilk olarak 1983'de yayınlanmış 1995'de, 1996'da ve 2003'de yeniden düzenlenmiştir.

²¹⁴ Andrew Brynes, **a.g.e.**, s. 47

Devletlerin tüm yönlerini tanımladıkları ilk raporlar bütün sözleşme organlarınca 1991'de kabul edilen birleştirilmiş ilkeler rehberi doğrultusunda hazırlanır. Bu klavuz raporlama yükümlülüğü getiren birden fazla sözleşmeye taraf olan devletlerin yükünü hafifletmek amacıyla tüm sözleşme organlarınca birleştirilerek yayınlanmıştır. (UN/HRI/CORE/1) Bu rapor “temel belge”olarak tanımlanır, Cenevre'deki BM İnsan Hakları Merkezi'ne sunulur ve buradan ilgili sözleşme organlarına temin edilir. Temel Belge taraf devletin ülkesi, halkı, siyasi yapısı, insan haklarının korunmasındaki yasal çerçevesi ve çeşitli insan hakları sözleşmelerinde yer alan haklar hakkında ilgili otoritelerde ve kamu oyunda bilinç yaratılabilmesi için gerçekleştirilen çabalar hakkında genel bilgileri içerir. Bu rapor gerekli olduğunda güncellenmelidir.

İlk ve sonraki raporlarda, Taraf Devletler Sözleşme'nin her hükmünü, tavsiye kararlarını da dikkate alarak tek tek kendi hükümleri çerçevesinde değerlendirirler. Yürürlükte bulunan anayasal, yasal ve idari hükümler, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra ilgili devletce oluşturulan kurumlar ve programlar, Sözleşme'de belirtilen her hakkın sağlanabilmesi için gerçekleştirilen gelişmeler, yasal (de-jure) ve fiili (de-facto) durum arasındaki farklar, her hakkın kullanılmasında yasalar, adetler, gelenekler veya diğer uygulamalardan kaynaklanan kısıtlamalar ve engeller belirtilmelidir.

Raporlar sadece son yıllarda kabul edilen yasal hükümlerin veya araçların bir listesini sunmamalı aynı zamanda bu yasal araçların ülkede var olan ekonomik, siyasi ve sosyal gerçekliği ve genel koşulları nasıl yansıttığına ilişkin bilgiler içermelidir. Taraf devletler Sözleşme'de ve tavsiye kararlarında yer alan tüm alanlarla ilgili verilere ve istatistiklere raporlarında yer vermek zorundadırlar.

Taraf devletler, raporlarında atıfta buldukları temel yasal, adli, idari ve

diğer metinlerin kopyalarını sunmalı bu şekilde komitenin bu metinleri incelemesine olanak tanınmalıdır. Eğer sunulmıyorsa raporun ilgili metinlerin tam olarak anlaşılabilmesi için yeterli bilgileri sunması gerekmektedir.

Raporlar politik, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata erkeklerle eşit katılımının önündeki engelleri açıklamalı ve eşit haklar ilkesine uymayan hususların biçimleriyle ilgili bilgiler içermelidir.

Devletler her periyodik raporlarında koydukları çekinceleri belirtmelidirler. Çekince konulmasının sebepleri, ulusal hukuk ve politikalar açısından çekincelerin etkileri açıklanmalıdır. Çekincelerin etkisinin sınırlandırılması ve nihayetinde geri çekilmesiyle ilgili planlar mümkünse tarih verilerek belirtilmelidir.

Raporlar, Pekin Eylem Planı'nına atıfta bulunmalı, 3. bölümünde yer alan 12 kritik alanda çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalarla ilgili bilgiler içermelidir.

İkinci ve daha sonraki raporlar, ilk raporların değerlendirilmesinden bu yana gerçekleştirilen gelişmeleri içermelidir. Önceki rapor ve CEDAW tarafından değerlendirilmesi ve bununla ilgili öneriler bu sonraki raporda belirtilmeli, önceki rapordan bu yana kabul edilen yasal ve diğer tedbirler, kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılmasında kaydedilen ilerlemenin ayrıntıları, kadının eşitliği ve statüsünde gerçekleştirilen gelişmeler, kadının sosyal, ekonomik, kültürel hayata erkeklerle eşit katılımı önünde hala süregelen engeller açıklanmalıdır.

Bazı durumlarda devletler rapor sunmakta gecikmektedirler. Komite bu durumdaki devletleri birden fazla raporu birleştirilmiş olarak sunmaları konusunda desteklemektedir. Bu şekilde komite raporlama programına uyabilmektedir.

Taraf devlet İP'yi onaylamışsa ve Komite İP çerçevesinde taraf devletle ilgili başvuru almışsa veya inceleme süreci başlatmışsa rapor, bunlarla ilgili bilgileri,

alınan tedbirlerle ilgili ayrıntıları da içermelidir.²¹⁵

C. İki Ülke Raporu: Gine ve Nepal

Aşağıda, sunduğu raporun ve değerlendirilmesi sürecinin ülke uygulamaları üzerinde herhangi bir değişiklik yaratmadığı Gine'nin Ülke Raporu ile raporlama sürecinin amacına ulaştığı Nepal Ülke Raporu incelenecektir.

1. Gine

Gine Sözleşme'yi 1982'de, herhangi bir çekince koymaksızın, onaylamış, 2001'de ikinci ve üçüncü raporuyla birleştirilmiş ilk raporunu sunmuştur. Raporunda, Anayasasında ve ve diğer yasalarındaki cinsiyet eşitliğinin kapsamını vurgulamış, istihdam, sendika, grev, kendi mülküne sahip olma ve seçilme hakkı konularında eşit haklar mevcut olduğunu belirtmiştir. Ceza kanunu da tüm vatandaşlar için eşitliği içermekte, eşit iş eşit ücret ilkesi uygulanmaktadır.²¹⁶ Bunun ötesinde hükümet temsilcileri, savaflara ve dış borçların ağır yüküne rağmen Sözleşme'yi uygulamak için yoğun bir şekilde çaba sarfedildiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, kadınların yararlanabileceği sivil toplum oluşumlarını güçlendirmek, özel sektörü desteklemek, gençler ve nüfus planlaması için ulusal bir program geliştirmek ve kırsal yerleşim alanları için sosyal programlar oluşturmak hedeflerini gerçekleştirmek üzere gelecek 10 yılı kapsayan bir ülke planı için çalışıldığını ifade etmişlerdir. Hükümet,

²¹⁵ CEDAW/C/7/Rev.3 1996 ,HRI/GEN/2/Rev.1/Add.2 2003

²¹⁶ Initial Reports of State Parties: Guinea. Consideration of Reports Submitted by State Parties under Article 18 of The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women, United Nations CEDAW/C/GIN/1,2002, ss. 10-20

yoksulluğu azaltmak için planlar ve cinsiyet çalışmalarını ve yasal olmayan sektördeki kadının durumuna dikkat çekmeyi amaçlayan inisiyatifler geliştirmek için çalışmaktadır.²¹⁷ Ülke raporu ve bu raporu tamamlayan delege görüşleri Gine'yi cinsiyet eşitliği prensibini tamamen uygulayan ve uygulamak için çabalayan modern bir devlet olarak sunmaktadır.

Bununla beraber ülke raporu “Genel anlamda ve aile yaşamında Gine kadınları yaşamın tüm alanlarında erkelerden daha alt seviyede bulunmaktadır. Gineli kadınlar geleneksel olarak erkek üstün ve evliliklerim genellikle çok eşli olduğu bir toplumda ve kültürde yaşamaktadırlar.”²¹⁸ ifadesine yer vermektedir. Sözleşme'nin 5/a maddesi çerçevesinde, ülke raporu kadınlara karşı şiddet tanımı içinde çeşitli geleneksel uygulamaları sıralamaktadır. Bunlar: Boşama (*repudiation*), ölmüş adamın karısının, rızası olup olmadığına bakılmaksızın ile ölünün kardeşi ile evlenme mecburiyeti (*levirate*), kadın ve erkeğin ailesi arasındaki birliğin devamının sağlanması için erkeğin ölen karısının kız kardeşiyle evlenmesi (*sororate*), küçük yaşta zorla evlendirme, kadın sünnetidir.²¹⁹

Rapor şöyle devam etmektedir: “Kültürel geleneklerin ve geleneksel hukukun değişime direnci kadınlara karşı şiddete yol açan önyargıların devam etmesine neden olmaktadır. Diğer yandan kanun hükümlerinde cinsiyete dayalı ayrımcılık yoktur ve şiddet eylemlerinin çoğu yasal cezalandırmaya tabidir”²²⁰ Kadınlara karşı uygulanan şiddet, geleneksel uygulamalara atfedilmektedir. Hükümet ve STK'lar kadınlara karşı şiddet konusunda, kadınlara ve çocuklara zararlı olan geleneksel uygulamaları, küçük yaşta evliliğe zorlama uygulamasının ortadan kaldırılması, cinsel yolla bulaşan hastalıkların ve AIDS in denetim altında bulundurulmasını içeren, kamu bilinci

²¹⁷ CEDAW/C/GIN/1 ss. 21-23

²¹⁸ CEDAW/C/GIN/1 s. 31

²¹⁹ CEDAW/C/GIN/1 s. 32

²²⁰ CEDAW/C/GIN/1 s. 32

oluşturmaya yönelik kampanyalar düzenlemektedirler.²²¹ Fakat rapor kadınlara karşı şiddetin çeşitli biçimlerinin varlığını doğrulamaktadır. Yasalar ayrımcı olmasa da uygulamada aile ataerkildir, aile konutu ve çocuklar erkeğin tasarrufundadır. Rapora göre kadınlar kadınlar geleneksel uygulamaların sonucu olarak yaşamın birçok alanından uzakta tutulmaktadırlar. Örneğin eğitimle ilgili olarak şu hususlara yer verilmiştir:

“Birçok ebeveyn hala eğitimin kız çocukları için zaruri hatta gerekli olmadığına inanmaktadır. Kız çocuklarını, çok gecikmeden iyi bir koca bulmaları amacını aşılıyarak yetiştirmektedirler. Öncelikleri, kız çocuklarını ideal yani itaatkar eşler olarak yetiştirmektir. Kızların, erkeklerle aynı okula gitmesine izin verilmesi makul olmayan bir davranıştır. Bir kızın okuldan mezun olması ve devlet hizmetinde yer alması, ona çok fazla özgürlük kazandırır ve bu da kocasının otoritesini zayıflatır.”²²²

Rapor kadınların sorunlarını değiştiremeyecek olan geleneksel kültüre dayandırarak tanımlamaktadır. Bununla beraber kadınların sağlık ve eğitimden yararlanma, istihdam edilme seviyeleri son derece düşüktür. Okuma yazma bilmeyen kadınların oranı %85'dir, bu oran kırsal bölgelere gidildikçe %93-96 olmaktadır.²²³ Yüksek öğrenim görenlerin sadece %11'i kadındır.²²⁴ Doğurganlık oranı kadın başına 7 çocuk olmasına rağmen sadece % 2-3'ü doğum kontrol yöntemi kullanmaktadırlar. Anne ve çocuk ölümlerinin oranı son derece yüksektir (her 100.000 doğuma 666) ve ortalama hayat süresi 53 yıldır.²²⁵ Tarımsal faaliyetlerin çoğunu, gıda üretiminin

²²¹ Press Release, Women's Anti-Discrim. Comm., wom 1295, 2001

²²² CEDAW/C/GIN/1 s. 49

²²³ CEDAW/C/GIN/1 s. 61 ve s. 66

²²⁴ CEDAW/C/GIN/1 s. 63

²²⁵ CEDAW/C/GIN/1 s. 4 ve s. 21

%90'ını kadınlar gerçekleştirmektedir.²²⁶ Bu rakamlar, kadınlara eğitim ve sağlık hizmetleri, iş sağlamadaki başarısızlığa işaret etmekte, fakat kadınların yaygın olarak maruz kaldıkları şiddetin sorumlusu olarak köklü olarak yerleşmiş geleneksel kültür gösterilmektedir. Raporun sonuç bölümünde “Gine'de kadınlara erkeklerle aynı haklar tanınmış olsa da günlük yaşamlarında modern hukuk ile adetler, geleneksel ve dini uygulamaların birarada olması bu hakların kullanılmasını engellemektedir.”denilmektedir.²²⁷

Komite üyeleri ülke delegelerini Sözleşme'yi hiç bir çekince koymaksızın kabul etmeleri ve kadın erkek eşitliğini sağlama konusundaki siyasi irade ve taahhütlerinden dolayı takdir etmişler fakat bu amacı gerçekleştirmekten uzak olduklarını ifade etmişlerdir. Eğitim ve sağlık hizmetleri konusundaki yetersizlik, yasaların uygulanmasındaki yetersizlik sorgulanmıştır. Cinsiyet eşitliğini destekleyen yasa hükümleri ile erkeğe evlilikte, aile meskeninde ve çocuklar üzerinde üstünlük tanıyan hükümler arasındaki çelişkiye dikkat çekilmiştir. Bir uzman raporda belirtilenin aksine yasalarda pek çok ayrımcı hüküm olduğunu ulusal yasaların Sözleşme'yle çatıştığını, geleneksel ve kültürel, uygulamalardan kaynaklanan sorunların aşılmasında herhangi bir somut adımın atılmadığını dile getirmiştir. Bu öne sürülen görüşlere cevaben Gine, raporda belirttiği geleneksel kültürün değişime direncini ve Sözleşme'nin uygulanmasının önünde engeller oluşturduğu görüşünü tekrarlamıştır.²²⁸

Bir çok ülke raporunda kültür, statik ve değişimi engelleyen bir unsur olarak görülmekte, Sözleşme'nin uygulanmasındaki başarısızlıklara neden olarak gösterilmektedir. Bu husus, yukarıda incelenen Gine'nin raporununun bütününde

²²⁶ CEDAW/C/GIN/1 s. 22

²²⁷ CEDAW/C/GIN/1 s. 123

²²⁸ Press Release wom 1292; Press Release wom 1295(2001)

görülmektedir. Gine, raporunda ayrımcı uygulamaların ortadan kaldırılmasını, var olan kültürel ve geleneksel uygulamalar nedeniyle neredeyse olanaksız olarak nitelendirmekte, ayrımcılığın ortadan kaldırılması gerçekleştirmeyi planladığı için herhangi bir somut ve ikna edici çözüm önerileri sunmamaktadır. Gine, raporunda yasal olarak eşitliğin var olduğunu belirterek bu konudaki yükümlülüğünü yerine getirdiğini ifade etmekte, bu eşitlikten kültür ve gelenek engelleri sebebiyle yararlanılamaması konusunu sorumluluğu dışında tutan bir yaklaşım sergilemekte, raporun değerlendirilmesi sırasında yöneltilen görüşleri de aynı yaklaşımla karşılamaktadır.

Taraf devletin ekonomik ve siyasi koşulları da önemli olmakla beraber Sözleşme'nin dış yardım sağlama veya uluslararası toplumda yer alabilme gibi nedenlerin dışında kadınının insan hakları konusunda gelişme, en azından toplumda bu konuda bilgilendirme sağlama amacıyla kabul edilmesi ve getirdiği yükümlülüklerinin veya bakış açısının benimsenmesi gerekmekte, böyle olmadığı durumlarda raporlama sürecinin rolü ve etkisi zayıflamaktadır. Her şeye rağmen devletlerin raporlama yükümlülüğünün olması ileriye dönük gelişmeler kaydedilmesi bakımından bir başlangıç noktası teşkil etmektedir.

2. Nepal

Nepal Sözleşme'yi 1991'de, herhangi bir çekince koymaksızın, onaylamış 1999'da ilk raporu komite tarafından değerlendirilmiştir. Nepal, raporunda halen yürürlükte olan yasalarında özellikle miras hukuku ve aile hukukunda kadınlara karşı ayrımcı hükümler olduğunu belirtmiş “Kadınlar yasalar önünde milliyetini edinmede,

değiştirmede eşit haklara sahiptir fakat uygulamada Nepal vatandaşlığının kazanılabilmesini baba, koca veya erkek kardeş sağlayabilmektedir” ifadesine yer vermiştir. Anayasa Mahkemesi'ne bu tür ayrımcı yasalara karşı çok sayıda başvuru yapılmıştır ve bunlar kadın avukatlar tarafından değerlendirmeye alınmaktadır. Mahkeme hükümete bu tür ayrımcı yasaların iki yıl içinde düzeltilmesi konusunda baskı yapmaktadır.²²⁹

Raporda Nepalli kadınların hastalık, yoksulluk, Ortodoks gelenekleri ve ayrımcı yasal sistem nedenleriyle sindirildiğini, istismara uğradığını, ihmal edildiğini ve güvenli olmayan koşullarda yaşamaya zorlandığını belirtilmektedir. Nepal Anayasası kadınların kanunlar önünde eşitliğini beyan etmekte ve sosyo ekonomik gelişimleri için özel muamele edilmesi gerekliliğini belirten bir hüküm içermektedir. Raporun sunulmasından beri gerçekeştirilen gelişmeler içerisinde özellikle yürürlükte olan kanunların kadınlara karşı ayrı hükümlerinin gözden geçirilmesi için oluşturulan çalışma grubuna dikkat çekilmektedir. Eşitlikle ilgili hükümlere rağmen yasalar, kadının mülkünü özgür bir şekilde kullanmasını ve ana-babasından kalan mirastan yararlanmasını engelleyen, ayrımcı ve sözleşme hükümleriye uyuşmayan geleneksel uygulamalara ve adetlere dayanmaktadır.²³⁰

Raporların değerlendirilmesi sırasında yöneltilen sorular ve ülkelerin bunlara cevapları da ülke raporlarını tamamlayan unsurlardır. Nepal raporunun değerlendirmesi sırasında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bunların çoğu Nepal'de yürürlükte olan ayrımcı yasalar ve Parlamento'ya sunulan mülk ve miras haklarını içeren yasa tasarısıyla ilgili çalışmaların kapsamıyla ilgilidir. Hükümetin evlilikle ilgili olanlar gibi diğer ayrımcı yasaların değerştirilmesi çalışmalarını ne zaman

²²⁹ Press Release, Women's Anti -Discrim. Comm., Nepalese Women Suffer From Ill, Health, Poverty, Legal Discrimination Women's Anti-Discrimination Committee Told (1999) wom 1136

²³⁰ UN Doc.A/54/38/Rev.1,1999, s. 57

gerçekleştirileceği sorusu yöneltilmiştir. Komite üyeleri, kadınların erkeklerle eşit miras haklarına sahip olmasını sağlayan yasanın kabul edilmesinin gerekliliğini vurgulamış ve bu yasanın geçersiz olmasına izin verileceğine ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir. Bir üye, CEDAW hükümlerine göre hükümetlerin ayrımcı yasaların ortadan kaldırılmasına ilişkin tüm uygun tedbirleri alma yükümlülüğü olduğunu, evlilik, miras gibi konularda büyük sayıda ayrımcı yasanın var olmasından rahatsızlık duyduğunu belirtmiştir.²³¹

Nepal, bu sorulara karşılık olarak yasal bir reform gerçekleştirmeye çalıştıklarını fakat özellikle mülk ve miras gibi konulardaki yasaların ayrımcı özelliğini sürdürdüğünü belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi ayrımcı yasaların değiştirilmesini öngörmüşse de Parlamento'nun sunulan tasarıyı geçersiz kıldığını, sürecin yeniden başladığını, Kadın Bakanlığı tarafından oluşturulan bir çalışma grubunun ayrımcı yasaları tespit ederek yeni bir yasa tasarısı üzerinde çalıştığını açıklamıştır. Bir komite üyesi hükümetin Sözleşme yükümlülüklerini, ayrımcı yasaların düzeltilmesinden başlayarak fiili olarak uygulamaya geçmesi gerektiğini bu konuda hareketsiz kalmaya mazeret kabul edilemeyeceğini öne sürmüştür. Hükümet temsilcisi yasaların Sözleşmeyle aynı çizgide olmadığını kabul ettiğini, ayrımcı yasaları değiştirmenin önceliği olduğunu fakat bunu gerçekleştirmenin bir süreci gerektirdiğini belirtmiştir.²³² Komite hükümetten, mülk, miras, milliyet, doğumun kayıt edilmesi ve ceza ile ilgili konuları düzenleyen kanunlardaki ayrımcı hükümlerin kaldırılmasına öncelik vermesini istemiştir.²³³

Kadınların miras ve mülk haklarını, evlilik ve boşanmayla ilgili ayrımcı hükümleri düzeltmeyi amaçlayan yasa tasarısı 2002'de kabul edilmiştir. Yasa var

²³¹ Press Release,wom 1136

²³² Press Release,Women's Anti-Discrim.Comm.Concludes Consideration Of Nepal's Initial Report, wom 1141, (1999)

²³³ UN Doc.A/54/38/Rev.1999 s. 57

olan tüm ayrımcı hükümleri ortadan kaldırmaya da yeni haklar kazandırmaktadır. Örneğin kadınların mirastan yararlanma hakkının yaşa bağlı olması kaldırılmış doğumla bu hakkın kazanılması sağlanmıştır. Bu yasanın kabul edilmesi sürecinde STK'ların faaliyetleri ve bilinçlendirme çabaları önemli bir etken olmuştur. STK'lar ülkelerinin raporlarında belirttikleri taahhütleri ve Sözleşme hükümlerini uygulamak için yapılması gereken düzenlemeler hakkında kamu oyunu bilinçlendirmek için kampanyalar düzenlemişlerdir. Bu faaliyetler sayesinde kamu oyunun gündemine patriyarkal kültür, erkek üstünlüğü ve kadının bağımsızlığı ve statüsü konularını getirmişler, kadınlar artık yasal reform sürecinin bir parçası olmuşlardır. Örneğin bir STK olan Hukuk ve Gelişme Kadın Forumu, Anayasa Mahkemesi'nden CEDAW'la çelişen hükümlerin değiştirilmesini talep etmiştir. Bazı durumlarda mahkeme STK'ların görüşlerini izlemektedir.²³⁴

Nepal örneği, Sözleşme'nin taraf devletlerde değişimi sağlayabilmesi ve bu değişim sürecinde CEDAW'ın özellikle önem verdiği STK'ların rol oynaması unsurlarını bünyesinde taşımaktadır. Raporların değerlendirilmesi sırasında üzerinde durulan ayrımcı yasaların değiştirilmesi Nepal'de gerçekleştirilmiş, her ne kadar istendiği ölçüde olmasa da diğer ilerlemelerin yolunu açmıştır. STK'ların CEDAW'ı kullanarak istemlerini kamuoyunda dile getirmeleri, halkı bilinçlendirmek üzere çalışmalarda bulunmaları kadın hakları konusunda ilgili devlette bir bilinç oluşturulmasını sağlamıştır. Burada önemli olan husus CEDAW'ın diğer mekanizmalarında olduğu gibi ilgili devletin sözleşmeye uyum sağlamaya istekli olması, Komite'yle işbirliği yapması ve ülkesinde kadın hakları konusunda CEDAW çerçevesinde sağlanan yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik niyet taşımasıdır. Bu doğrultuda Nepal, raporunda ve değerlendirilmesi sırasında yöneltile görüşleri

²³⁴ Ilana Lansberg-Lewis, **a.g.e.**, ss. 22-23

dikkate alarak kadınların yararlandıkları hakları iyileştirme sürecini başlatmıştır.

D. İhtiyari Protokol Çerçevesinde Alınan Kararlar

CEDAW, İP çerçevesinde üç başvuru ile ilgili karar ve görüşlerini yayınlamış, inceleme yetkisini kullandığı Meksika ile ilgili araştırmasını 2004'te tamamlamıştır.

1. Almanya

Başvuru 20 Ağustos 2002'de yapılmış, Komite 14 Temmuz 2004'te ilk kararını vermiş ve başvuruyu kabul edilemez olarak ilan etmiştir. Alman vatandaşı olan B.-J CEDAW'ın 1, 2(a-f), 3, 5, 15(2) ve 16(1.c,d,g,h) maddelerinin ülkesi tarafından ihlal edildiğini ve şiddet mağduru olduğunu, ülkesinin Sözleşmeye ve İP'ye 1985 ve 2002 yıllarında taraf olduğunu belirterek başvurusunu sunmuştur.

Başvuruda belirtildiğine göre, 56 yaşında bir Alman vatandaşı olan B.-J, eğitimine devam etmekteyken evlendiğini, 1969'dan beri evli olduğunu, eğitimini yarıda bırakarak ev kadını rolünü üstlendiğini, kocasının kariyerine devam etmesini sağladığını belirtmektedir. Eğitimine devam etmek istemesine rağmen bu rolünü 30 yıl sürdürmüş ve çocuklarını büyütüştür. Kocasını 1999'da boşanma davası açmış ve Temmuz 2000'de dava sonuçlanmıştır. Boşanma davası sonrasında B.-J kendisine yeterli maddi olanakların ve nafakanın sağlanmadığını, evlilik boyunca kazanılmış maddi kazanımların adil bölüşümün yapılmadığını ileri sürmektedir. Boşanmanın sonuçlarını düzenleyen yasalarca cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını, bu

düzenlemelerin özellikle uzun evliliklerden sonra boşanan yaşı ilerlemiş kadınlara karşı ayrımcılık oluşturduğunu, kadınları son derece dezavantajlı durumlarda bıraktığını belirtmektedir.

B.J.Ülkesinde adli çözüm yollarında başvurmuş ama sonuç alamamıştır. Ayrıca Federal Adalet Bakanlığını, Adalet ve Kadın Bakanlığını, evlilik ve aile sorunlarını ve mahkemelerce gerçekleştirilen cinsiyet ayrımcılığını önemsemekle suçlamaktadır.

Komite kararında, kocanın boşanma sürecini 1999'da başlattığını ve bu sürecin 28 Temmuz 2000'de nihayetlendiğini bu tarihin Sözleşmenin ilgili taraf devletçe yürürlüğe girdiği 15 Nisan 2002 tarihinden önce olduğunu belirtmiştir. Ayrıca başvuranın ülkesindeki tüm iç hukuk yollarına başvurmadığı sonucuna vararak Protokol'ün 4/1, 4/2(e) maddelerince kabul edilemez olduğu kararını almıştır.²³⁵

2. Macaristan

Komite 26 Ocak 2005'de, 32. oturumunda İP çerçevesinde ikinci başvuruya ilişkin kararını kabul etmiştir. Macaristan'dan A.T., ülkesi tarafından Sözleşme'nin 2(a), (b), (e), 5(a)ve 16. maddelerinin ihlal edildiğini, ayrımcılığa ve şiddete maruz kaldığını ileri sürmüştür. A.T. ayrıca hayatından endişe duyduğu gerekçesiyle İP'nin 5(1). maddesi uyarınca geçici önlemlerin alınmasını talep etmektedir.

A.T., dört yıl boyunca kocası L.F. tarafından sürekli olarak şiddete ve tehditlere maruz kaldığını, iki çocuğundan birinin zeka özürlü olduğunu belirterek; kocasının silahı olduğunu, kendisine ve çocuklarına yönelik tehditlerde

²³⁵ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/Germany>

bulunduğunu, evden ayrıldıktan sonra da sık sık gelerek maddi ve manevi şiddette bulunmaya devam ettiğini ileri sürmektedir. A.T., ülkesinde biri zeka özürlü olan iki çocuğu ile kendilerini kabul edecek bir sığınma evi olmadığından böyle bir yere sığınmadığına ve Macar yasaları dahilinde koruma hükümlerine yer verilmediğine, Macar otoritelerince eski kocasından kendisini korumak için herhangi birşey yapılmadığına başvurusunda yer vermektedir. A.T., kendisi ve çocukları için adalet istemekte ve Komite'nin Macar toplumunun her kesiminden birçok kadının benzerini yaşadığı bu durumuna müdahale etmesini talep etmektedir.

L.F., tüm iç hukuk yollarına başvurduğunu da eklemektedir. Budapeşte Bölge Mahkemesi L.F. ve A.T.'nin ortak evi olan aile mülküne girebilmesine izin veren bir karar vermiş, bu karar Yüce Mahkeme'ye temyiz için götürülmüş fakat hala bir karara bağlanmamıştır. Ayrıca L.F. hakkında saldırı ve dayak suçlarından devam etmekte olan cezai takibat bulunmaktadır.

Macaristan, başvurunun kabul edilirliğine karşıt bir görüş ortaya koymamakta Macar yasalarındaki mevcut yolların yetersiz ve etkisiz kaldığını kabul etmekte, Macar yasalarında aile içi şiddete yönelik hükümlerin tamamlanmadığını, varolan yolların etkili olmadığını, aile içi şiddete yönelik kapsamlı bir program için çalışıldığını belirtmektedir. Aile içi şiddetle ilgili olarak verilen iki yasa tasarısına dikkat çekmekte, aile içi şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik STK'ların aktif katılımını da içeren bir hükümet politikası oluşturulması için tedirler alındığını ifade etmektedir.

Bu yorumlara karşı A.T, aile içi şiddetin önlenmesindeki zorlukların farkında olduğunu değişime karşı direncin son derece güçlü olduğunu ve karar vericilerin bile neden devletin aile alanına müdahale etmesi gerektiği konusunu anlamadıklarını belirtmektedir.

Komite Macaristan'ın başvuranın haklarını Sözleşme'nin 2(a), (b), (e), 5(a) ve 16. maddeleri ayrıca 19 no'lu tavsiye kararı çerçevesinde ihlal ettiğine karar vermiştir. Başvuranla ilgili olarak Macaristan'a, A.T.'nin fiziksel ve zihinsel bütünlüğünü sağlamak için acil ve etkili önlemler almasını, A.T.'ye çocuklarıyla beraber güven içerisinde yaşayabileceği bir ev sağlanmasını, çocuk yardımı ve gördüğü fiziksel ve zihinsel zararın giderilmesi için yasal destek sağlanmasını tavsiye etmiştir. İP'nin 5. maddesince talep edilen acil önlemler alınmasıyla ilgili olarak taraf devlet, başvuranla irtibata geçildiğini, avukat tahsis edildiğini ve çocuk bakım hizmetlerinden yararlanmasının sağlandığını belirtmektedir. Bununla beraber Komite Çalışma Grubu başvuranın çocukları ve kendisi için yaşayacak güvenli bir yer ve yeterli mali destek taleplerinin karşılanmadığını kaydetmektedir. Komite, etkili yasal ve diğer tedbirlerin alınmayışının taraf devletin geçici tedbirleri alınması konusundaki talebi yerine getirmesini engellediğini belirtmiştir.

Bunun yanında taraf devlete genel tavsiyelerde bulunmuştur. Aile içi şiddetle ilgili düzenlemelere ve uygulamalara ağırlık verilmesi, aile içi şiddet mağdurlarına koruma ve yardım sağlanması, mağdurların hukuk yollarına başvurabilmelerinin ücretsiz yasal yardım gibi desteklerle sağlanması, mağdurların rehabilitasyon programlarından yararlandırılması tavsiye edilmiştir. Taraf devlet ile içi şiddetin önlenmesi ve etkili korunmanın sağlanabilmesi amacıyla ulusal bir strateji oluşturmak için tüm tedbirleri almalıdırlar.

Komite'nin İP çerçevesindeki bu kararı, aile içi şiddeti kadınların insan haklarının ihlali olarak uluslararası gündeme taşınması bakımından son derece önemlidir. Genel tavsiyelerinde Komite, aile içi şiddetin yaygın bir sosyal problem olduğuna somut bir olay üzerinden değerlendirme yaparak dikkat çekmiş, verdiği karar ve tavsiyeleriyle İP'nin kadınlar için her türlü ayrımcılık ve şiddet konularında

başvurulabilecek bir mekanizma sağladığına ilişkin emsal oluşturmuştur.²³⁶

3. Türkiye

Komite 2006'daki 34. oturumunda Türkiye'den Rahime Kayhan'a ait başvuruyu görüşlerini yayınlamıştır.

Rahime Kayhan CEDAW'ın 11. maddesinin ihlal edildiğini ve şiddet mağduru olduğunu ileri sürmüştür. Şikayetçi bir avukat tarafından temsil edilmektedir.

Din öğretmeni olan şikayetçi, çalıştığı okuldan türban taktığı için uyarı aldığını, maaşından bu sebepten kesinti yapıldığını, hakkında soruşturma açıldığını, disiplin kuruluna sevk edildiğini, savunmasının istendiğini ve sonuçta öğretmenlikte atılarak devlet memurluğu haklarını kaybettiğini ileri sürmüştür.

Şikayetçi, eşit çalışma koşullarına sahip olma hakkının, İslami koşullara uygun giyinme hakkını da içeren kişilik haklarının ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini; iç hukuk yollarının tümüne başvurduğunu ama sonuç alamadığını, başka bir uluslararası başvuru yoluna bu şikayetini konu etmediğini belirtmiştir.

Türkiye benzer bir davanın -Leyla Şahin- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce incelendiğini bu yüzden OP'nin 4/2(a) maddesi uyarınca kabul edilemez olduğunu belirtmiş, Komite ise başvuranın Leyla Şahin'den farklı bir kişi olduğunu belirterek bu bağlamda başvurunun kabul edilemez şekilde tanımlanamayacağını belirtmiştir.

Türkiye, başvuranın görevinden atıldığı 9 Temmuz 2000 tarihini esas almakta, bu tarihin İP'nin yürürlüğe girdiği 2003 tarihinden önce olduğunu, bu

²³⁶ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/Decision/Hungary>

bakımdan başvurunun kabul edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Komite İP'nin 4/2(e) maddesindeki “Protokol'ün taraf devletler açısından yürürlüğe giriş tarihinden sonra da devam eden olgular hariç” ifadesine dikkat çekerek başvuranın memuriyet haklarını kaybetmesinin etkilerinin İP yürürlüğe girdikten sonra da devam ettiğini, bu bağlamda başvurunun, kabul edilemez olmadığını belirtmişti.

Komite, başvuranın tüm iç hukuk yollarına başvurmadığını belirterek İP'nin 4/1. maddesince başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.²³⁷

4. Meksika

İP'nin 8. maddesi çerçevesinde komite inceleme yetkisini Meksika'daki Ciudad Juarez'da Chihuahua bölgesinde 1993'den beri devam eden, 230'dan fazla kadının kaçırıldığı, tecavüz edildiği ve öldürüldüğü olaylarla ilgili olarak kullanmıştır. Temmuz 2004'deki 31. oturumunda CEDAW ülke ziyaretini de içeren incelemesini karar bağlamıştır. Komite incelemesinin usule ilişkin özetini yıllık raporunda belirtmiştir. (A/59/38, Part 2, Chapt.V.B) 2005'deki 32. oturumunda olayla ilgili bulgularını ve tavsiyelerini açıkladığı, aynı zamanda Meksika Hükümeti'nin görüşlerine yer verdiği bir rapor yayınlamıştır.

İnceleme talebi, Ekim 2002'de New York'taki Equality Now ve Ciudad Juarez'deki Casa Amiga STK'larından gelmiştir. İP'nin 8(1). maddesine göre Komite'nin inceleme sürecini başlatabilmesi için taraf devletin Sözleşme'de yer alan hakların tehlikeli ve sistematik bir biçimde ihlal ettiğine dair güvenilir bir bilgi alması gerekmektedir. Böyle bir bilgi sağlanırsa taraf devleti bu bilgiyi incelemede işbirliği yapmaya ve bu amaçla gözlemlerini sunmaya davet edebilecektir. Komite bu

²³⁷ <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/Turkey>

şartın oluştuğunu düşünerek inceleme sürecini başlatmış, İP'nin taraf devletin rızası varsa ve gerekliyse o devletin ülkesine ziyarete izin veren 8(2). maddesi çerçevesinde Komite'nin iki üyesi Meksika'yı ziyaret etmiş ve kamu görevlileri, aile üyeleri ve STK temsilcileriyle görüşmüş ve cesetlerin bulunduğu bölgeyi incelemiştir.

Komite, cinayetlerin ve kaybolmaların Cuidad Juarez'de en yaygın cinsiyet kaynaklı ayrımcılık olduğunu ve yıllardır genel bir duyarsızlıkla müsammaha gösterildiğini gözlemlemiştir.²³⁸ Olaylara karşı taraf devletin herhangi bir eylemde bulunmamasına ve umursamazlığına iki örnek raporda yer almaktadır.²³⁹ Cinayetler ve kayıplara karşı Meksika Hükümeti'nin ilk baştaki tavrı olayları toplumsal şiddetin bir parçası olarak değerlendirmek ve umursamaz tavrını sürdürmek olmuştur.²⁴⁰ Devlet'in tüm düzeylerinde alınan tedbirler son derece yetersiz ve etkisizdir. Örneğin Cuidad Juarez'deki kadın cinayetlerinin soruşturulması için özel bir savcılık bürosu oluşturulması ancak 1998'de gerçekleştirilmiştir. Düzenli ve sonuç veren araştırmalar yapmaktan uzak olan büroda şimdiye kadar yedi özel savcı görev yapmıştır.²⁴¹ Devlet'in tüm düzeylerinde alınan tedbirler son derece yetersiz ve etkisizdir. Örneğin Cuidad Juarez'deki kadın cinayetlerinin soruşturulması için özel bir savcılık bürosu oluşturulması ancak 1998'de gerçekleştirilmiştir. Düzenli ve sonuç veren araştırmalar yapmaktan uzak olan büroda şimdiye kadar yedi özel savcı görev yapmıştır, cinsiyet bakış açısını taşıması genel itibariyle suçları önleme amacına yönelik olması, kurbanların aileleriyle biraraya gelme planlarının gerçekleştirilmemesi eleştirilmektedir.²⁴²

²³⁸ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 66

²³⁹ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 77-86

²⁴⁰ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 162

²⁴¹ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 163

²⁴² CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 205,208,209

Devlet ve belediye organları bunun dışında yasal düzenlemeleri de içeren çeşitli uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Bu yasal düzenlemelerin arasında kurbanların ve tanıkların güvenliği için geçici koruma sağlanmasını içeren bir düzenleme de yer almaktadır. Raporunda Chihuahua Kadın Enstitüsü'nün (ICHIMU) ve STK'ları çabalarından bahsedilmektedir.²⁴³

Raporun son kısmında Komite, son on yıldır ve hala devam etmekte olan, kadın haklarının sistematik ve ciddi ihlalleriyle ilgili endişelerini belirtmektedir. Üç kategori altında tavsiyelerde bulunmaktadır:

a-Genel tavsiyeler

b-Faillerin cezalandırılması ve suçların soruşturulmasıyla ilgili tavsiyeler

c-Şiddetin önlenmesi, güvenliğin sağlanması, kadınların insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili tavsiyeler.

Genel tavsiyelerinde Komite, taraf devletin ayrımcılığı önleme yükümlülüğünü vurgulamakta, CEDAW çerçevesinde kadınlara karşı ayrımcılığı önleme yükümlülüğünün sadece devlet tarafından gerçekleştirilen eylemleri içermediğini, herhangi bir kişi, örgüt ya da teşebbüs tarafından gerçekleştirilen ayrımcılığa karşı tüm uygun önlemleri almayı da gerektirdiğini belirtmektedir.²⁴⁴

Komite, otoritenin tüm seviyelerinde -federal, devlet ve belediye- katılımın ve koordinasyonun güçlendirilmesini önermektedir. Eylemlerin ve programların kadın ve erkeğin sosyal yapıda yerleşmiş, kalıplaşmış rollerini sağlamlaştıracağından endişe duyan Komite, taraf devletin tüm soruşturmalara cinsiyet (gender) bakış açısının yerleştirilmesini tavsiye etmektedir.²⁴⁵ Ayrıca eylem planının uygulanması, STK'larla yakın ilişkilerin ve diyalogun korunması, planlanan ve halen

²⁴³ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 217,225,232

²⁴⁴ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 264

²⁴⁵ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 268

gerçekleştirilen eylemlerle ilgili zamanında, kapsamlı ve doğru bilgilerin sağlanması tavsiye edilmektedir.²⁴⁶

Meksika Hükümeti, Komite'nin yorumlarına karşı görüşlerini açıklamaya Cuidad Juarez'deki kadın cinayetlerinin kadınların insan haklarına ciddi bir saldırı olduğunu kabul ettiğini ve bu sorunu çözmek ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için tüm çabanın sarfedileceğine ilişkin taahhütte bulunarak başlamaktadır.²⁴⁷ Taraf devletin yorumları iki bölümden oluşmaktadır:

1-Ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmek için gerçekleştirilen eylemler²⁴⁸

2- Meksika Hükümeti'nin Cuidad Juarez'deki, cinayetler ve kaybolmalarla ilgili kaydettiği ilerlemeler,karşılaştıkları engeller.²⁴⁹

İnsan haklarının geliştirilmesiyle ilgili süreçte gerçekleştirilen ilerlemeyle ilgili şu yorumlara yer verilmektedir: -Görevi eğitim, sağlık, istihdam ve kalkınmada eşit olanakların tanınması ve kadın haklarından tam olarak yararlanılmasını sağlamak olan Chihuahua Kadın Enstitüsü (ICHIMU) kurulmuş ve bu amaçları gerçekleştirebilmek için birçok faaliyette bulunmuştur.²⁵⁰ - Federal Hükümet tarafında bölgede 2003'de Kadınlara Karşı Şiddeti Önleme ve Ortadan Kaldırmak için İrtibat ve Koordinasyon Alt Komisyonu ve 2004'de Ciudad Juarez'deki Kadınlara Karşı Şiddeti Önleme ve Ortadan Kaldırma Komiseri kurulmuştur.²⁵¹

Taraf Devlet'in cevabında cinayetleri ve kaçırımları da içeren kadınlara karşı ayrımcılığın ve şiddetin, toplumun yapısal durumu ve geleneklere ve değer yargularına sıkıca yerleşmiş olan sosyal ve kültürel olgulardan kaynaklandığını

²⁴⁶ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, para 270

²⁴⁷ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, s. 49

²⁴⁸ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, ss. 52-55

²⁴⁹ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, ss. 55-60

²⁵⁰ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, ss. 56-62

²⁵¹ CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, ss. 65-67

belirtmekte, durumu daha da kötüleştiren unsurun finansal ve insan kaynakları eksikliği olduğunu vurgulamaktadır. Meksika, kadın ihlalleri olduğunu kabul etmekte ve bu sorunu çözmekteki çabalarını arttırarak devam ettireceğine ilişkin taahhüdünü yinelemektedir.²⁵²

İP, genel itibariyle değerlendirildiğinde, kadının insan hakları çerçevesinde koruma mekanizmalarını güçlendirmek, CEDAW'ın uygulanmasını denetlemek ve uygulanabilirliğini güçlendirmek işlevlerini yerine getirebilecek bir mekanizmadır. Başvuru ve inceleme prosedürleriyle Komite, taraf devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığı önleme ve ortadan kaldırmak için tüm önlemleri alma yükümlülüklerine sahip oldukları görüşünü güçlendirmektedir. Komite, Macaristan kararıyla aile içi şiddet konusunu uluslararası düzeye taşımış, aile içi şiddeti gizli kalması gereken bir kişisel şiddet boyutundan çıkarılması ve hükümetlerin ele alması gereken bir sorun haline dönüştürülmesi gerektiği görüşünü desteklemiş, aile içi şiddete karşı uluslararası hareketi ve bilinci güçlendirmiştir. Macaristan Kararı ve Meksika Raporu'ndaki görüşleriyle Komite, cinsiyete dayalı şiddeti de içeren ayrımcılığın yorumlanmasına yeni yaklaşımlar getirmiş ve yorumlarını bu somut olaylar üzerinden geliştirme ve kamu oyuna açıklama imkanı bulmuştur. Meksika davası kurbanların ailelerinin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve ilgili otoritelerin olaya katılımını sağlamış, Meksika hükümeti araştırma sürecinde işbirliği göstermiş ve bu prosedürden gelecekte yararlanılması için iyi bir örnek oluşturmuştur.

Bununla beraber İP, hukuki bir başvuru yolu olarak henüz yetersiz kalmaktadır. Zorlayıcı müeyyidelerin olmaması ve yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere İP prosedürlerinin sonucunda bir ceza öngörülmemesi ve kararların tavsiye düzeyinde kalması etkisini azaltmaktadır.

²⁵² CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, s. 93

SONUÇ

BM'nin kurulması ve insan hakları sözleşmelerinin kabul edilmeye başlamasıyla beraber insan hakları kavramı uluslararası düzeyde tartışılmaya başlamıştır. Bu süreçte kadın haklarının, kadının yıllar boyunca devam eden ikincil rolünün sonucu olarak insan hakları kavramı içerisinde değerlendirilemeyecek kadar farklı özellikler gösterdiği ve haklarından yararlanabilmesi için alınması gereken tedbirlerin ayrı bir nitelik taşıdığı anlaşılmıştır. CEDAW bu konuda önemli bir boşluğu doldurmuş, bir kadın sözleşmesi olarak bu konudaki çalışmalara ve tartışmalara dayanak noktası oluşturmuştur.

CEDAW hükümleri incelendiğinde kadın haklarının siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal hayat ve aile yaşantısı çerçevesinde tüm yönleriyle kapsamlı olarak ele alındığı görülmektedir. CEDAW, tüm belgelerin içerisinde kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığın çeşitli alanlarını kapsamlı olarak içeren tek belgedir. Bu alanlara sadece kamusal alan değil özellikle aile hayatını da içeren özel kişisel alanlar, kadınların günlük yaşamları içerisinde karşılaştıkları ayrımcılık da dahildir. CEDAW, ulusal ve uluslararası düzeyde kadınlara karşı ayrımcılığın evrensel standartlarını gerçekleştirebilmek için devletlerin eylemler ve politikalar tespit etmesini, hayata geçirmesini ve cinsiyet eşitliğinin kavranmasının yaygınlaştırılmasını sağlamasına çalışmasını zorunlu kılmaktadır.

CEDAW, bir kadın hakları dili ve kültürünün yaratılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Sözleşme, tüm dünyadaki kadınların sorunlarını ifade etmek için referans gösterecekleri bir kaynak, hak arayışlarında kullanabilecekleri, sahip olmaları ve yararlanmaları gereken haklar konusunda bilinçlenmelerine ön ayak olan bir kılavuz olmuştur. Varılması hedeflenen idealleri tüm ayrıntılarıyla tanımlayan

Sözleşme, kadın hakları kavramının yerleştirilebilmesi amacıyla eşitlik hakkına yönelik engelleri tanımlamak, amaçları belirlemek, önlemleri tanımlamak için bir çerçeve oluşturmuştur. Bu çerçeve içerisinde, prensipler, kurallar, ulaşılmak istenen hedefler, dünya konferansları gibi birçok uluslararası katılımıyla oluşan organizasyonlar yer almaktadır.

CEDAW'ın çalışma prosedürü incelendiğinde denetim mekanizmasının, taraf devletlerin ayrımcı yasalarını ve düzenlemelerini değiştirmeleri, kadın-erkek eşitliğini sağlamak konusunda tedbirler almalarını teşvik edici olduğu görülmektedir. Bununla beraber taraf devletlerin CEDAW'a uymadaki başarısızlığını tespit ettiğinde uygulanacak yaptırımların yokluğundan dolayı Komite, anlaşmada belirtilen meşru yükümlülüklerin uygulanması için devletleri zorlamakta yetersiz kalabilmektedir.

CEDAW'a uymaya sevkeden temel mekanizma ulusal hükümetler tarafından Komite'ye sunulmak üzere hazırlanan dönemsel raporlar ve İP (İhtiyari Protokol) çerçevesinde oluşturulan prosedürlerdir.

Komite, taraf devletlerin Sözleşme çerçevesinde gerçekleştirdiği çalışmalarını raporlama mekanizmasıyla denetlemektedir. Ülke raporları önemli bir işlevi yerine getirmekte, bu sayede devletler ulusal yasalarını, idari kurallarını ve Sözleşme'yi uygularken gerçekleştirdiklerini kapsamlı olarak gözden geçirmekte, devletlerin sözleşmede belirtilen her hakkı uygulaması sürekli olarak izlenmekte, Sözleşme'nin uygulanmasını engelleyen faktörler tespit edilmektedir. Raporlama süreci etkili olarak çalıştığına, devletin durumunun tespit edilmesi ve gereken tedbirlerin saptanması için kullanılabilir fakat ihlalin belirlenmesinde ve caydırıcılık sağlanmasında yetersiz olarak değerlendirilmektedir. Raporlama sürecinin temel sorunlarından biri raporların içeriğinin gerçeklerden uzak olabilmesidir. Komite'nin,

gecikmiş raporları sunma veya tamamlanmamış raporlar için daha fazla bilgi sağlama konusunda taraf devletleri zorlayamamalarının şu anki prosedürün en büyük eksikliği olduğu söylenebilir. Devlet raporlarının her zaman gerçekleri yansıtmaması ve eksiklikler taşıması Gölge Raporlar uygulamasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çeşitli ülkelerden STK'lar tarafından Komite'ye bilgi ve istatistik sağlamak için hazırlanan bu raporlar önemli ve alternatif bir bilgi kaynağı yaratmaktadır. Komite'nin bir diğer önemli sorunu raporları değerlendirmeyi zamanında gerçekleştirememesi, bunun da ilgili raporun önemini yitirmesine yol açmasıdır. Komite'ye daha fazla zaman ve kaynak yaratılması gerekmektedir.

İP, Komite'nin yetkilerini genişletmek ve yeni denetim yolları –bireysel başvuru ve inceleme yetkisi- getirmiştir. İP, CEDAW'ın yorumlanmasının gelişmesine destek olmakta, hak ihlalleri için yollar sunmakta ve devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerini denetleyen uluslararası bir yol olarak önem kazanmaktadır. Devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülüklerinin kapsamını saptayan bu prosedür, bireylerce gerçekleştirilen kadın hakları ihlallerinde, devletlerin sorumluluğu konusundaki sınırlı içtihatı geliştirebilecektir. İP çerçevesinde alınan kararlar, böyle bir prosedürün içeriği ve kararları uluslararası toplumda kadın haklarının etkili bir şekilde tanınmasının ve yerleştirilmesinin sağlanması için bir önemli bir adım olarak nitelendirilebilmektedir.

Tavsiye Kararları, kadınların yaşamları içerisinde karşılaştıkları her soruna değinmekte, Sözleşme maddelerinde yer almayan husuları dile getirmekte ve bu sorunlara yenilikçi yaklaşımlar getirmektedir. Bu açıdan kadın hakları çerçevesini içerik olarak net bir şekilde çizmekle beraber İP kararlarında da görülen uygulamaya yönelik eksiklikler taşımaktadır. Tavsiyeleri bağlayıcı değildir ve uygulanması taraf devletlerin iyi niyetine, sivil toplum, komite ve uluslararası toplum tarafından

uygulanan baskıya bağılıdır.

Gelenekler, kültürel ve dini uygulamalar, cinsiyet rol kalıpları, Komite çalışmalarını engelleyen ve üstesinden gelinmesi zor sorunlardan biridir. Bu unsurlar Komite çalışmalarının tüm aşamasında kendini göstermektedir. Ülke raporlarında yükümlülüklerin yerine getirilmemesine gerekçe olarak kültürel veya dini uygulamalarla sözleşme hükümlerinin uyumsuzluğu gösterilmektedir. Komite üyelerinin soruları genelde cinsiyete dayalı kalıp yargıların değişmesi ve ayrımcı kültürel adetlerin, geleneklerin kaldırılması konusunda odaklanmaktadır. Bu husus, eğitim alanında daha çok çalışmanın yapılması, STK'ların bilinçlendirme çabalarının desteklenmesi, medyanın Sözleşme'nin ve içerdiği hakların tanıtılmasında etkin olarak kullanılması gibi çok kollu ve kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir.

Son olarak Sözleşme'nin etkisini zayıflatan çekinceler konusunda, "Sözleşme'nin amacı ve hedefine uygunluk" ölçütünün tam olarak belirlenmesi ve bu özelliği taşıyan çekincelerin komite kararıyla kabul edilmesi ile ilgili standartlar getirilmesi Komite'nin çalışma alanını daha da genişletecek ve etkinliğini arttıracaktır.

KAYNAKÇA

Makale, Kitap ve Raporlar

Acar, Feride , “Gender Equality in the World: International Commitments and National Action, Where Do We Stand?,”Conference Notes, **Policy Dialogue on Gender Equality**, Tokyo, 2003, ss.3-19

Ackerly, A. Brooke and Bina D’Costa, **Transnational Feminism: Political Strategies and Theoretical Resources**, Australian National University, 2005

Bayefsky, Anne F., **The UN Human Rights Treaty System Universality at the Crossroads**, www.bayefsky.com, 2001

Berktaş, Fatmagül, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**, Metis Yayınları, 1995

Bessis, Sophie, “International Organizations and Gender: New Paradigms and Old Habits,” **Signs: Journal of Women in Culture and Society**,Vol.29, University of Chicago, 2003,ss.633-647

Brynes, Andrew, **Human Rights Instruments Relating Specifically to Women with Particularl Emphasis on the CEDAW**, Advancing the Human Rights of Women: Using International Human Rights Standards in Domestic Litigation-Papers and Statements from the Asia\South Pacific Regional Judicial Colloquium, Hong Kong, 1996

Dairiam, Shanthi, “The Relevance of the Links Between Human Rights, The Beijing Platform For Action and the Millennium Development Goals,” **UN Division for the Advancement of Women Expert Group Meeting**, Baku, 2005, ss.2-9

Donner, Laura A., “Gender Bias Drafting International Discrimination Conventions,” **California Western International Law Journal**, Vol. 241, 2003, ss.1-13

Evatt, Elizabeth, “Eliminating Discrimination Against Women: The Impact of the UN Convention,” **Melbourne University Law Review**, No. 435, 2003,ss.1-12

Gilchrist, Heidi, "The Optional Protocol to the Women's Convention: An Argument for Ratification," **Columbia Journal of Transnational Law**, 39 (3), 2001, ss.763-783

Hudson, Andrew, "Dangerous Potential: Streamlining the UN Human Rights Committees," **Australian Journal of Human Rights**, Vol.8 No.2, University of Melbourne, 2002, ss.1-8

Hevener Kaufman, Natalie, **International Law and the Status of Women**, Boulder, Co Westview, 1983

Jacobson, Roberta, "The Committe on the Elimination of Dicrimination against Women," **The United Nation and Human Rights: A Critical Appraisal**, Ed. Philip Alston, Clarendon Press-Oxford, 1992, ss.444-472

Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP), **Birleşmiş Milletler'de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye'nin Taahhütleri**, Yeni Çözümler Vakfı İrtibat, 2001

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, **Pekin Eylem Planı**, Mart 2003, Ankara

Kevane, Michael, **Ratification of CEDAW**, Levaey School of Business, Santa Clara University, 2003

Kiriakos, Rachel, **Status of Women**, Colorado State University, 2003

Lansberg-Lewis, Ilana, **Bringing Equality Home Implementing CEDAW**, UNIFEM, 1998

Merry, Sally Engle, **Constructing a Global Law-Violence Against Women an the Human Rights System**, Paper prepared for the Conference Violence Between Intimates, Globalization and the State, Wellesley College, 2001

Moroğlu, Nazan, "Kadınların İnsan Hakları Bildirisi ve Ek İhtiyari Protokol," **Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu'na Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 718, 2002, ss.881-918

Neuwirth, Jessica, "Inequality Before the Law: Holding States Accountable for Sex Discriminatory Laws Under the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and through the Beijing Platform for Action," **Harvard Human Rights Journal**, Vol.18, 2005, ss.20-54

Niemi, Heli, **National Implementation of Findings by UN Human Rights Treaty Bodies A Comparative Study**, Institute for Human Rights Abo Akademi University, 2003

Obando, Ana Elena, **How Effective is a Human Rights Framework in Addressing Gender-Based Violence?**,www.whrnet.org., 2004

O'Hare, Ursula A., "Ending the Ghettoisation: The Right of Individual Petition to the Women's Convention," **Journal of Current Legal Issues**,No.21, Blackstone Press Ltd, 1997, ss.1-8

Schöpp-Schilling, Hanna Beate, **The Role of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and its Monitoring Procedures for Achieving Gender Equality in Political Representation**, A paper presented International Institute for Democracy and Electoral Assistance/ Network for Gender Issues Conference, Budepest, 2004

Shin, Heisoo, **CEDAW and Women's Human Rights: Achievements and Obstacles**, Paper presented at The Castan Center for Human Rights Law's Annual Conference Human Rights 2004: The Year in Review, 2004

Sullivan, Donna, **Optinal Protocol to CEDAW Its Applicability on the Ground**, www.whrnet.org, Ocak 2004

Taborga, Caroline and Beryl Leach, **IPS Gender and Development Glossary**, Çeviri : Ertuğrul Kürkçü, IPS İletişim Vakfı Yayınları, Haziran 2000

The Centre for Feminist Research, York University and the International Women's Rights Project, **The First CEDAW Impact Study Final Report**, 2000

The Working Group on Ratification of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, **Human Rights For All**, 2001

United Nations Division for the Advancement of Women, Department of Economic and Social Affairs, **Assessing the Status of Women**, 2000

Watt, Patricia, "Monitoring Human Rights Treaties," **Verification Yearbook 2004**, e.d. Trevor Findlay, VERTIC, London, 2004, ss.213-230

Weiwei, Li, **Equality and Non-Discrimination Under International Human Rights Law**, Research Notes, Norwegian Centre for Human Rights University of Oslo, 2004

Women's Environment & Development Organization (WEDO), **CEDAW Optional Protocol**, Aralık 2004

Wotipka, Christine Min & Francisco O.Ramirez, **World Society and Human Rights: An Event History Analysis of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women**, International Diffusion of Democracy and Market Conference, Stanford University, 2004

Wölte, Sonja, **The International Human Rights of Women, An Overview of the Most Significant International Conventions and the Instruments for their Implementation**, Sector Project Strengthening Women's Rights, Ministry of Economic Cooperation and Development, Germany, 2003

Zwingel, Susanne, **How do International Women's Rights Norms Become Effective in Domestic Context? An analysis of CEDAW**, Bochum University, 2005

An interview with Alda Facio, www.whrnet.org, Aralık 2004

An interview with Silvia Pimentel, www.whrnet.org, Aralık 2004

An interview with Shanti Dairiam, www.whrnet.org, Aralık 2004

www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/ İnternet Sitesinde Yer Alan Resmi Dökümanlar

Sözleşme

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.html>

Tavsiye Kararları

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/index.html>

İhtiyari Protokol, Prosedür Kuralları ve Kararları

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/text.htm>

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/rules/part3/part3E.html> (UN - Docs. A/56/38; CEDAW / C/ROP)

http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/BJ%20v.%20Germany_E_.pdf

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/CEDAW%20Decision%20on%20AT%20vs%20Hungary%20English.pdf>

http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/8_2005.pdf

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw32/CEDAW-C-2005-OP.8 MEXICO-E.pdf>

Ülke Raporları

[http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G03/417/51/PDF/G0341751.pdf](http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G03/417/51/PDF/G0341751.pdf?OpenElement)
[?OpenElement \(HRI/GEN/2/Rev.1/Add.2 2003](#)

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/bd6b5e878b1c69d0802565e70037ca92?Opendocument)
[\(Symbol\)/bd6b5e878b1c69d0802565e70037ca92?Opendocument \(CEDAW/C/7/Rev.3 1996\)](#)

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/611/42/PDF/N0061142.pdf>

[OpenElement \(CEDAW/C/GIN/1/2002\)](#)

<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/WOM1295.doc.htm>

<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/wom1292.doc.htm>

[http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports/21report.pdf\(UNDoc.A/54/38/Rev.1,1999\)](http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports/21report.pdf(UNDoc.A/54/38/Rev.1,1999))

<http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990615.WOM1136.html>

<http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990618.WOM1141.html>

Belek, Umut, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Denetim Mekanizması, Tez Danışmanı: Doç.Dr. Gökçen ALPKAYA, Yüksek Lisans Tezi, 152 s.

ÖZET

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), kadınlara ilişkin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel tüm hakları ayrıntılı olarak içermesi ve kadınlara karşı ayrımcılığı kapsamlı olarak tanımlayarak, alınması gereken tedbirleri açıklamasının yanında, kadın hakları konusuna yenilikçi bir yaklaşım getirmesi ve bu konudaki çalışmalara kaynak oluşturması bakımından, gerek kadın hakları ile ilgili düzenlemeler gerekse insan hakları ile ilgili sözleşmeler içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada ilgili Sözleşme hükümleri ve bu hükümlerin taraf devletlerce uygulanmasını denetleyen CEDAW'ın (Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi) çalışma prosedürü ve bu işlevini yerine getirirken incelediği kaynaklar ve izlediği yöntemler incelenmiştir. Bu sırada, diğer BM komiteleriyle genel itibariyle benzer özellikler gösteren CEDAW'ın farklı yönleri de değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede, denetleme sürecinde Komite'nin yararlandığı temel kaynak olan ve devletlerin periyodik olarak sundukları ve Sözleşme yükümlülükleri çerçevesinde aldıkları tedbirleri ve gerçekleştirdikleri uygulamaları açıkladıkları raporlar; Komite'nin Sözleşme hükümlerini somutlaştırmak ve uygulanmasını kolaylaştırmak için yayınladığı Tavsiye Kararları; Komite'ye yeni yetkiler tanıyan İhtiyari Protokol ve bu kapsamda alınan kararlar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Anahtar kavramlar: CEDAW, Birleşmiş Milletler, Kadın Hakları

Belek, Umut, United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and Its Control Mechanism, Advisor: Doç.Dr. Gökçen ALPKAYA, Masters's Thesis, 152 p.

ABSTRACT

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) has a substantial place within the context of arrangements related with the women rights and the conventions on human rights for the following reasons: It covers all social, economic, political and cultural rights concerning women. Besides, it explains measures which need to be taken by defining discrimination against women broadly. It also brings a reformist approach to the women rights issue. Lastly, it provides a source for the studies in this field.

This study examines the rules of procedure of the CEDAW (the Committee) which monitors implementation of the provisions of the Convention by State Parties, and the resources and methods which CEDAW uses for its monitoring function. Different aspects of CEDAW as well as similarities with the other UN committees are also taken into account.

Within this context, the reports, which provides a basis for the monitoring activities of the Committee, prepared by the State Parties periodically in order to explain their measures and applications in accordance with the Convention; General Comments issued by the Committee in order to concretize the provisions of the Convention and to facilitate the implementation of them; and the Optional Protocol and related decisions which provides new powers for the Committee are evaluated.

Key Words: CEDAW, United Nations, Women Rights